

Diplomová práce

2008

Lucie Zušňáková

Jihočeská universita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra církevních dějin a patristiky

Diplomová práce

**Výuka náboženství a náboženské tradice s tím spojené
na gymnáziu v Jindřichově Hradci v letech 1868–1914**

Vedoucí práce: Mgr. Rudolf Svoboda, Th.D.

Autor práce: Lucie Zušťáková

Studijní obor: vychovatelství – pedagogika volného času

Ročník: sedmý

České Budějovice 2008

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

21. listopadu 2008

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Rudolfu Svobodovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Obsah	0
Úvod.....	6
1. Historie středního školství a náboženský život v jižních Čechách v letech 1868–1914.....	13
1.1 Střední školství.....	13
1.2 Náboženský život v českobudějovické diecézi	17
2. Jindřichův Hradec v historicko-společenském kontextu.....	20
2.1 Stručné dějiny Jindřichova Hradce	20
2.2 Jindřichův Hradec v šedesátých letech 19. století očima studenta.....	23
2.3 Proměny ve městě mezi léty 1868 – 1914	29
3. Dějiny gymnaziálního školství v Jindřichově Hradci do roku 1868.....	35
3.1 Stručné uvedení do problematiky.....	35
3.2 Jezuitské gymnázium 1594–1777	35
3.3 Gymnázium v letech 1807–1868	37
3.3.1 Dějinný vývoj.....	37
3.3.2 Vnější organizace jindřichohradeckého gymnázia v jeho počátcích	38
3.3.3 Vnitřní organizace jindřichohradeckého gymnázia	39
3.3.4 Německý jazyk versus český jazyk.....	39
4. Gymnázium v letech 1868–1914 z pohledu <i>Disciplinárního řádu</i>	41
5. Gymnaziální kaple	49
6. Poslední duchovní ředitel a katechetové vyučující na gymnáziu jindřichohradeckém v letech 1868 – 1914	52
6.1 Páter Matěj Růžička, poslední kněz ve funkci ředitele gymnázia jindřichohradeckého.....	52
6.2 Jan Křtitel Gabriel	53
6.3 Josef Karták.....	55
7. Výuka náboženství na jindřichohradeckém gymnáziu v letech 1868–1914.....	57
7.1 Sumarizace studentů a vyučujících	57

7.2 Předmět náboženství	59
7.2.1 Katolická výuka náboženství	60
7.2.2 Izraelitská výuka náboženství	62
7.2.3 Evangelická výuka náboženství	65
7.3 Exhorty	66
8. Služby Boží	67
8.1 Mše svatá.....	67
8.2 Církevní slavnosti	69
8.3 Zádušní mše svaté	72
8.4 Mše svaté za dobrodince gymnázia	74
8.5 Mše svaté ku oslavě císaře pána a jeho rodiny	75
8.5.1 Jmeniny a narozeniny.....	75
8.5.2 Výročí.....	76
8.5.3 Zasnoubení a sňatek korunního prince Rudolfa a úmrtí ve vládnoucím rodu	78
8.6 Zpovědi	79
9. Vizitace a inspekce.....	81
10. Školní sláva	82
10.1 Výročí gymnázia a jeho oslavy	82
10.1.1 Oslava 300 let trvání gymnázia v Jindřichově Hradci	82
10.1.2 Oslava 100 let od znovuzaložení gymnázia v Jindřichově Hradci	85
10.2 Abiturientské sjezdy	86
10.3 Svěcení školního praporu	87
10.4 Výlety	89
Závěr	93
Seznam pramenů a literatury.....	96
Prameny.....	96
Literatura	99
Slovníky	103
Elektronické dokumenty	103
Seznam zkratk	105

Úvod

Jindřichohradecké gymnázium je jednou z nejstarších bašt středního vzdělání na území Čech, jehož historie trvá od konce 16. století s krátkou přestávkou až doposud. Proto je více než zneklidňující, jak málo je toho o něm sepsáno a jak je historická hodnota jednotlivých období tohoto institutu opomíjena, a zvláště pak jejich náboženská stránka. K těmto pozapomínaným etapám života gymnázia patří i doba mezi léty 1868–1914, necelých padesát let, z hlediska dějinného pouhý mžik, kdy gymnázium, již ryze české, pomalým krokem kráčelo vstříc novým obzorům po První světové válce.

Právě toto období gymnaziálního života, s přihlédnutím k téměř dvoustleté katolické tradici ústavu, se jako hlavní téma pokusím přiblížit ve své diplomové práci. Cílem mé práce bude ozřejmit náboženské tradice na gymnáziu v letech 1868–1914 a podrobněji probádat náboženskou výuku. Úkolem mé práce bude postihnout i soudobé učitele náboženství a gymnaziální kazatele, kteří působili na studenty a ovlivňovali často jejich životní volbu stát se duchovními pastýři. Terčem bádání bude i gymnaziální kaple a její využití v církevních obřadech. V neposlední řadě bude mým cílem zjistit, nakolik ovlivňoval běžný i církevní život studentů tzv. Disciplinární řád, a církevní soužití gymnázia s městským obyvatelstvem.

V necelých sto letech, jež uplynuly od konce sledovaného období, se tématu gymnázia věnovalo pouze několik málo studií a to většinou dost povrchně, či naprosto mimo sledovaná církevní vlákna ve výuce a v životě gymnázia. Přesto mé práci tyto knihy či studie pomohou s částí, která nás uvede do samotného tématu. Představím nyní aktuální stav bádání v mém tématu:

Přímo výuce náboženství, církevním tradicím a dalším tématům s tímto souvisejícím, se bohužel cele nevěnuje žádná kniha. Jirásko sice sepsal pěknou knihu o Jezuitské koleji, tedy nejstarším období gymnázia, nazvanou

Jindřichohradecká jezuitská kolej,¹ kde zaujímá částečně i pohled církevní, avšak bohužel pro mou práci je kniha o období, kterému se práce věnuje pouze v jedné z úvodních kapitol.² V této knize je však patrná katolická tradice, z níž vyrůstalo i gymnázium pozdější, i když již nebylo plně v moci církve, ale ponejvíce státních úřadů.

Stejnému období, na které se budu zaměřovat ve své práci, se věnuje kniha Kateřiny Řezníčkové *Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867–1918*.³ Tato kniha velmi lidsky přibližuje téma středního školství na území Čech v Habsburské monarchii, přičemž jako jedno z modelových gymnázií posloužilo Řezníčkové zdejší gymnázium v Jindřichově Hradci. Naneštěstí však o výuce náboženství poskytuje necelou jednu stránku a církevním tradicím na Českých školách nevěnuje pozornost vůbec. I když se kniha přímo nevěnuje tématu práce, je velmi inspirativní a pomůže mi ve zpracování úvodní kapitoly o dějinách středního školství.

Přímo gymnaziální dějinám se věnuje útlý svazek vydaný ku příležitosti jubilea gymnázia – *390 let jindřichohradeckého gymnázia (1595–1985)*⁴ – který sepsal Rudolf Prokop. Jeho výpovědní hodnota je pro mou práci mizivá, protože etapou gymnázia mezi lety 1868–1914 se téměř nezabývá, spokojuje se s prohlášením gymnázia za české a dále se věnuje až pozdější historii ústavu.

Další odborná literatura a články, které pojednávají, byť většinou jen z části, o gymnaziálních dějinách, bude uvedena v případě přímého použití v poznámkovém aparátu a závěrečném seznamu pramenů a literatury. V případě, že mi posloužila pouze jako informativní rozšíření zdrojů, bude zahrnuta až v samém závěru mé práce, tedy v seznamu pramenů a literatury. Totéž platí o

¹ JIRÁSKO L. *Jindřichohradecká jezuitská kolej*. Protisk České Budějovice: Národní muzeum fotografie, 2006. ISBN neuvedeno.

² Kapitola 3. Dějiny gymnaziálního školství v Jindřichově Hradci do roku 1868.

³ ŘEZNÍČKOVÁ, K. *Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867–1918*. Praha Libri 2007. ISBN 978-80-7277-163-9.

⁴ PROKOP, R. *390 let jindřichohradeckého gymnázia (1595–1985)*. Jindřichův Hradec: Spolek přátel starého Jindřichova Hradce, 1985. ISBN neuvedeno.

odborné literatuře, která objasňuje dobovou situaci a přibližuje nás k samému tématu práce.

Prozkoumání výše uvedené literatury mě vedlo k závěru, že o církevních dějinách gymnázia v letech 1868 až 1914 je toho sepsáno velmi málo, dalo by se říci skoro nic. Kriticky zhodnoceno, by se množství odborné literatury daného tématu dalo nazvat alarmující, ba přímo literární nedostatečností.

Hlubší průnik do tématu církevních dějin gymnázia byl tedy možný pouze soustředěným výzkumem soudobých pramenů. Tyto prameny jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Jindřichově Hradci. Prameny gymnaziální najdeme roztroušeny do dvou na sobě nezávislých fondů – fond Gymnázium Vítězslava Nováka a fond Kulturně historický archiv. Většinu důležitých dokumentů jsem našla ve fondu Gymnázium Vítězslava Nováka, ten obsahuje především *Výroční zprávy*,⁵ *Pamětní knihu*,⁶ katalogy studentů, zápisy z mimořádných porad, specifikační výkazy, protokoly o výslechu atd. Z fondu Kulturně historický archiv byl pro mé bádání důležitý především karton 218, který obsahuje fotografie gymnázia, profesorů i školníkovi rodiny, *Disciplinární řád*,⁷ zákony k výletům, výletové účty, pozvánky k hudebním akademiím a výletům, spis o svěcení gymnaziálního praporu, aj. Dalším důležitým pramenem objeveným v archivu pro mě byl týdeník *Ohlas od Nežárky*,⁸ jehož výtisky nejsou řazeny do zvláštního fondu. Všechny prameny, vydané i nevydané, které použiji v této práci, budou zmíněny v poznámkovém aparátu a závěrečném *Seznamu pramenů a literatury*.⁹

Dochované archivní materiály jsou různé povahy a mají též různou výpovědní hodnotu. Proto pokládám za potřebné hned na počátku práce říci, že tuto různost jsem brala v potaz jak při jejich kritice a interpretaci, tak i při samotné tvorbě struktury práce. Ke kritice pramenů je nutno říci, že opět zcela

⁵ Výroční zprávy c. k. vyššího gymnásia v Jindřichově Hradci za školní rok 1869 až 1914–1915, Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Gymnázium Vítězslava Nováka, nesignováno.

⁶ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Gymnázium Vítězslava Nováka, inv. č. 87, kniha č. 5, nečíslováno.

⁷ *Disciplinární zákony pro c. k. gymnasium Jindř.-Hradecké s některými předpisy pro rodiče žákův a pro odpovědné dozorce*. Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Kulturně historický archiv, karton 218, inv. č. 1542.

⁸ *Ohlas od Nežárky. Týdeník pro poučení i zábavu, pro zájmy obecné a společenské*. Rychlotisk A. Landfrasa Syna v Jindř. Hradci, nečíslováno.

⁹ Srov. *Seznam pramenů a literatury* na konci této práce.

chybí prameny církevní povahy. Tyto momenty života gymnázia jsem musela vyhledávat a vypichovat z dostupných materiálů, jako jsou Výroční zprávy, Pamětní kniha či Ohlas od Nežárky.

Výroční zprávy mají povahu formálního dokumentu, bez jakéhokoli citového zabarvení. Tyto dokumenty povšechně zpracovávají jednotlivé školní roky gymnázia v Jindřichově Hradci. Jsou psány čistě formálně, popisným způsobem. Příliš nerozebírají určitá téma, zaměřují se na stručný popis průběhu jednotlivých událostí. Je to úřední dokument, ze kterého je patrné, že dává důraz na témata, která žádá státní a církevní dohled gymnázia.

Pamětní kniha je pramen, který nás uvádí většinou ve stejná témata a momenty průběhu školního roku, jako Výroční zprávy. Na rozdíl od nich je v nich patrné citové zabarvení událostí, jak je vnímali jednotliví pisatelé, většinou ředitelé gymnázia. Je z nich citelná menší formálnost, proto v nich spatřuji výraznou kompenzaci k Výročním zprávám. Na jednu stranu tato citová zabarvenost dobře dokresluje formálnost popsaných událostí, na stranu druhou výpovědní hodnota se tím citelně snižuje subjektivním pohledem zapisovatelů na daná témata.

Jako porovnání k těmto pramenům jsem z daných možností vybrala jedinou možnou variantu, kterou je týdeník *Ohlas od Nežárky*. V těchto listech se můžeme dozvědět o vybraných důležitých tématech gymnázia z pohledu města a občanů Jindřichova Hradce. Bohužel však ani tento dokument není nejvěrohodnějším zdrojem, byť už jen z hlediska, že byl vydáván jako list pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné a společenské. Je to však jediný zdroj, který podává informace, které většinou neseptisoval gymnaziální ředitel či některý z profesorů. Proto, i když беру opětovně v potaz jeho možné subjektivní zabarvení, je jediným dokumentem, který vypovídá o životě gymnázia z pohledu, doufejme, nestranného redaktora či občana Jindřichova Hradce.

Celkově by se množství dokumentů týkající se výuky náboženství a církevních tradic na gymnáziu v Jindřichově Hradci dalo nazvat pramennou nouzí. Se zkoumáním pramenů a samozřejmě i literatury je spojena řada metod

práce. V této práci jsem použila zejména metody přímé, synchronní a komparativní.

Již existující odborná literatura a dochovaná pramenná základna mi do jisté míry určily i strukturu práce. V určitých tématech si výklad vyžádá spíše postup tematický, nežli chronologický. Tento typ zpracování dané látky je patrný zejména v poslední třetině mé práce.¹⁰ Rozčlenění práce do jisté míry ukazuje na významná témata v dějinách a událostech gymnázia v letech 1868–1914. V první řadě je to přiblížení se době a poznání historického podkladu éry, kterou se práce zabývá. Samotné významné události v životě gymnázia se budu snažit popisovat zejména z pohledu církevního. Mou snahou bude, pokud to jen půjde, nahlížet na události se zřetelem na náboženskou tradici gymnázia a začleňovat je do života města, popřípadě monarchie.

První kapitola přibližuje soudobý školský systém, se zaměřením na střední školství, a náboženský život v českobudějovické diecézi. Záměrem této kapitoly je přiblížit co nejvíce prostředí středního školství v Čechách druhé poloviny devatenáctého století a počátku dvacátého století a ozřejmit pozici církve v téže době na území diecéze, se zřetelem k celé monarchii, pod kterou spadal i Jindřichův Hradec. Zároveň je zde vysvětleno datum roku 1868 a jeho důležitost v dějinách českého školství.

Druhá kapitola se zabývá historickými souvislostmi v Jindřichově Hradci. Po stručném uvedení do historie města nás zavádí do let šedesátých devatenáctého století. Zde se práce zabývá dobou, která těsně předchází zkoumanému období a seznamuje nás s historickými a společenskými kontexty. S těmi je nutné se seznámit pro přiblížení se prostředí, ve kterém se gymnázium nachází, a do které vstupují svým bádáním. Další část této kapitoly se věnuje právě změnám v letech 1868–1914 již zmiňovaného prostředí gymnázia. Je zde patrná postupná ztráta významu a pomalý rozvoj Jindřichova Hradce v dějinném kontextu Čech, což se postupem času dotýkalo i samotného gymnázia.

¹⁰ Viz. kapitoly 8, 9, 10.

V třetí kapitole je představena ve zkratce historie gymnázia, bez jejíhož poznání bych jen těžko a kuse navazovala s poznatky z dějin novějších. Kapitola nám ukazuje historii gymnázia od jeho založení v roce 1594 do roku 1868.

Čtvrtá kapitola prezentuje život gymnázia v letech 1868–1914 z pohledu jednoho významného pramene, kterým je tzv. *Disciplinární řád*. Kapitola je důležitá z hlediska představy o sociálním postavení gymnaziálních studentů v životě společenském i náboženském.

Kapitola pátá se zaměřuje na význam gymnaziální kaple sv. Víta, její využití při církevních obřadech a jako místa, jež sloužilo pro potěchu ducha studentům i kantorům gymnázia. Kapitola nás krátce obeznámí s historií kaple i o jejím mnohostranném využití k běžným církevním obřadům i k nevšedním slavnostním příležitostem.

V šesté kapitole si přiblížíme významné duchovní osobnosti, které na gymnáziu v danou dobu působili. Výklad nás seznámí s posledním církevním hodnostářem, který působil na gymnáziu v hodnosti ředitele i s katechety, kteří zde vyučovali nejen náboženství. Mou snahou bude přiblížit do té míry, jak to jen bude možné, jejich osobnost a působení na mládež i gymnázium a křesťanskou obec v Jindřichově Hradci.

Sedmá kapitola ukazuje zastoupení počtu duchovních v profesorském sboru a zároveň rozčleňuje jednotlivé studenty do skupin podle jejich vyznání. Z pohledu tohoto členění se dále věnuje jednotlivé výuce náboženství na gymnáziu u všech skupin věřících studentů, katolické, evangelické i židovské výuce náboženství.

Osmá kapitola popisuje tradiční církevní události v životě gymnázia, tzv. služby Boží, jež by se daly nazvat rituálními úkony každého dne, týdne či školního roku. Tato kapitola nás seznámí s různými druhy pobožností, které se na gymnáziu vykonávaly s menší či větší pravidelností a z jakých důvodů se tyto bohoslužby konaly. Dozvíme se zde o mších svatých, zpovědích, církevních slavnostech i bohoslužbách konaných z loajality k monarchii.

Devátá kapitola se krátce zastavuje u pravidelných každoročních inspekcí v předmětech přírodovědných, humanitních a především náboženských a

slavnostních kanonických visitací, které byly triumfální událostí jak pro celé gymnázium, tak i město.

Desátá kapitola nás zavede k největším událostem života gymnázia a zapojení církevních obřadů do těchto významných příběhů dějin ústavu. Události jsou to většinou svým konáním výjimečné, neopakovatelné, až na jedinou výjimku – každoročně pořádané celoškolní výlety. Tyto výlety byly až na několik málo let, kdy se nekonaly, často jednou z nejvýznamnějších událostí celého školního roku.

Jako poslední věc v tomto úvodu zmíním formální stránku této diplomové práce. Formální úpravy, i s poznámkovým aparátem, jsou vypracovány podle předpisů platných pro tvorbu magisterských prací na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

1. Historie středního školství a náboženský život v jižních Čechách v letech 1868–1914

1.1 Střední školství

Mou snahou v této kapitole je přiblížit čtenáři soudobý školský systém, jak se vyvíjel po evropské revoluci v letech 1848–49 a po válkách Rakouska na severu dnešní Itálie a s Pruskem v roce 1866.¹¹ Rakousko v tu dobu vedlo válku na dvou frontách, na severu „Němců s Němci“, jak se tehdy říkalo válce s Pruskem a na jihu s Itálií, která byla sice poražena, ale přece ujednaným mírem získala území benátské.¹² Po padesátých a šedesátých letech, která přinesla opětovné omezení výuky v Českém jazyce,¹³ či na přechodnou dobu došlo k obnovení vysoké pozice církve ve školství, což mělo za následek posílení hodin náboženství a omezení výuky přírodovědných předmětů, by se dalo říci, že rok 1868 byl rokem přelomovým.¹⁴ O období před rokem 1868 na Hradeckém gymnáziu se zmiňuje kapitola pozdější, úžeji specifikovaná přímo na danou oblast bádání, s názvem Dějiny gymnaziálního školství v Jindřichově Hradci do roku 1868.

Jak jsem již výše naznačila, rok 1868 pokládám pro vývoj českého školství velmi zásadním a to hned z několika příčin. Jedním z těchto důvodů je, že říšským zákonem z května 1868 byla odňata rozhodující a zřizovací kompetence ve školství církvi a byla vložena do rukou státu. Na bedrech církve nyní ležela pouze

¹¹ Srov. NOVOTNÝ M. A KOL. *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*, s. 119. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006. ISBN 80-7040-883-9.

¹² ŠETKA, R. *Jindřichův Hradec před šedesáti lety v dobách persekuce českého národa. Příspěvek k poznání vývoje našeho národního zápasu a odboje*, str. 5. Jindřichův Hradec: Boukal, 1927. ISBN nevedeno.

¹³ Ministerské nařízení z roku 1853 omezilo češtinu prakticky jen na výuku náboženství na nižších gymnáziích. Srov. ŘEZNÍČKOVÁ, K. *Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867–1918*, s. 19. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-163-9.

¹⁴ Srov. NOVOTNÝ: *Dějiny vyššího školství*, s. 121.

péče o výuku náboženství na školách.¹⁵ Tímto zákonem se dosáhlo mimo jiné toho, že školské instituce byly dostupné všem bez rozdílu v náboženském smýšlení a vyznání.¹⁶ Rakousko-Uhersko bylo na cestě modernizace a industrializace a k tomu se připojovala otázka nedořešených vztahů mezi jednotlivými národy monarchie. Oba tyto faktory vyžadovaly odpovídající státoprávní uspořádání. Při této nutné potřebě stále nových a kvalifikovaných vyškolených odborníků již nevyhovovala církevní politika školství ani předrevoluční zastaralý systém, stát musel převzít iniciativu ve školství do vlastních pevných rukou.¹⁷

Dalším důvod významnosti roku 1868 shledávám v rozdělení gymnázií na česká a německá, čímž se definitivně začalo profilovat české školství. Tomuto razantnímu odlišení předcházela zákon o rovnoprávnosti jazyků,¹⁸ který byl císařem potvrzen i přes velký odpor Němců dne 18. ledna 1866. Jeho trvání však bylo velmi krátké, pouhé výše zmiňované dva roky. Německá většina na říšském sněmu prosadila zrušení tohoto zákona, protože v učení se Českému jazyku spatřovala nemístný nátlak. Střední školy v českých zemích se proto rozdělily na školy německé a školy české,¹⁹ kde čeština byla vyučovacím jazykem a němčina „nepovinným povinným“ předmětem.²⁰

Výraznou změnou k lepšímu byl zákon ze 14. května 1869, „tzv. *Základní říšský školský zákon o školách obecných, který fakticky představoval dovršení*

¹⁵ Srov. tamtéž, s. 121.

¹⁶ Církevní dozor a posléze konkordát uzavřený v roce 1855 stanovoval, „...že vyučování (tedy i obsah předmětů) na soukromých i státních školách musí být ve shodě s naukou katolické církve. Katoličtí biskupové navíc získali právo kontrolovat veškeré vyučování, zda se při něm neučí proti víře. Konkordát obsahoval i požadavky na charakter vyučujících, učitelem se podle něj mohl stát pouze člověk bez poskvrny ve víře i mravech (tedy na drtivé většině škol a fakticky na všech státních) mohou být učiteli pouze katolíci, což prakticky znemožňovalo, aby se profesorem stal člověk jiného vyznání.“ ŘEZNÍČKOVÁ: *Študenti a kantoři*, s. 20.

¹⁷ Srov. NOVOTNÝ: *Dějiny vyššího školství*, s. 119.

¹⁸ Rovnoprávnost jazyků – zásada rovného práva češtiny a němčiny jako vyučovacího jazyka, přičemž druhý zemský jazyk měl být vyučován na všech středních školách jako povinný. ŘEZNÍČKOVÁ: *Študenti a kantoři*, s. 21.

¹⁹ Jindřichohradecké gymnázium se však považovalo za ryze české již dříve roku 1866. V článku časopisu *Rozvoj sepsanému k stému výročí českého gymnázia*, je přihlíženo právě k roku 1866 jako hlavnímu mezníku vzniku českého ústavu. Srov. *Sté výročí českého gymnázia*, Státní okresní archiv Jindřichův Hradec (dále jen SOKA JH), fond Kulturně historický archiv (dále jen KHA), karton 218, inv. č. 1542, nečíslováno.

²⁰ Srov. tamtéž, s. 21.

procesu formování novodobé školské soustavy.“²¹ Na základě tohoto zákona byla stanovená doba povinné školní docházky pro všechny děti do 6 do 14 let.²²

Novým typem středních škol se stala reálná gymnázia,²³ která měla pouze čtyři třídy, nazývalo se proto gymnáziem nižším (bylo např. v Třeboni). Osnovy tohoto nového typu gymnázia byly vydány v letech 1871–1874. Hlavní rozdíl mezi „klasickým“ gymnáziem²⁴ (např. v Jindřichově Hradci) a reálným spočíval především v absenci řečtiny a naopak zavedením francouzštiny a kreslení. Reálná gymnázia byla zřizována buď jako samostatné nižší ústavy, nebo byly spojovány s vyšším gymnáziem či vyšší reálkou,²⁵ která v roce 1869 získala právo maturit.²⁶

Novela školského zákona z 2. května 1883 byla krokem zpět (např. zkrátila povinnou školní docházku na 6 let, zredukovala části učebních osnov a plánů). Na druhé straně jasněji vymezila poslání měšťanské školy (zpočátku vnímána jako městská varianta školy obecné), která byla nyní pojata jako tříletá vyšší obecná škola s hlavním úkolem připravit své studenty pro praktický život. Připravovala především v oboru zemědělství, průmyslu atd. Poslední čtvrtina 19. století se výrazně zapsala do dějin školství vznikem a postupným formováním odborných škol, které byly zprvu dvouleté, hlavně prakticky orientované (hospodářské či hospodyňské školy). Z nich se později vyčlenily vyšší čtyřleté průmyslové školy s různým zaměřením, z nichž některé získaly po roce 1887 právo skládat maturitní zkoušky.²⁷

²¹ NOVOTNÝ: *Dějiny vyššího školství*, s. 122.

²² Na místo dřívějších triviálních a hlavních škol byla zavedena pětiletá nižší obecná škola a následující vyšší tříletý stupeň této školy. Děti mohly absolvovat celou povinnou docházku v obecné škole, či po dokončení pěti let nižší obecné školy přestoupit do učení na nějakou pokračovací školu, na odbornou školu, dívčí lyceum, popřípadě na gymnázium atd. Srov. tamtéž, s. 122.

²³ „Reálné gymnázium – a) střední škola se společným dvouletým základem, od tercie student volil gymnaziální nebo reálnou větev; b) po barchetově reformě (1908) osmiletá třídní škola, kombinující vyučovací plány gymnázií a reálek, větší důraz byl kladen na přírodovědné předměty, místo řečtiny francouzština.“ REZNÍČKOVÁ: *Študenti a kantoři*, s. 185.

²⁴ „Gymnázium – střední škola humanitního zaměření, zpravidla připravující pro univerzitní studium. Od roku 1848 osmileté, děleno na nižší (prima až kvarta) a vyšší. Nižší gymnázium mohlo existovat i samostatně. Po vzniku reálných gymnázií bývá pro tento typ používáno označení klasické gymnázium.“ Tamtéž, s. 185.

²⁵ „Reálka – střední (sedmiletá) škola bez klasických jazyků soustředěná na matematické a přírodovědné vzdělání.“ Tamtéž, s. 185.

²⁶ Srov. NOVOTNÝ: *Dějiny vyššího školství*, s. 122.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 122–123.

Ve sledovaném období se dosáhlo značných pokroků též v dívčím školství. Základní školství představované obecnou školou bylo pro dívky rozšířeno o ruční práce, nauku o domácím hospodářství a následně navazující různé pokračující kurzy, jako např. hospodyňské kurzy.²⁸ K prvním pokusům o vytvoření možností vyššího vzdělání došlo již v šedesátých letech v Písku či v Praze, těmto školám se říkalo vyšší dívčí, ale nejednalo se v pravém slova smyslu o střední školu, protože hlavním cílem těchto ústavů nebyla příprava na další studium např. univerzit, ani příprava pro státní službu, jak tomu bylo u chlapeckých středních škol. Tyto školy měly „poskytovat vzdělání přiměřené ženskému pohlaví, které posílí především jeho schopnost vychovávat děti, být dobrou hospodyní a ušlechtilou a laskavou společnicí manžela“.²⁹ Pokrok ve vzdělávání žen nastal se založením ženského učitelského ústavu v Praze v r. 1870. O dvacet let později, v r. 1890 vzniklo nejstarší soukromé dívčí gymnázium v celé monarchii, založené v Praze spolkem Minerva,³⁰ podle kterého dostalo i název.³¹

Od počátku 20. století se pomalu začal zvyšovat počet dívek na do té doby ryze chlapeckých gymnáziích.³² Hlavně v nižších třídách se staly jedna až dvě studentky běžným jevem.³³ Studium jim bylo ovšem výrazně omezováno statutem privatistek či externistek, což znamenalo, že sice mohly být přítomny výuce, nesměly však být zkoušeny v hodinách stejně jako denní studenti, ale byly povinny skládat zvláštní zkoušky. Podléhaly také striktnějším pravidlům ve škole, např. nesměly trávit přestávky ve třídě s chlapci, ale ve speciálních místnostech

²⁸ Dívky ze středních a vyšších vrstev však do veřejných škol obvykle nechodily, jejich vzdělání bylo stále v rukou domácích učitelů. Vyšší vzdělání patřilo skoro výhradně zámožnějším vrstvám. Dívky z těchto kruhů byly vyučovány buď formou privátní výuky či v dívčích ústavech většinou spravovaných některým řeholním řádem. Srov. NOVOTNÝ: *Dějiny vyššího školství*, s. 123.

²⁹ ŘEZNÍČKOVÁ: *Študenti a kantoři*, s. 33.

³⁰ Spolek Minerva – jeho hlavní iniciátorkou byla Eliška Krásnohorská. Srov. tamtéž, s. 33.

³¹ Právo konat maturity dostala Minerva až v r. 1907. Srov. NOVOTNÝ: *Dějiny vyššího školství* s. 123.

³² Dívky měly právo navštěvovat běžná gymnázia jako externistky či privatistky již od sedmdesátých let 19. století, k tomu však docházelo jen výjimečně, od r. 1878 měly dokonce povolenou i maturitu, ale právo navštěvovat vysokou školu jim bylo zatím nedostupné. Srov. ŘEZNÍČKOVÁ: *Študenti a kantoři*, s. 33.

³³ Průlom ve vyučování něžného pohlaví na Jindřichohradeckém gymnáziu udělaly tři studující dívky privatistky, v I. tř. 1, ve II. tř. 1 a ve IV. tř. 1. Srov. Zápis ze školního roku 1905 – 1906, *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOKA JH, fond Gymnázium Vítězslava Nováka (Dále jen fond GVN), inv. č. 87, kniha č. 5, nečíslováno.

pro ně určených, pod dozorem některého z profesorů. Skutečný průlom v pohledu na studium žen nastal až po první světové válce a vzniku Československé republiky.³⁴

1.2 Náboženský život v českobudějovické diecézi

Jelikož v tématu mé diplomové práce je citelně zahrnut život s vírou, náboženské tradice i soužití věřících, je nutné ozřejmit, jak to vlastně v té době s církví vypadalo. Jaká byla její pozice v Rakouské monarchii, resp. později v Rakousko-Uhersku, potažmo v diecézi českobudějovické, pod kterou spadá Jindřichohradecké proboštství?

Zrušení konkordátu z roku 1855, který církev propustil z josefínského zajetí³⁵ státní služby, znamenalo pro církev především ztrátu vysokého postavení ve školském systému státních ústavů. Nyní se měla starat pouze o hodiny a výuku náboženství. Pro školy v českobudějovické diecézi³⁶ to však nebyla příliš výrazná změna – maximálně od dobrého k lepšímu – protože málokterí duchovní ve své diecézi věnovali školám takovou péči a měli k učitelskému stavu tak blízko jako

³⁴ Srov. ŘEZNÍČKOVÁ: *Študáci a kantoři*, s. 34.

³⁵ Josefinismus – jeden z nejsilnějších duchovních proudů zachvacujících naši zem. Vycházel z osvícenectví, jehož charakteristikou je především přeceňování hodnot přirozených na úkor nadpřirozena, přiznává nejvyšší prioritu v otázkách života pouze rozumu (racionalismus), nadměrně zdůrazňuje individuální svobody a autonomní kulturní úsilí. K podstatě osvícenství náleželo racionalistické přirozené a státní právo. Za vlády Marie Terezie pronikly myšlenky osvícenství na rakouské university. Odvozování práva i státu jenom z rozumu vedlo osvícenecké státní právo k absolutisticky spravovanému státu, jemuž se muselo podřídit všechno, i církev. Josefinismem se tedy rozumí osvícenecký církevněpolitický absolutismus rakouského ražení. Spatřoval ve státě zařízení, jež pečovalo o obecné blaho. Náboženství neodmítal, naopak mu bylo v tomto smýšlení vyhrazeno zvláštní místo. Stát potřeboval náboženství k poskytnutí mravního základu a zároveň k poskytování dohledu v oblasti, kde se světská moc nemohla uplatnit. Aby však stát mohl uchopit náboženství do svých rukou, musel si nejdříve podřídit církev. Srov. KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 2*. ZVON, Praha 1991, str. 149-150. ISBN 80-7113-003-6.

³⁶ Prospěšným zásahem státu do církevních záležitostí bylo zřízení nového biskupství v Českých Budějovicích dvorním dekretem z 5. prosince 1783 a cirkumskripční bulou Pia VI. z 20. září 1785 slavnostně vyhlášeno. Novému biskupu byl určen chrám sv. Mikuláše. Srov. tamtéž, s. 23–24.

budějovický biskup Jan Valerián Jirsík.³⁷ Rozklad piaristického řádu způsobil, že církev ztratila téměř všechny školy, které doposud měla pevně v rukou. Církví zbylo pouze sedm gymnázií a osm učitelských ústavů v českých zemích. V nich vyučoval řád znovuobnovených Jezuitů, školští bratři a příslušnice různých ženských kongregací.³⁸

Po zrušení konkordátu byly poměry v církvi upraveny zákony z roku 1874. Církev byla opět postavena pod státní dozor, který znamenal značné vměšování státní správy, místodržitelství a ministerstva kultu do církevního života. Správu církevního jmění zcela ovládly státní úřady.³⁹

Stát a tedy i církev se v tomto období musela vyrovnávat s novými myšlenkovými směry, jako byl liberalismus,⁴⁰ nacionalismus⁴¹ a v neposlední řadě socialismus.⁴² Biskupové jmenovaní císařem – pocházeli většinou z některého německého šlechtického rodu – byli vybíráni tak, aby zůstávali věrní dynastii a jejímu chápání státní funkce náboženství. Často se nedovedli sblížit s lidem, jehož řeč neovládali ani s prostým klérem.⁴³ Jejich feudální styl života tak budil v obyvatelstvu pohoršení. Proto je vděčno vzpomenout dvou biskupů, kteří si u lidí získali trvalou důvěru a lásku. Prvním z nich je již zmiňovaný

³⁷ Jan Valerián Jirsík (1851- 1883) – Narodil se 19. června 1798 v Kácově, gymnázium započal studovat v Německém Brodě a dokončil je v Hradci Králové. Po filosofii v Litomyšli vystudoval teologii v Praze, kde byl vysvěcen 28. prosince 1820. Do biskupského svěcení pobýval jako kaplan na různých místech Čech, kde se vždy osvědčil jako vzorný duchovní správce, kazatel, katecheta i jako spisovatel. Papež Pius IX. Jirsíka jmenoval 5. září 1851 nástupcem zesnulého biskupa Lindauera v Českých Budějovicích. Za svého působení se snažil předcházet náboženské lhostejnosti rozšiřováním dobrých knih, zakládáním katolických spolků atd. Dobové poměry ho nutili i k činnosti politické. Osvědčil se jako člověk spravedlivý, snášenlivý a přející pokroku o čemž svědčí i jeho velké činy v oboru školství a to založení českého gymnázia, či založení diecézního ústavu pro hluchoněmé. Zemřel 23. února 1883 ve věku 85 let. Srov. tamtéž, s. 31–35.

³⁸ Srov. tamtéž, s. 207.

³⁹ Srov. tamtéž, s. 208.

⁴⁰ Liberalismus je světový názor, podle něhož mají instituce státní i jiné omezit kontrolu individuální svobody člověka na minimum. Srov. *Universum A - M*. Euromedia Group, k. s. – Knižní Klub: Praha 2006, str. 528. ISBN 80-242-1755-4.

⁴¹ Nacionalismus – jeho cílem je vytvoření státu s politickým a právním uspořádáním, územně vymezeného a zajištěného na základě společného jazyka, kultury a dějin. Srov. *Universum N - Ž*. Euromedia Group, k. s. – Knižní Klub: Praha 2006, s. 7. ISBN 80-242-1755-4.

⁴² Socialismus – politické hnutí a programy zaměřující se na prosazení reformy a odstranění kapitálového ekonomického systému, překonání sociálních rozporů a hospodářského vykořisťování i zlepšení postavení pracujícího obyvatelstva. Je reakcí na sociální nedostatky a problémy vyvolané kapitalismem a industrializací. Srov. tamtéž, s. 339.

⁴³ Klér – duchovenstvo, kněží jako celek. Přijetím do kléru je jáhenské svěcení. Srov. *Universum A - M*, s. 444.

českobudějovický biskup Jan Valerián Jirsík, druhým potom královéhradecký biskup Eduard Brynych (1852 – 1902).⁴⁴

Intensitu osobní víry a života modlitby u jednotlivých kněží výrazně nabourávalo všudypřítomné vlastenectví. Podle Kadlece se mnozí čeští kněží více cítili jako buditelé než jako apoštolové víry. U venkovských duchovních se mohl problém v praktikování duchovního poslání vyskytnout hned za farou. Neměli dostatek času na pastorační činnost, protože byli dostatečně zaměstnáni hospodařením ve vlastní režii. Nechybělo ale ani kněží horlivých a zbožných.⁴⁵

Pozvednout zbožnost u lidí se církev snažila různými prostředky, jako byly např. nové pobožnosti (křížová cesta, mariánské májové pobožnosti, modlitba sv. růžence), znovu byly konány lidové misie, které přispívaly k náboženské obrodě farnosti atd. Kněžstvo též pracovalo v životě spolkovém (např. Katolická jednota), každá diecéze vydávala svůj katolický časopis (českobudějovická diecéze vydávala časopisy „Ludmila“, „Anežka“ a „Václav“). Vyučování náboženství byla též věnována velká péče, jeho výsledky byly pravidelně kontrolovány.⁴⁶ Šlo o naučené poučky nazpaměť, či upřímnou náboženskou praxi? To nevíme, ale výsledky inspekci ukazují, že studenti nebyli nikdy v jiné době tak připravení k přijímání svátosti jako v 19. století.⁴⁷

⁴⁴ Srov. KADLEC: *Přehled*, s. 221–222.

⁴⁵ Srov. tamtéž, s. 223–224.

⁴⁶ „Ústav zevrubné inspekci podrobil c. k. zemský šk. inspektor Vojt. Kotsmích ve dnech 15. – 19. března a to ve všech předmětech humanitních i projevil v závěrečné poradě spokojenost svou s pokrokem žáků a tolikéž ve příčině didakticko-pedagogické. Též veledůstojný pan prelát a probošt Dr. Josef Hofmann obcoval vyučování náboženství v nejvyšších třídách ústavu.“ Výroční zpráva c. k. vyššího gymnásia v Jindřichově Hradci za školní rok 1901–1902. Viz. SOKA JH, fond GVN, s. 15., nesignováno. (Dále jen Výroční zpráva).

⁴⁷ Srov. KADLEC: *Přehled*, s. 225–227.

2. Jindřichův Hradec v historicko-společenském kontextu

2.1 Stručné dějiny Jindřichova Hradce

Nad soutokem řeky Nežárky a Hamerského potoka je doložena existence osídlení již na konci 9. – 10. století jako hraniční přemyslovské hradiště. Území bylo pravděpodobně navštěvováno člověkem již ve starší době kamenné, avšak trvalejšího osídlení získalo až s příchodem prvních Slovanů, které má nejspíše souvislost s tímto hradištěm.

První písemná zmínka o „novém hradě či domě“ (*Novum castrum, Nova domus*) Jindřicha Vítkovce je z počátku 13. století. Ten rozdělil své panství mezi své syny, přičemž *Nova domus* připadl na nejstaršího syna Jindřicha, který zde založil linii pánů z Hradce. Zpočátku nevelká osada se díky své výhodné poloze na obchodní stezce brzy rozrostla v město. První zmínka o Jindřichově Hradci jako o městě je z r. 1293.⁴⁸

Páni z Hradce vládli ve městě až do vymření rodu v roce 1604. Díky přízni svých majitelů, předních zemských šlechtických rodů a ekonomické prosperitě se stal Jindřichův Hradec největším poddanským městem v Čechách. Vládu nad panstvím převzal po smrti Jáchyma Oldřicha, posledního z rodu pánů z Hradce, Vilém Slavata, manžel Jáchymovy sestry Lucie Otýlie.⁴⁹ Za této vrchnosti byl dokončen zhruba dnešní půdorys historického jádra města. Za necelých devadesát let vlády Slavatů se městu dařilo tak, že v roce 1654 bylo podle množství obydlených domů druhým největším městem po Praze a vzbuzovalo všeobecný obdiv. Roku 1693 přešlo panství do majetku Černínů z Chudenic, v jejichž državě zůstalo až do vydání Benešových dekretů a zestátnění zámku. Černínové byli

⁴⁸ Srov. JIRÁSKO, L. *Jindřichův Hradec*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2007, s. 5–6. ISBN 978-80-7185-878-2.

⁴⁹ Srov. TEPLÝ, F. *Dějiny města Jindřichova Hradce: část všeobecná. Od nejstarší doby až do vymření rodu pánů z Hradce, díl 1/1*. Jindřichův Hradec: Landfrás, 1927, s. 428. ISBN nevedeno.

rodem bohatým, vlastním i jiná panství a oproti ostatním rodům vládnoucím v Jindřichově Hradci, přestalo být město jejich sídelní rezidencí.⁵⁰

Zpočátku zajišťoval řádný chod města rychtář, který dohlížel na provoz tržiště, odvádění poplatků a cel či řešil těžší případy provinění. V druhé polovině 14. století vznikla nově městská samospráva – představovaná purkmistrem a jedenácti konšely – jmenovaná vrchností. V této době měšťané získali první psaná privilegia zajišťující jim svobodu disponovat s majetkem, svobodu volného pohybu a trvalou výši odváděných poplatků. Radikální proměny přineslo až 19. století. Zrušení poddanství zapříčinilo v roce 1848 zánik vrchnostenských úřadů a bylo nahrazeno novými státními institucemi.⁵¹

Významnou úlohu ve městě sehrávaly duchovní řády. Počátkem 13. století zbudovaný kostel sv. Jana Křtitele byl svěřen Jindřichem z Hradce do patronátního opatrování řádu německých rytířů.⁵² Ti se později přesídlili do nově zbudovaného farního kostela Nanebevzetí P. Marie, který se budoval již od poloviny 14. století. Rytíři byli podporováni pány z Hradce četnými výsadami i nemovitým majetkem. Tento řád ovládal duchovní správu města po dobu téměř dvou století.

V souvislosti s rozšiřováním města a jeho čím dál tím větší lidnatostí, snad i kvůli hrozbě rozšiřujícího se kacířství, byl do města povolán řád minoritů,⁵³ kteří se usídlili v kostele sv. Jana Křtitele, při kterém nově vystavěli komplex klášterních budov. Zde setrvali až do r. 1564, kdy komplex přenechali ke zřízení nového městského špitálu a odešli do Jihlavy. V roce 1457 byl do města pozván řád františkánů, tzv. bosáků.⁵⁴ Ti měli posílit husity oslabené katolictví. Františkáni se zde trvale usídlili v nově zbudovaném klášteře s kostelem sv. Kateřiny, který stál v Novém Městě.

⁵⁰ Srov. JIRÁSKO: *Jindřichův Hradec*, s. 6–7.

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 7–14.

⁵² Řád německých rytířů – členové byli zavázáni k charitě a boji proti nevěřícím v rámci křížových výprav, řídil je generální představení, tzv. velmistr. Srov. *Universum N - Ž*, s. 264.

⁵³ Minorité – lat. *Frates minores* znamená menší bratři, řád založený Františkem z Assisi. Původní žebrařský řád se zaměřoval na pořádání lidových misí. Po vnitřních sporech v 16. století se rozdělil na tři směry odlišného stupně přísnosti, přičemž minorité jsou konventuálové mírné observance. Srov. *Universum A - M*, s. 613 a 252.

⁵⁴ Františkáni – druhý směr rozděleného řádu Františka z Assisi, mají druhý stupeň přísnosti, jsou tzv. spirituálové. Srov. *Universum N - Ž*, s. 252.

V roce 1594 umožnil smíflivý postoj Adama II. z Hradce vystavení nového protestantského kostela Nejsvětější Trojice na novém městském hřbitově pro početnou skupinu obyvatelstva vyznávající víru podobojí. Ač se to zdá zvláštní, v témže roce přichází na pozvání Adamovo do Hradce jezuitský řád,⁵⁵ který zde působí až do svého zrušení roku 1773. Jezuité sehráli ve městě významnou roli v období pobělohorské rekatolizace i při výuce na gymnáziu. Od nepaměti je zde zastoupena i židovská obec.⁵⁶

Po celou dobu existence panského velkostatku patřilo hospodaření na jejich dvorech k prvořadým aktivitám. Z těchto stavení se zásobovalo sídlo i město základními potravinami a díky chovu ovcí a hovězího dobytka i surovinami pro další výrobu. Některé dvory dostávalo ku správě i duchovenstvo, zejména pak řád německých rytířů, později jezuité a další.

Díky výhodné poloze na řece Nežárce zde byl též značný počet mlýnů, panských i soukromých. Podobně pozice u řeky využívali i soukeníci, barvíři, nožíři atd. K jednomu z nejvýnosnějších odvětví patřilo i pivovarnictví, které se v Hradci udrželo až do druhé poloviny 20. století. Významným zdrojem kapitálu pro měšťany i vrchnost byly pravidelné i výroční trhy,⁵⁷ při kterých si přišli k penězům i poddaní méně poctiví.⁵⁸

Počátky péče o nemocné a strádající se v Jindřichově Hradci táhnou již od r. 1255, kdy řád německých rytířů zřídil městský špitál, který patřil k nejstarším v českých poddanských městech. Ve 14. století přibyl špitál při faře u kostela sv. Máří Magdaleny, ten ale nepřežil výstavbu jezuitské koleje, ostatně fara tam nestála o mnoho déle.⁵⁹ Dalším městský špitál s vlastní kaplí Navštívení

⁵⁵ Jezuité – lat. *Societas Jesu*, je to katolický mužský řád založený Ignácem z Loyoly. Liší se od ostatních řádů tím, že členové skládají navíc čtvrtý slib, kterým je striktní poslušnost k papeži. Velký význam měl v době protireformace, zakládali jezuitské školy, pěstovali vědu a jezdili na misie. Srov. *Universum A - M*, s. 395.

⁵⁶ Srov. JIRÁSKO: *Jindřichův Hradec*, s. 11–13.

⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 8–10.

⁵⁸ Srov. TEPLÝ: *Dějiny města*, s. 209.

⁵⁹ „Nejprve (1593) snesl tesař Vávra sám čtvrtý střechu a krov na špitalu sv. Máří, zedníci budovu na podzim dobořili. V zimě lamači přichystali 222 sáhů kamení po 9 gr., r. 1594–95 ostatní domy (19), nejposléze Otínští sedláci za spropitné 15 grošů starou faru. V úterý po sv. Prokopu r. 1595 kladen základ či grunt k novému collegiu.“ Tamtéž, s. 390.

P. Marie⁶⁰ stál při Vajgarském mostě. Cestou kolem tohoto zařízení, Vídeňskou ulicí, by se došlo k ještě středověkému špitálku pro malomocné, který v druhé polovině 16. století přestal vyhovovat nové době a nahradil ho špitál a současně městský chudobinec při minoritském klášteře. Městský chudobinec a chudinský ústav postavený v 19. století jen doplňovaly tehdejší okruh charitativních zařízení pro nemocné, přestárlé a nejchudší občany Jindřichova Hradce a okolí.⁶¹

Zvláštní zařízení s charitativním úkolem mělo vdovské obydlí hradeckých šlechtičen, tzv. Klášteříček, vystavěné (kolem r 1525) naproti františkánskému klášteru, u něhož byl zbudován špitálek pro malomocné a chudé ženy. O tento ústav pro deset nemocných pečovalo pět zplnomocněných žen, jež podléhaly představenému opatu františkánského kláštera⁶². Ten však neměl dlouhého trvání. Kateřina z Montfortu, vdova po Adamu II. z Hradce, je nechala zrušit a postupně byl přetvořen v přepychové sídlo hradeckých šlechtičen.

Základem pro nynější nemocnici se však stal až areál budov Všeobecné a Vojenské nemocnice spolu s tzv. Městským chorobincem. Areál byl vystavěn v letech 1893 – 1901 na Svatováclavském předměstí, kdy se dříve nacházely panské zahrady a hostinec.⁶³

2.2 Jindřichův Hradec v šedesátých letech 19. století očima studenta

Uvedu Vás nyní do Jindřichova Hradce na počátku druhé poloviny 19. století. Co spatřil a s čím se potkal student, který nově přicházel do cizího města, to bude obsahem následujících řádek. Zkusím se vžít do onoho studenta,

⁶⁰ Dnes kaple sv. Alžběty, přestavěná na hotel.

⁶¹ Srov. JIRÁSKO: *Jindřichův Hradec*, s. 13.

⁶² Ošetřovatelky musely být buďto pannami nebo vdovami, dobře zachovalé a velmi zbožné. Nazývaly se Bekyněmi a podléhaly velmi přísnému řádu. Dozor nad nimi i ústavem, kde mohlo být až deset malomocných žen (tehdy též nazývaných žen s franskou nemocí, malomocnost byla mylně ztotožňována se syfilidou), náležel bratřím Bosákům. Srov. TEPLÝ: *Dějiny města*, s. 215.

⁶³ Srov. JIRÁSKO: *Jindřichův Hradec*, s. 14.

samozřejmě chlapce a poznávat to neznámé město, které mu již za pár let bude připadat tak drahé, jak vyplývá ze vzpomínek mnoha abiturientů.⁶⁴

Student přicházející z vesnice či malého městečka⁶⁵ možná mohl mít i trošku strach, protože přicházel do města na tu dobu obrovského. Vždyť při sčítání r. 1848 mělo 6989 obyvatel a 643 domů,⁶⁶ což ho řadilo na osmé místo v pořadí co do velikosti měst v Čechách. Obyvatelstvo zde bylo české i německé, ale snášelo se mezi sebou klidně, takže se nemusel obávat národnostních rozepří. Město to bylo pokojné, ke studentům i jiným příchozím velmi vstřícné.⁶⁷

Pokud se hned po vybalení svého kufříku nezačal učit, jistě si šel prohlédnout město. Když jeho první kroky vedly k areálu zámku, mohl spatřit některé části zámeckého stavení, které my můžeme obdivovat již jen z pohlednic. Jelikož zámek stále ještě sloužil k původnímu účelu a to obytnému, bylo zde mnoho přístavků a drobných objektů, které později ztratily svůj smysl a proto byly ve 20. století zbourány. Z přistavěného klasicistního loubí při nároží prvního zámeckého křídla mohl očkem nahlédnout do protilehlé prádelny a zjistit, zdali je prádlo opravdu čistě vyprané. Pokud by pokračoval směrem podél rybníku Vajgar, mohl zahlédnout některou ze švarných děveček, která si kráčela zrovinka třeba s tím vypraným prádlem přes spojovací arkády v prvním patře mezi Jáchymovým a Adamových stavením. Mohl se však dát na druhou stranu, kolem gymnázia, což jak jistě věděl, bylo původně gymnázium jezuitské, tedy s dlouhou tradicí. K romantické podvečerní procházce ho zajisté zlákal podhradí. Divil-li se, co je to za hluk, co ruší jeho klid, za nedlouho na to přišel. To ve staré

⁶⁴ Např. „*Obracím se tedy těmito řádky na Vás, velectěný pane professore, jakožto předsedu pořadatelského komitétu sjezdu, s uctivou prosbou, abyste si neobtěžoval, všem přítomným účastníkům sjezdu můj srdečný pozdrav vysloviti a je ubezpečiti, že má pieta k ústavu Jindřichohradeckému v srdci mém posud netuchla a že i má láska k městu, v kterém jsem strávil šťastná léta, posud nevychladla.*“ Pokračování uvítacích přípisů u příležitosti sjezdu 300 let založení gymnázia, *Ohlas od Nežárky*, roč. XXV, č. 33, ze 17. srpna 1895, nečíslováno.

⁶⁵ A že jich nebylo málo, např. ve školním roce 1870/71 bylo na Jindřichohradeckém gymnáziu 280 studentů, 99ti z nich byl Hradec bydlištěm (ne vždy však rodištěm), tedy přibližně jedna třetina ze všech studentů. Ostatní pocházeli z měst, městeček i vesnic více či méně vzdálených od jejich působiště. Srov. ŘEZNÍČKOVÁ: *Študáci a kantoři*, s. 208.

⁶⁶ Na počátku 70. let 19. století byl počet obyvatel již o něco vyšší, činil 8650 obyvatel. Na počátku šedesátých let lze tedy předpokládat, že zde mohlo žít přibližně o 500 obyvatel více, než v roce 1848. Srov. KUČA, K. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezku, 2. díl*, str. 706. Praha Libri 2000. ISBN 80-85983-14-1.

⁶⁷ Srov. JIRÁSKO: *Jindřichův Hradec*, s. 6–7.

bednárně, která stála pod červenou věží zámeckou, se ještě pracovalo. Ale teď už musel rychle domů. Brzy už bude tma a ještě se musil stačit naučit první učivo zadané pány profesory.⁶⁸

Ráno, hned po probuzení a nutné očistě těla i ducha chvátal jako každý všední den na mši svatou do kostela Nanebevzetí P. Marie. Bylo šero a chladný podzimní vítr mrazil, mlha jen pomalu stoupala a tak si skoro ani nepovšiml, že probíhá kolem Kaple mrtvých přistavené k jižní straně kostela, se kterou sousedila tzv. jizba pro kostelní archív. Neohlédl se, proč také? Vždyť tyto pohledy byly naprosto běžné, jen my je už naživo neuvidíme.⁶⁹

Jako student musil být i můj Student kulturně dychtivým a všemu novému nakloněným, což obvykle mladí lidé bývají. Proto se jistě zajímal o kulturní život ve městě, jaké mu dává možnosti zábavy ve volném čase. Bohužel pro něj však většina této útěchy těla i ducha po namáhavém studiu mu byla zakázána, či alespoň hůře přístupná. A že v Hradci by se dala najít zajímavá místa pro rozptýlení rozlámaného těla z věčného sklánění se nad knihami, i pro rozšíření obzorů duchovních, kdyby měl pocit, že se mu jich ve škole nedostává tolik, oč srdce žádá. Byly zde spolky různě zaměřené od zájmových (např. Pěvecký spolek Černín, spolek Českého muzea, Kuželkářský spolek, tzv. Kulobrk), veřejně prospěšných (spolek Ludmila, Měšťanská beseda) a ochotnických spolků (ochotnické divadlo Jablonský), přes duchovní (Katolická jednota), kulturní (taneční lekce) i sportovní (Bruslařský a veslařský spolek), školské (Matice česká) a řemeslné (Jindřicho-hradecká jednota tovaryšů). Kulturní i společenské akce byly dosti časté a hojně navštěvované.⁷⁰

Pocítil-li náš Student potřebu něčeho nového, jako třeba pěkné nové látky na šaty, a měl na ní též dostatek zlatek, mohl si ji zajít obstarat do textilní továrny židovského podnikatele I. Bobeleho, která navazovala na tradici soukenické výroby v kraji. Pokud se mu ovšem nechtělo daleko za hranice města, na pomezí

⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 87.

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 90.

⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 17 a *Ohlasy od Nežárky* roč. I, z roku 1871.

katastru otínsko-hradeckého, kde továrna ležela, mohl zkusit vybrat látku vlněnou od starosoukenické rodiny Třebických a rodiny Solperovy na Novém Městě.⁷¹

Pokud Student toužil po vzdělání nejen školním a chtěl si zakoupit novou vhodnou knihu, měl k tomu příležitost v Landfrasově tiskárně, která byla hned naproti gymnáziu. Tiskly se tam lidová modlitební literatura, kramářské písně a tiskopisy, ale i literatura naučná a zábavná. Zbyly-li mu ještě nějaké peníze, což je dosti nepravděpodobné, mohl si je uložit do nově založené jindřichohradecké spořitelny. Tato byla zřízena k účelu poskytnutí bezpečného uložení peněz a jejich rozmnožování a též pro povzbuzení ducha pracovitosti a spořivosti u obyvatelstva.⁷²

Zlatky se zde jistě daly utratit za mnoho užitečných nebo ducha povznášejících věcí, ale bylo zde i mnoho lákadel méně ušlechtilých, ba dokonce přísně zakázaných. Jedním z nich mohla být restaurační zařízení⁷³, o kterých mohl Student slyšet od svých starších kolegů. Ti mu nejspíše prvně pověděli, kterým zařízením se má přísně vyhnout, aby v nich nepotkal náhodou některého z profesorů. Tím byl dozajista hostinec na mostě u Vajgaru, nazývaný u Jakšů (později U Petrusů a U Bystřických), kde se scházívala důstojnická společnost a sály v prvním patře využívala Měšťanská beseda. Zaručeně mu též poradili nechodit do hostince U zlatého Jelena na Františkánském náměstí, které je stále velmi blízko k centru města. Je pravda, že hostinec to byl krásný, ba dokonce nejstarším zájezdním hostincem doloženým již k roku 1667, leč strach z profesorů byl větším než přitažlivost dobrého moku blízko bydliště. Po vyřknutí zakázaných míst mu jistě bylo doporučeno, bude-li chtít, navštívit Novou hospodu při panské Oboře v Radouňce. Tato výletní restaurace je ve vesnici jen malý kousek za městem a vítat ho tam bude mnoho známých tváří ze školního prostředí, byla to restaurace mezi studenty velmi oblíbená.⁷⁴

⁷¹ Srov. tamtéž s. 15.

⁷² Srov. Ohlas od Nežárky, roč. LXXXII, č. 2, z 1. září 1994 a BĚHALOVÁ, Š. *Ke 120. výročí úmrtí Aloise Landfrase*. Zlatá růže, č. 5, 1995, s. 5.

⁷³ V té době zde bylo více než 70 hostinských, výčepních a ubytovacích restauračních zařízení. Srov. JIRÁSKO: *Jindřichův Hradec*, s. 17.

⁷⁴ Srov. JIRÁSKO: *Jindřichův Hradec*, s. 92–106; ŘEZNÍČKOVÁ: *Študáci a kantorů*, s. 141–142.

Porušil-li náš Student zákaz návštěvy restauračních zařízení, možná se u piva z hradeckých pivovarů dozvěděl něco o osobnostech Jindřichova Hradce, možná si s sebou přinesl knihu zakoupenou v Landfrasově tiskárně a zdejší rodák mu začal vypravovat o jejím majiteli, obrozenci a minulém starostovi tohoto města. Jmenoval se Alois Landfras a narodil se v Jindřichově Hradci 25. dubna 1797. Studoval zde na gymnáziu, poté filosofii na pražské universitě. Po studiích pomáhal otci v knihtiskařství a knihkupectví, které od roku 1825 vedl. Vydával zejména knihy prostonárodní, zvláště modlitební knihy. Byl též autorem několika povídek a divadelních her. Roku 1826 se stal místním školním dozorcem, ve kteréžto funkci setrval čtyřicet let a byl za ní několikrát vyznamenán úřady světskými i duchovními. Byl též členem městské rady jindřichohradecké, která ho v roce 1850 zvolila novým starostou. Tím zůstal až do roku 1861.⁷⁵

Mohl si přinést nějakou pěknou knihu od katolického kněze a prozaika Františka Pravdy, tedy vlastně Vojtěcha Hlinky, který se narodil roku 1817 v Nekrasíně nedaleko Jindřichova Hradce. Docházel na zdejší gymnázium, poté vystudoval teologii ve Vídni. Právě byl na vrcholu své tvorby, ve které se ke svému rodnému kraji i studiím na gymnáziu rád vracel. Nejenom, že psal výchovné a křesťansky orientované povídky a novely, ale jako jeden z prvních autorů se věnoval prózám výhradně určeným pro mládež. Kritikou byl sice odsuzován, ale obyčejní lidé ho četli velmi rádi.⁷⁶

Po návratu zpět do domu svého ubytovatele, na několik příštích let jeho Hradeckým domovem, se mohl začít směle připravovat například na hodiny

⁷⁵ Umírá dne 9. května 1875. Srov. BĚHALOVÁ, Š. *Osobnosti Jindřichohradecka – Alois Josef Landfras (25. 4. 1797 – 9. 5. 1875)*. Jihočeský kurýř, 13. 6. 2007, č. 24, s. 10.

⁷⁶ Zemřel v roce 1904 v Hrádku u Sušice. Srov. BĚHALOVÁ, Š. *Osobnosti Jindřichohradecka – František Pravda (17. 4. 1817 – 8. 12. 1904)*. Jihočeský kurýř, 27. 6. 2007, č. 26, s. 10.

profesora Karla Solpera,⁷⁷ či se těšit na své spolužáky, kterými mohli být zrovna Emanuel Miřiovský⁷⁸ či Jan Slavík.⁷⁹

Idylické dny jeho žití v Jindřichově Hradci ale také mohly být nadobro zmařeny, neboť v roce 1866 po vyhlášení míru v Prusko-Rakouské válce přišlo do města početné vojsko Pruské. To vykrádalo místní obchodníky i zámek. To by se však našeho Studenta nemuselo dotknout, protože jemu zajisté neměli vyjma knih a pár kousků oblečení co vzít. Horší bylo, že s Prusy přišla do Hradce cholera, na kterou v několika dalších týdnech zemřelo mnoho lidí.⁸⁰

Naštěstí nemoc se mu vyhnula a tak se mohl zúčastnit v tomto desetiletí již několikátého slavnostního uvítání, tentokráte i s hudbou, příjezdu Evžena Černína do Hradce, kterého měšťané jednoznačně chtěli volit za svého poslance do Českého zemského sněmu. Ten jejich nabídku s díky odmítl, zejména s ohledem na svůj věk a zhoršující se zdraví.⁸¹

⁷⁷ Karel Solpera se narodil v J. Hradci 21. prosince 1833. Vystudoval zdejší gymnázium a poté přírodní vědy na pražské universitě. Roku 1856 byl jmenován profesorem a jako pedagog působil na hradeckém gymnáziu až do roku 1893. Angažoval se v politickém dění, byl členem městského i okresního zastupitelstva, byl zakladatelem zdejšího Sokola, literárně spolupracoval s týdeníkem *Ohlas od Nežárky*. Zemřel ve svém rodném městě 28. července 1907. Srov. FÜRBAACH, F. *Osobnosti Jindřichohradecka – Karel Solpera (21. 12. 1833 – 28. 7. 1907)*. Jihočeský kurýr, 6. 6. 2007, č. 23, s. 10.

⁷⁸ Emanuel Miřiovský se narodil v Jindřichově Hradci dne 24. 12. 1846. vystudoval zdejší gymnázium a poté filosofickou fakultu v Praze. Působil jako básník (např. *Márinka* 1869) a prozaik (např. *Mezi vůlí a činem*). Patřil ke generaci tzv. Ruchovců. Zemřel 10.1.1911 v Praze. Srov. <http://knihovnahk.cz/clavius/l.dll?ha~1000301615>.

⁷⁹ Jan Slavík se narodil v Nové včelnici 13. září 1846 a gymnázium studoval v letech 1859 – 1867, poté nastoupil na právnickou fakultu v Praze. Po jejím absolvování nastoupil k Okresnímu soudu v Jindřichově Hradci. Později si otevřel vlastní advokátní kancelář. Byl též starostou místního Sokola a stál v čele Měšťanské besedy. V roce 1890 byl zvolen do zemského sněmu a rok na to se stal poslancem říšské rady. Po odchodu z vrcholové politiky zastával funkci okresního starosty, byl činný v okresní a místní školní radě, členem mnoha spolků, přispíval do novin a časopisů. Zemřel roku 1910 v rodném Hradci. Srov. FÜRBAACH, F. *Osobnosti Jindřichohradecka – Judr. Jan Slavík (13. 9. 1846 – 11. 10. 1910)*. Jihočeský kurýr, 17. 1. 2007, č. 3, s. 8.

⁸⁰ Srov. *Ohlas od Nežárky*, 5. května 1995, roč. LXXXIII, č. 5, nečíslováno.

⁸¹ Evžen Karel Černín z Chudenic se narodil 4. listopadu 1796 ve Vídni. Byl představitelem jednoho z nejstarších a nejvýznamnějších šlechtických rodů v Čechách. Podporoval české vlastence, zajímal se o přírodopis a historii. Sblížil se s Josefem Dobrovským a Františkem Palackým. Byl předsedou Slovanské besedy. Panství Jindřichohradecké převzal od svého otce mezi léty 1815 – 1817, tedy velmi mladý. V Jindřichově Hradci nechal sloučit archívy Černínů, Slavatů i pánů z Hradce, čímž vznikl třetí největší šlechtický archív. V tomto archivu byly nalezeny zlomky ztracených zemských desek z let 1316 – 1322. Dal podnět k zřízení spořitelny, poskytl jí místnosti v zámku i základní kapitál a převzal společně s obcí ručení za vklady. Při jedné ze svých posledních návštěv byla dokončena zahradní hospoda, kterou nechal postavit architektem Zítkem. Nacházela se v údolí proti Lišnému dvoru, Evženem pokřtěná a obecně nazývaná Rudolfov. Zemřel krátce po své poslední návštěvě Hradce, v Petrohradě dne 11. července 1868. Po

Náš Student již se začíná připravovat na zkoušku dospělosti a vykonáním té opouští i město Jindřichův Hradec. Snad po těch letech v něm strávených je opouští stejně nerad a se stálou vzpomínkou v srdci, jako mnohé generace před ním.

2.3 Proměny ve městě mezi léty 1868 – 1914

Tak jako se všechno proměňuje, nezůstalo stejné ani město Jindřichův Hradec. Proměňovalo se nejen po stránce architektonické, ale rozvoj města pokračoval i v jiných sférách, i když ne ve všech stejně rychle či kvalitně. V některých oblastech šlo doslova o rozmach modernizace, v jiných naopak s přecházejícím časem chřádnul a upadal.

Jindřichův Hradec se svou vizáží od let předchozích dosti změnil, staveb mnoho nepřibylo, spíše se proměnil jejich vzhled. Často se jedná o dodatečné úpravy, jako je částečné zbourání či dostavění částí objektů. Lze říci, že častěji se odstraňovalo, než přistavovalo.⁸² Linie objektů se stávaly jednoduššími.

Když je řeč o architektonických skvostech Jindřichova Hradce, padne vždy zmínka o jeho chloubě – hradu a zámku Jindřichův Hradec. Patří mu jistě významné místo, proto se mu budu věnovat jako prvnímu. Od druhé poloviny 19. století se stavební vývoj zaměřoval především na opravy po zhoubném požáru v roce 1773 a posléze požáru z roku 1801, rozšíření pivovaru o nové objekty a menší doplňky. Z těchto si zaslouží naší pozornost především novoromantická úprava z let 1906 – 1914. Roku 1907 byly podle návrhu vídeňského architekta Humberta Walchera z Moltheimu zbourány klasicistní přístavek s loubím a pavlačí a panská prádelna. Arkády v patře, kterými bylo spojeno Adamovo

slavném pohřbu byl uložen do černínské hrobky v kostele sv. Jakuba v Jindřichově Hradci. Srov. HRADECKÝ, A. *Evžen Karel Černín z Chudenic, jeho život, dílo a odkaz*. 1997, s. 331–377. Jindřichův Hradec: A. Hradecký, 1997. ISBN neuvedeno.; Ohlas od Nežárky, 1. září 1994, roč. LXXXII, č. 2, nečíslováno.

⁸² Od roku 1843 do roku 1900 narostl počet nových domů o pouhých 23. Srov. KUČA: *Města a městečka*, s. 706.

křídlo s Jáchymovým stavením, byly zrušeny v r. 1909. Úpravami prošla i dvě nádvoří. V osmdesátých letech 19. století zmizela skoro všechna zeleň (vzrostlé stromy, porost románsko-gotického Starého stavení) třetího nádvoří, to první, vstupní, si muselo na svou úpravu počkat až do r. 1912, která vznikla přístavbou příčného severního křídla.⁸³

Další změny v centru města zažil kostel Nanebevzetí P. Marie, jenž byl a je hlavním katolickým kostelem ve městě. Při jeho jižní straně stály původně přístavky a to „Kaple mrtvých“ a špulířská kaple „Božího hrobu“, tzv. jizba pro kostelní archiv. Obě tyto kaple byly roku 1773 odstraněny a na jejich místě položeny polokruhovitě schody. Ve dvacátých letech byly zbourány i dvě původní sakristie ležící při severní straně kostela. Nová malířská výzdoba zdobila kostel od r. 1905.⁸⁴

V tomto odstavci se můžeme podívat, k čemu všemu mohlo v dřívějších dobách sloužit vězení. K zadní stěně radnice přiléhala robotárna, čili věznice – tzv. birdovna. Ta sloužila mezi lety 1848 až 1905 za sídlo hejtmanství. Po tomto roce přesídlily městské úřady do domu Na váze, který se nacházel na rohu panské ulice a náměstí, č. 130/I. Šatlava (birdovna) byla zbořena teprve na začátku 20. století.⁸⁵

Urbanistických změn bylo v Hradci ještě mnoho, ale myslím, že ty nejdůležitější již byly vyjmenovány. Pro zajímavost ještě uvedu, že roku 1882 probíhala výstavba nových kasáren,⁸⁶ které byly dokončeny r. 1884. Obdivuji dělníky, kteří tehdy museli být velmi pracovití, protože komplex kasáren byl obrovský, neměli moderní technologie, a přesto zvládli dílo za dva roky. Pod kasárnami byly založeny Jablonského sady, které krásí město dosud.⁸⁷

Jedním z méně vzkvétajících odvětví v Jindřichově Hradci byl průmysl. Jeho rozvoji bránilo zejména neexistující moderní spojení s okolním světem.

⁸³ Srov. JIRÁSKO: *Jindřichův Hradec*, s. 22 a 87.

⁸⁴ Srov. MUK, J. Jak kdysi vypadal Jindřichův Hradec. Jindřichův Hradec: Landfras, 1937, s. 15–16. ISBN neuvedeno. (Dále jen MUK: *Jak kdysi vypadal Jindřichův Hradec*) a JIRÁSKO: *Jindřichův Hradec*, s. 90.

⁸⁵ Srov. MUK: *Jak kdysi vypadal Jindřichův Hradec*, s. 20 a 30.

⁸⁶ Nyní slouží jako budova koleje VŠE Praha.

⁸⁷ Srov. MUK: *Jak kdysi vypadal Jindřichův Hradec*, s. 39.

Jindřichův Hradec vždy čerpal z výhodného postavení na dopravních stezkách spojující Prahu a Vídeň a nyní byl připraven o první jihočeské parostrojní spojení těchto dvou měst.⁸⁸ Nejvýznamnější továrna textilního průmyslu, kterou vlastnil židovský podnikatel I. Bobele, prosperovala ještě v šedesátých letech 19. století. Tou dobou byla jednou z nejvýkonnějších v celém Rakousku. Byla však založena zejména na rukodělné práci a teprve později na částečné mechanizaci, proto v pozdějších dobách jen těžko konkurovala moderním podnikům zabývajících se výrobou textilií. Lépe se přizpůsobila továrna rodiny Třebických a rodiny Solperovy na Novém městě. Jejím nástupcem se roku 1894 stala firma Brill a Schwarz, která se zabývala výrobou dámského prádla a výbav s ručním vyšíváním. Již od druhé poloviny osmdesátých let zde však byla velká konkurence v podobě Singrova závodu na punčochářské a pletené zboží. První podniky zaměřené na potravinářství vyrůstali až v devadesátých letech 19. století. Byla to hlavně továrna na zpracování škrobu a sirupu E. Hermanna a likérka M. Schulze. Významným strojírenským podnikem byla výroba a sklad šicích strojů M. Kheka. K již zavedené soukromé pile, cementárně a cihelnám městské i proboštské, které fungovaly již od 19. století, se připojila na počátku století dvacátého nová cihelna zaměřená na zboží cihlářské a keramiku.⁸⁹ Roku 1910 zde byla založena gobelínová dílna Marie Teinertzerové.⁹⁰

Teprve roku 1887 byla do Hradce zavedena železniční dráha, která ho napojovala přes Jihlavu na Veselí nad Lužnicí. *„Dne 3. listopadu 1887 započala jízda na Francous. dráze z Jihlavy přes Hradec do Veselí. Ku slavnostní jízdě z Jindřichova Hradce do Veselí pozváni byli od centrálního ředitelstva drah všichni zdejší hodnostáři mimo ředitele gymnasia, což jest arci velice podivné, ježto přece všechen pokrok, a vše vzdělání ze školy pochází a tudíž stavu*

⁸⁸ První číslo Ohlasu od Nežárky spekovalo o důležitosti železničního spojení z Českých Budějovic do Jindřichova Hradce a do Jihlavy. Dráha však byla postavena z Budějovic do Veselí na Lužnici a J. Hradec tak o své spojení přišel. Srov. *O důležitosti železničního spojení z Budějovic na Jindřichův Hradec do Jihlavy*. Ohlas od Nežárky, roč. I. č. 1. 27. října 1871; STREJČEK, F. *Jindřichův Hradec let osmdesátých. Vzpomíná Ferdinand Strejček*. Jindřichův Hradec: Landfras, 1916, s. 95. ISBN neuvedeno.

⁸⁹ Srov. JIRÁSKO: *Jindřichův Hradec*, s. 15–17.

⁹⁰ KUČA: *Města a městečka*, s. 715.

*učitelskému před jinými pocta přináleží.*⁹¹ Tomuto však předcházela závažný problém, který mezi sebou vedli měšťané již několik let před tím. A ten zněl: Kudy povede příjezdní silnice ke stanici dráhy, Klášterskou či Jarošovskou ulicí? Spor se dostal až k městské radě, která o něm rokovala tak dlouho, až byla železnice do Hradce přivedena a rozhodnutí o cestě ještě nepadlo. Radní problém vyřešili šalamounsky. Než se opraví cesta Klášterská, která bude hlavní cestou k zastávce dráhy, bude se prozatím jezdit ulicí Jarošovskou kolem hřbitova u sv. Trojice. Příjezdní silnice byla hotova roku 1889.⁹² Roku 1897 přibyla k železnici ještě úzkorozchodná trať z Jindřichova Hradce do Nové Bystřice a o několik let později, v roce 1906, byla tato trať prodloužena ještě na opačnou stranu, z Jindřichova Hradce do Obrataně.⁹³

Jestliže v mnoha věcech byl Jindřichův Hradec osvícen velmi pozdě, jako např. se založením některých vlasteneckých organizací, vlastním světlem, tedy světlem elektrickým, se mohl pyšnit již velmi brzy. Již koncem ledna 1887 proběhla v zámeckém pivovaru první zkouška nového zařízení a zazářila první žárovka. V polovině března se rozsvítily lampy v Panské ulici, kolem náměstí a v průjezdu ulice zámecké. První světlo v domácnostech se rozsvítilo na Silvestra téhož roku.⁹⁴

Jedním ze spolků, který započal rozvíjet svou činnost ve městě, byl Sokol. Myšlenka sokolská zaletěla do Hradce oproti ostatním městům v Čechách vcelku pozdě a to až v roce 1885.⁹⁵ Však v jiných oblastech kultury a společenského života Jindřichův Hradec nezaostával. Konaly se zde akademie, koncerty, hudební produkce, divadla, různá vystoupení zábavná i vážná.

Dalším ze sdružení, tentokrát méně legálním, které vzniklo v Jindřichově Hradci, byl studentský spolek „Palacký“, který vydával stejnojmenný časopis. Studenti gymnázia ho založili v den úmrtí Františka Palackého, tj. 28. září 1876. Pod pseudonymy ho vydávali Alois Květenský, vlastním jménem Alois Matuška,

⁹¹ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

⁹² Srov. STREJČEK: *Jindřichův Hradec*, s. 95–99.

⁹³ Srov. KUČA: *Města a městečka*, s. 715.

⁹⁴ Srov. STREJČEK: *Jindřichův Hradec let osmdesátých*, s. 90–94.

⁹⁵ Počátek Sokolské myšlenky byl v Čechách již od počátku let šedesátých. Srov. tamtéž, s. 90.

jež se stal předsedou spolku a hlavním redaktorem časopisu, Jan Brádelský (Jan O. Turner z Kamenice nad Lipou, jež byl synovcem jindřichohradeckého probošta) a pod pseudonymem Daniel Radenínský se skrýval Ludvík Vodňanský ze Soběslavi. Celkem se ve spolku vystřídalo třicet tři studentů. Spolek působil pět let a za tu dobu uspořádal mnoho přednášek, měl vlastní knihovnu, archiv a bohatou publikační činnost. Nejdéle vydával časopis Palacký, jež obsahoval poučné i zábavné články z rukou členů. Tito publikovali pod pseudonymy i v Ohlasech od Nežárky. Články byly tematicky různorodé, např. o požáru Národního divadla, Karel Havlíček v Jindřichově Hradci či Pivo v národních písních, však vždy se dotýkají národní hrdosti.⁹⁶

Divadelní spolky přijížděly do města z daleka i z blízka, ale Jindřichův Hradec měl i vlastní ochotnický divadelní spolek Jablonský.⁹⁷ Ve starém Čechově dvoře⁹⁸ roku 1882 spolek Jablonský upravil divadelní sál pro 300 osob, což znamenalo 100 sedadel. V tomto sále se hrálo divadlo až do roku 1887.⁹⁹ Sálem, který měl delší tradici, byla Střelnice. Zde se odehrávala divadla i plesy, akademie i setkání abiturientů. Ve vzpomínkách Ferdinanda Strejčka je krásná zmínka o jakési staré paní Wachtlové, která nechyběla na jediném představení. Tato bohatá paní, která byla ctitelkou umění i podporovala chudé herce, působila v divadle jako jakýsi měřič kvality představení. Pokud se jí představení líbilo, kynula, usmívala se, živě sledovala herce, pokud ji však divadelní kus nudil, zapadla do svého velkého křesla a věnovala se patrně své další oblíbené činnosti, spaní.¹⁰⁰

Častými návštěvníky města bývali též různí umělci vystupující pod širým nebem, ať bylo hezky nebo mráz. Jezdívají sem provazolezci, kteří vzbuzovali obdiv svou promenádou v lanoví neuvěřitelných výšek. Každé jaro zavítali sem

⁹⁶ FÜRBAACH, F. *Studentský spolek „Palacký“ a jeho stejnojmenný časopis*, Jindřichohradecký vlastivědný sborník sv. 12, s. 19 – 25. Jindřichův Hradec, vydalo Okresní muzeum v Jindřichově Hradci, 2000. ISBN 80-86227-08-1.

⁹⁷ Spolek Jablonský byl založen již v roce 1844. Srov. MUK, J. *Jindřichohradecko, kap. Z minulosti Jindřichohradecka*. Jindřichův Hradec: knihtiskárna Jar. Svoboda, 1949, s. 13. ISBN neuvedeno.

⁹⁸ Dnes je zde základní umělecká škola.

⁹⁹ Srov. Muk: Jak kdysi vypadal Jindřichův Hradec, s. 33.

¹⁰⁰ Srov. STREJČEK: *Jindřichův Hradec*, s. 28–30.

vlašští dudáci s píšťalou a bubnem, kterým k těm několika vyluzovaným tónům tančil medvěd, či publikem milovanější opička co střílela, salutovala, či další jiné opičárny tvořila. Několikrát za léto zde byly i produkce rádoby sportovní. Velké arabsko-japonské představení pořádali akrobati Hynek a Jan Štipkovi někdy na novoměstském náměstí, za nepříznivého počasí v sále Střelnice. Nejbohatší uměleckou produkci však míval Hradec v domácích flašinetářích, kteří o nedělích a svátcích hrávali kolem cest do kostela či při vycházkových promenádách. Dalším domácím podivínem byl p. Knotek, který vyvážel děti na svém kolotoči postaveném na novoměstském náměstí. Ten prý za krejcar vozil na kolotoči „do Parýzu“, jindy „do Afriky či Amériky“ a pak zpět do Neuhausu.¹⁰¹

Kulturním spolkem s asi nejzajímavějším názvem a dlouhou tradicí je spolek Kuloborců. Tento spolek vznikl ze stálých návštěvníků oblíbené restaurace Rudolfovo, kterými byli především vážení měšťané, úředníci, mimo jiné i profesor Gabriel a oba páni Landfrasové. Tento tajemný název skrývá v sobě vlídnou zábavu, které se páni dvakrát za týden, zpravidla ve čtvrtek a v neděli, někdy i ve svátek, společně účastnili. Jelikož však do Rudolfova bylo dosti daleko a za nepříjemného počasí ještě dál, započali se scházet v Landfrasovic zahradě. Brzy pořídili kuželník, podle kterého dostal spolek název. V tomto spolku vznikla první myšlenka na vydávání časopisu. Tato se uskutečnila ku konci roku 1871, kdy vyšlo první číslo časopisu „Ohlas od Nežárky“.¹⁰²

¹⁰¹ Srov. tamtéž, s. 41–44.

¹⁰² Srov. tamtéž, s. 49–53.

3. Dějiny gymnaziálního školství v Jindřichově Hradci do roku 1868

3.1 Stručné uvedení do problematiky

V této kapitole bych se ráda zabývala tradicí gymnaziálního školství v Jindřichově Hradci před rokem 1868. Z hlediska záměru mé práce je důležité přiblížit tuto problematiku zejména proto, že období předcházející samotnému okruhu bádání je s ním velmi úzce spjato na podkladě historického kontextu a samotného budoucího vývoje ústavu. Bez tohoto dějinného kontextu tudíž nelze posuzovat objektivně následné období, které je hlavním tématem mé práce.

3.2 Jezuitské gymnázium 1594–1777

Tradice vyššího školství v Jindřichově Hradci začíná již velmi brzy a to rokem 1594, kdy jej zřizuje Adam II. z Hradce (1546 – 1596). Ten zejména na popud své manželky Kateřiny z Montfortu (1556 – 1631), zapřísáhlé katoličky, pozval do města nad Nežárkou řád Tovaryšstva Ježíšova, aby zde vybudoval jedno ze svých sídel.¹⁰³ První přijeli jezuité Baltazar Hostounský a Jan Victor doprovázeni architektem, aby vyměřili místo pro stavbu nové koleje. Toto místo bylo dopředu pečlivě vybráno a již několik let před položením základního kamene bylo jasné, kde bude stát nová spása hradeckých duší i vzdělanosti katolické.¹⁰⁴ V roce 1593 již se začal bourat pustý špitál stojící při kostelíku sv. Máří Magdaleny. V roce 1594–1595 městské domy (celkem 21) ležících na jižním svahu návrší u Nežárecké brány byly nuceně od měšťanů vykupovány a

¹⁰³ Srov. NOVOTNÝ: *Dějiny vyššího školství*, s. 49.

¹⁰⁴ Srov. JIRÁSKO L. *Jindřichohradecká jezuitská kolej*. Protisk České Budějovice: Národní muzeum fotografie, 2006, s. 21. ISBN neuvedeno.

likvidovány. Ušetřen měl zůstat pouze kostelík sv. Máří Magdaleny, který dostali jezuité darem ke sloužení mše svaté a fara při kostelíku, kde se přechodně usídlili. Ani ta však pozdější stavební rozmach koleje nepřežila.¹⁰⁵

Zakládací listina nové jezuitské koleje byla Adamem II. a jeho chotí Kateřinou podepsána dne 20. ledna 1594.¹⁰⁶ Pro katolicky smýšlející hradecké Pány představovali Tovaryši Ježíšovi pozvednutí římskokatolické církve ve městě, kde se protestantismus statečně rozmáhal již několik desítek let. Ačkoli byla vrchnost velmi zadlužena, vzala na sebe veškeré náklady spojené se stavbou koleje. Slavnost položení základního kamene se konala dne 4. července 1594, kde fundátora zastupoval jeho syn a dědic Jáchym Oldřich z Hradce. Poté se začalo čile stavět. Do této části se ještě téhož roku stěhovali první jezuitští učitelé a v srpnu 1595 zde otevřeli první dvě třídy, *parvu* (přípravnou třídu gymnázia) a *principae* (první třídu gymnázia), i když šlo zřejmě o provizorium, protože v následujících letech stavba této části i jiných pokračovala.¹⁰⁷

Na počátku 17. století jezuitské gymnázium utěšeně vzkvétalo, i když se samozřejmě stále objevovaly nové obtíže, které mohly mařit jezuitské počínání. Byly to především náboženské rozepře s místními evangelíky, morové epidemie a též požár, který roku 1615 vznikl v semináři a rozšířil se na celou budovu kolejní. Zde se nejvíce ukázala nevraživost místních protestantů vůči Tovaryšstvu, když odmítli pomoci hasit.¹⁰⁸ Avšak ani tyto obtíže neodradily studenty gymnázia, jejichž počet pěkně narůstal. Byli to studenti místní, ze sousedních států i ze vzdálených zemí.

Krátkou prodlevu ve vyučování na jezuitském gymnáziu v Jindřichově Hradci způsobilo vyhnání řádu z Čech. Stavovské povstání a jeho dekrety z roku 1618 měly za následek vypovězení jezuitů i další neústupné katolické řády. K návratu Tovaryšstva roku 1620 přispěla až porážka stavů na Bílé hoře a nástup Ferdinanda II. Habsburského na trůn. Od založení koleje uplynulo 183 let, než

¹⁰⁵ Srov. TEPLÝ: *Dějiny města*, s. 390.

¹⁰⁶ Srov. JIRÁSKO: *Jindřichohradecká jezuitská kolej*, s. 21.

¹⁰⁷ Srov. *O založení koleje jesuitské a seminaria sv. Víta v Jindřichově Hradci*, Výroční zpráva za školní rok 1887, s. 25.

¹⁰⁸) Srov. JIRÁSKO: *Jindřichohradecká jezuitská kolej*, s. 23.

bylo gymnázium uzavřeno dvorským dekretem z roku 1777,¹⁰⁹ jako důsledek zrušení Jezuitského řádu¹¹⁰ v roce 1773¹¹¹. Vyučování bylo ukončeno dne 1. října 1778, kdy zde byla místo gymnázia zřízena státní hlavní škola.¹¹²

Pamětní kniha *Historia collegii Novodomensis Societatis Jesu* z let 1592–1745 a Katalog žáků z let 1595–1693 dokumentující činnost školy jsou uloženy ve Státním archivu Třeboň, odloučeném pracovišti v Jindřichově Hradci a jsou součástí fondu „Velkostatek Jindřichův Hradec“.

3.3 Gymnázium v letech 1807–1868

3.3.1 Dějinný vývoj

Necelých 30 let pak prožíval Jindřichův Hradec bez gymnázia. Tyto roky byly vyplněny úsilím o jeho obnovu. U příslušných rakouských úřadů však nebylo nalezeno porozumění pro znovuzřízení, protože město Jindřichův Hradec bylo v té době velmi zadluženo, „jeho dluhy dosáhly roku 1788 horentní částky 36368 zlatých“¹¹³ Na jejich úhradu město rozprodalo v r. 1794 mnoho nemovitého majetku.

Zhoubný požár dne 19. května 1801 zničil 318 domů i s bývalým starším i novějším jezuitským gymnáziem, větší část města byla v sutinách.

Vyhliídka na obnovení gymnázia dostala reálnou podobu teprve po příslibu města státním úřadům, že budovu gymnázia znovu vystaví a hlavně na potřeby

¹⁰⁹ Situace nedostatku vyučujících byla řešena ponecháním exjezuitů-učitelů na jejich dosavadních místech. Srov. NOVOTNÝ: *Dějiny vyššího školství*, s. 70.

¹¹⁰ Řád byl zrušen papežem Klimentem XIV. na přání Marie Terezie (obávala se, že když bude Jeziuity podporovat, bude ohrožen sňatek její dcery s následníkem francouzského trůnu) a na naléhání bourbonských dvorů. Srov. KADLEC: *Přehled českých církevních dějin* s. 158.

¹¹¹ Srov. ČORNEJOVÁ, I. *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. 2. vyd., s. 219. Praha: Hart, 2002. ISBN 80-86529-30-4.

¹¹² Srov. Jirásko: *Jindřichohradecká jezuitská kolej*, s. 54.

¹¹³ *Inventář „Gymnázium Vítězslava Nováka“*, SOKA JH, fond GVN, Jindřichův Hradec, inv. č. 62, s. 2.

gymnázia – fondu pro služební platy profesorů – vydá částku 11.400 zlatých. Tyto peníze získalo město z odkazu pátera Františka Xavera Jandery, Blažejovského faráře a jindřichohradeckého rodáka. Tímto darem zvěčnělý dobrodinec prakticky znovuotevřel cestu střednímu školství v městě nad řekou Nežárkou, aby zde po další 146 let vzkvétalo.

Gymnázium bylo znovuzřízeno dvorským dekretem z 10. února 1806. Slavnostní otevření gymnázia se událo 9. listopadu 1807 a následujícího dne začalo samotné vyučování.¹¹⁴

3.3.2 Vnější organizace jindřichohradeckého gymnázia v jeho počátcích

V čele gymnázia stál prefekt, kterého ustanovil krajský úřad. Prefekt vedl administrativu ústavu, byl zodpovědný za pořádek a kázeň v něm. Také dohlížel na vyučování a předsedal poradám. Samostatně však nevyučoval, pouze suploval za nemocné či jinak zaneprázdněné členy profesorského sboru. Jeho hlavní úlohou bylo zastupovat školu navenek.

Dozor nad gymnáziem vykonával krajský hejtman, zde v Jindřichově Hradci to byl hejtman z krajského úřadu v Táboře, ve funkci gymnasiálního ředitele. Měl k ruce svého zástupce tzv. vicedirektora. Tuto funkci místoředitele zastával v Jindřichově Hradci často zdejší probošt.

Vrchní dohled nad středními školami náležel studijní dvorní komisi – až do r. 1848.¹¹⁵

¹¹⁴ Srov. *Gymnásium státní pětitřídní od r. 1807–1819*, Výroční zpráva za školní rok 1895, s. 16–17.

¹¹⁵ Srov. *Gymnásium státní pětitřídní od r. 1807–1819*, Výroční zpráva za školní rok 1895, s. 17.

3.3.3 Vnitřní organizace jindřichohradeckého gymnázia

Od roku 1807 do roku 1819 se nacházelo na gymnáziu celkem pět tříd. Vyučovali zde odborní učitelé většinou z některého duchovního řádu (premonstrátů, benediktinů či piaristů), protože nebyl dostatek světských učitelů. Gymnázium si však již zachovávalo status světského, nikoli církevního institutu. Zachovávalo si však pojmenování tříd z dob nedávno minulých. Nižší třídy (*classes grammaticae*) se nazývaly *principia* (někdy též *rudimenta*), *grammatica* a *syntax*. Vyšší stupeň (*classes humanitatis*) byly *poetica*, *rhetorica*.

V letech 1819 až 1849 již mělo gymnázium tříd šest. První z nich, tzv. Přípravka, se nazývala *parva*. Roku 1850 se doplnil počet tříd na sedm a následujícího roku na osm. Od roku 1855 byl Jindřichohradecký ústav trvale prohlášen za vyšší.

Roku 1818 byl zaveden systém třídních učitelů, místo dosavadních odborných učitelů.¹¹⁶ Tento systém vydržel až do r. 1850, kdy došlo k jeho zrušení a návratu k odborným učitelům. Dozor nad školami převzalo roku 1848 ministerstvo vyučování místo zrušené dvorské studijní komise.¹¹⁷

3.3.4 Německý jazyk versus český jazyk

Císařovna Marie Terezie jako vyučovací jazyk zavedla němčinu do škol již v roce 1775, kdy v platnost vstoupila školská reforma. Latina jako taková však z gymnázií nezmizela, stále zůstávala hlavním vyučovacím předmětem. Až do roku 1816 mohl na českém gymnáziu vyučovat třeba i rodilý Němec, byť neuměl slovo česky. S Jazykovým dekretem z toho roku to ale vypadalo, že se pomalu a

¹¹⁶ Třídní učitel – vyučoval všechny předměty v dané třídě kromě náboženství, to zabezpečoval místní katecheta a postupoval s ní většinou do dalších roků; odborný učitel – odborník pouze na určité předměty, které vyučuje ve všech třídách. Srov. NOVOTNÝ: *Dějiny vyššího školství*, s. 70.; ŘEZNIČKOVÁ: *Študáci a kantoři*, s. 14.

¹¹⁷ Srov. *Gymnásium státní pětitřídní od r. 1807–1819*, s. 18.; *Gymnasium šestitřídní od r. 1819 – 1849*, s. 23.; *Gymnasium státní osmitřídní od r. 1849–1895*, s. 32–37, Výroční zpráva za školní rok 1895.

jistě pozice českého jazyka vůči německému začala zlepšovat. Nařízení udávalo, aby na gymnázia s převahou českých studentů byli dosazováni jen profesori a prefekti znalí češtiny a studenti se měli na těchto školách do určité míry i v češtině cvičit. Toto nařízení ale nebylo příliš přesné, jestli má čeština být řádný či mimořádný předmět, kolik rozsahu se jí má věnovat. Dekret, snad i proto, nebyl důsledně dodržován a navíc po několika letech byl výrazně omezen.¹¹⁸

Na základě reformy školství¹¹⁹ z roku 1848 se začalo v českých zemích alespoň v některých předmětech vyučovat česky, a to především v náboženství a zeměpisu s dějepisem nebo v přírodopise. Postupné uplatňování českého jazyka na zdejších ústavu, je patrné již od roku 1849, kdy je gymnázium v Hradci považováno za utrakvistické.¹²⁰

Roku 1851 vydalo místní gymnázium 1. výroční zprávu psanou v rodném jazyce většiny studentů. Zasloužil se o to hlavně tehdejší ředitel, Hubert Hudec. Zpráva nese název „Výroční popis c. k. gymnasia jindřichohradeckého“. Bitva ale ještě nebyla vyhrána, protože v době Bachova absolutismu byla práva na vyučování v rodném jazyce opět zrušena. Po pádu vlády Alexandra Bacha, na počátku šedesátých let, zápas o českost gymnázia vítězně skončil jeho prohlášením za české, když baly výnosem místodržitelství z 9. října 1866 zavedena jako vyučovací řeč čeština, a to od školního roku 1866–1867. Němčina se stala nepovinným předmětem od roku 1868.¹²¹

Katalogy začínají česky již od roku 1867. Pamětní kniha gymnázia však byla psána německy, až od školního roku 1869–1870 začíná první český zápis.

V rychlosti, s níž zdejší gymnázium přijímalo svůj rodný jazyk, je předpokladatelná určitá náklonnost k obrozenectví profesorů i studentů. Tomu odpovídají i pozdější mírné revolty tažené proti moci Rakouska-Uherska, jako například mše sloužené za zapovězené obrozence, snahy studentů o překračování zákazu zveřejňovat „plody svého ducha“.

¹¹⁸ Srov. ŘEZNÍČKOVÁ: *Študáci a kantoři*, s.14–15.

¹¹⁹ tzv. Bonitz-Exnerova školská reforma. Srov. tamtéž, s. 16–18.

¹²⁰ Srov. *Gymnasium státní osmileté od r. 1849–1895*, s. 32, Výroční zpráva za školní rok 1895.

¹²¹ Srov. tamtéž, s. 43–44.

4. Gymnázium v letech 1868–1914 z pohledu

Disciplinárního řádu

Tato kapitola ukazuje život gymnázia v letech 1868–1914 z pohledu jednoho významného pramene, kterým je tzv. Disciplinární řád. Kapitola je důležitá z hlediska představy o sociálním postavení studenta v životě společenském i náboženském. Gymnázium připravovalo své žáky ke studiu univerzitnímu, což předurčovalo jejich budoucí vyšší postavení ve společnosti. S tímto statutem tudíž nesouviselo jen vzdělání vědecké, které bylo samozřejmostí, ale také náležitá mravní a náboženská výchova. Gymnázium se těmito disciplinárními zákony snažilo vzdělávat studenty po stránce sociální, etické, hygienické a v neposlední řadě v náboženské otázce. Pravidla určovala chování žáků při příchodu do školy, v ústavu samotném, a co se může z dnešního pohledu zdát mírně zvláštní, ustanovovala předpisy i na dobu osobního volna po škole a v čase prázdnin.

Samotnou knížečku s pravidly si museli studenti opatřit na začátku každého školního roku, kdy jim byla vždy znovu přečtena a vysvětlena. Toto opakování se dělo hlavně z důvodu příchodu nových žáků a „*aby se nikdo vymlouvat nemohl, že nařízení těchto neznal*“.¹²²

Samotný řád se dělil na několik částí, a to část první, která se týkala především studentského chování ve škole i mimo školu a odměn či trestů z tohoto chování vyplývajících. Druhý úsek obsahoval poučení pro rodiče, aneb co vše je zapotřebí, aby věděli a dodržovali, pokud jejich syn bude studovat či již studuje na Jindřichohradeckém gymnáziu. Poslední díl se týkal předpisů pro stravovatele a odpovědné poručníky studentů z cizích měst, kteří zde bydleli na podnájmu.

V následujících odstavcích bych se ráda podrobněji věnovala jednotlivým částem disciplinárního řádu. Jednotlivé party nám přiblíží tehdejšího studenta, co

¹²² *Disciplinární zákony pro c. k. gymnasium Jindř.-Hradecké s některými předpisy pro rodiče žákův a pro odpovědné dozorce*, s. 3. SOKA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542. (Dále jen *Disciplinární zákony*)

mohl a co nemohl, co se od něj očekávalo a jaké chování se naopak rozhodně zapovídalo, či pod jakým byl sociálním tlakem. Porovnáme-li si pak v závěru kapitoly tehdejší mravní požadavky na studenta s dnešními, nejspíše se budeme velmi podívat nad přísností tehdejší doby a zároveň svobodomyšlností studentů dnešních.

Počáteční oddíl, jak již bylo výše zmíněno, se vztahuje především na chování studentů. Nařízení se dotýkají několika oblastí, těmi je škola, církev a chování mimo školu. Z těchto poté vyplývají buďto odměny za příkladné chování žáka, či tresty za přestupky proti řádu. Každý žák se musil řádně dostavit k zápisu s rodiči, nebo s odpovědnými dozorcí. S sebou bylo nutno vzít patřičná vysvědčení a křestní list, pokud to byl žák čerstvě přijatý. Do prvního ročníku nebrali se chlapci mladší devíti let. Všichni nově vstupující žáci museli zaplatit přijímací taxu 2 zl. 10 kr., kterou přispívali na rozšíření gymnazijní vyučovací sbírky, mimo to každý student ať nový či starý zaplatil 50 kr. na rozmnožení žakovské knihovny. Při zápisu rodiče nebo jejich zástupci rozhodli o tom, zdali má jejich syn, či svěženec navštěvovat mimořádné předměty. Kladným rozhodnutím se stávaly mimořádné předměty pro žáka povinnými, přičemž na začátku běhu za ně musel zaplatit zvláštní taxu, která byla vlastně platem vyučujícího.

Žákům bylo zakázáno žebrání, nikoli však ucházení se o podporu u dobrodinců. Volba bytů a stravovatelů, ve kterých směli přespívat žáci přebývat či obědovat, náležela rozhodnutí a dohledu profesorského sboru. Toto místo bydliště se muselo nahlásit hned u zápisu a nebylo dovoleno ho bez souhlasu rodičů, třídního profesora a ředitele měnit. Církevní slavnost, která započínala každý nový rok, se povinně účastnili všichni katoličtí studenti. Po ní následovalo zmiňované předčítání disciplinárního řádu povinné pro všechny studenty.¹²³

Samotného chování ve škole se týkaly paragrafy 11 – 26. Ve zkráceném znění žákům přinášely asi tyto informace: Škola se otevírala každý den čtvrt hodiny před začátkem vyučování, přičemž žáci se museli v tichosti shromáždit do svých tříd. Studenti museli všechny pomůcky, které byly toho roku potřebné, donést ukázat svému třídnímu učiteli. „*Dobrý žák i knihy, kterých byl již dříve*

¹²³ Srov. *Disciplinární zákony*, s. 1-7.

užíval, zajisté tak si oblíbil, že jich snadno neprodá, byť se mu i zdálo, že by k dalšímu učení zbytečny byly.“¹²⁴ Do školy žáci vstupovali zásadně bez klobouku, s odkrytou hlavou. V tichosti tak očekávali příchodu svého profesora, kterému stejně jako dnes museli vzdávat úctu při příchodu i odchodu svým povstáním z lavice. Do školy museli chodit náležitě připravení, a chránit se jakéhokoli vyrušování. Za sebemenší roztržitost hrozilo pokárání, v případě opakování větší trest. Pokud žák opisoval domácí úlohy od svých spolužáků, dával tím podle Řádu najevo, že nepochopil důležitost své povinnosti sám sebe vzdělávat a pro takový prohřešek mohl být z gymnázia vyloučen. Přestávky mezi vyučovacími hodinami nebyly, pouze mezi vyučováním dopoledním a odpoledním, to však nesmělo opouštět třídu více žáků najednou.¹²⁵ Přísně zakázáno bylo též „znečišťovati anebo kaziti budovu gymnasijní vůbec a zvláště školy, chodby a záchody, čárati po stěnách, řezati lavice, tlouci okna“¹²⁶. Pokud žák vynechal být jen jednu hodinu, musel se do dvaceti čtyř hodin omluvit třídnímu profesoru a řediteli omluvenkou od rodičů či zástupců. Jestliže po osm dní za sebou do školy nepřišel, zakládalo to důvod k jeho vyloučení. Volný čas je doporučeno strávit příjemnou činností, studiem.

*„Nejpřednější povinností žáka gymnasijního jest, aby svědomitě a pořádně účastnil se gymnasijních služeb božích a všech jemu předepsaných cvičení náboženských. Sem patří mše sv., exhorty, processí, svátost pokání a oltární, kteroužto poslední mládež gymnasijní čtyřikráte do roka přijímá.“*¹²⁷ Katoličtí žáci

¹²⁴ Tamtéž, s. 7.

¹²⁵ Na rozdíl od doby dnešní původně zabíralo vyučování žáků téměř celý týden. Vyučování probíhalo šest dní v týdnu, od pondělí do soboty. V neděli se sice nevyučovalo, žáci se však museli povinně účastnit školních bohoslužeb a následných kázání, což jim zabralo převážnou většinu nedělního dopoledne. Studenti též trávili ve škole poměrně dlouhou dobu, protože na školách se vyučovalo v tzv. dvojité frekvenci, tedy dopoledne i odpoledne. Odpolední vyučování bylo čtyři dny v týdnu, dopolední ve středu a v sobotu. Ranní vyučování trvalo od osmi do dvanácti, odpolední od dvou do čtyř (nebo do pěti kdy se vyučovaly nepovinné předměty). Od školního roku 1904/05 byla zavedena jednoduchá frekvence, která pro vyučování znamenala, že se učilo pouze dopoledne a to obvykle čtyři až pět hodin. Odpolední vyučování smělo být vyhrazeno pouze pro nepovinné předměty. V tu dobu byla také zavedena velká přestávka a delší dvacetiminutová pauza během dopoledního vyučování. Vyučovací hodina byla delší, trvala asi 50 – 55 min. Dnešní vyučovací hodina v rozsahu 45 min. byla zavedena v rámci úsporných opatření během první světové války. Srov. ŘEZNÍČKOVÁ: *Študenti a kantoré*, s. 41–42.

¹²⁶ *Disciplinární zákony*, s. 9.

¹²⁷ Tamtéž, s. 11.

se museli pravidelně účastnit bohoslužeb i následných kázání. V kostele museli náležitě se chovat – důstojně a s nelíčenou zbožností. Do kostela žáci vstupovali ve dvojstupu, přičemž každá třída měla vyhrazeno své místo, které nesmělo se měnit. Je samozřejmostí, že měl s sebou připravenou modlitební a zpěvní knížku. Pokud se někdo nezúčastnil mše, či přišel pozdě, vyžadovalo to opět písemnou omluvu od rodičů, jinak mu hrozilo vyloučení ze školy. V neděli a ve svátek byly zakázány všechny hlučné hry ve městě i v parku. Židovští žáci docházeli pravidelně ve stanovené dny a hodiny k výuce izraelského náboženství. Byli tomu povinni i ve dny, kdy katoličtí žáci měli volno.¹²⁸

Paragrafy věnující se chování studentů mimo školu ukázňovali jejich mravy na veřejnosti, která v nich měla spatřovat budoucí elitu národa. Pokud se student objevil v místech veřejných, musil být slušně a čistě oblečen (jakékoli módní doplňky či výstřelky přísně zakázány), a v chůzi a dobrých mravech tak zběhlý, aby každý o něm smýšlel jako o vzdělaném a slušném člověku. Při všech slavnostech musil mít nejlépe černý, přinejhorším tmavý oblek a černý klobouk. Úctu musel prokazovat představeným i na veřejnosti, zanedbání se trestalo, opět i vyloučením z ústavu. Studující měli přímo za povinnost chovat se zdvořile a snášenlivě ke svým ubytovatelům, sbližovat se pouze s ostatními spolužáky při společném učení, chovat se k nim laskavě a přátelsky, opak se trestal. Dále se přísně zakazovalo gymnasistům navštěvování hostinců, pivnic, vináren a jiných naléváren, výjimkou bylo, šel-li žák s rodiči a povolení mu udělil sám ředitel ústavu. Přísně zakázány jakékoliv hazardní hry mrhající čas i peníze, jako kulečník, kuželky, karty. Navštěvování plesů, maškarních, tanečních zábav bez mimořádného svolení profesorského sboru bylo též zakázáno¹²⁹. Návštěva divadel byla brána jako zábava způsobující roztržitost od studia, proto byla povolena žákům nižšího gymnázia s povolením rodičů a třídního profesora, žákům vyššího

¹²⁸ Srov. tamtéž, s. 3–13.

¹²⁹ „Žáci VIII. třídy F., L., K., byli s dovolením třídního dne 13. ledna na plesu ostrostřeleckém, ale druhý den na to K. do školy nepřišel, F. a L. sice přišli, ale poněvadž oběma bylo od žaludku špatně, až i ve školní síni vrhli, musel býti F. domů propuštěn, a L. odpoledně sám doma zůstal. Poněvadž všichni tito žáci tímto chováním nepříslušnosti se dopustili, ustanoveno, aby žádnému ze jmenovaných žáků do žádné zábavy za letošního roku školního nebylo dovoleno a aby jim třídním byla dána za jejich nepřístojné chování důtka.“ Protokol z mimořádných porad o chování žáků z 21. června 1896 až 6. února 1897. SOKA JH, fond GVN, karton 39, inv. č. 832, nečíslováno.

stačilo pouze povolení třídního. Hrát divadlo se během školního roku nepovoluje. Od kouření a šňupání tabáku řád zrazuje, však zakazuje ho pouze studentům mladším osmnácti let a na veřejných místech. Koupání a hry s míčem se povolovaly, pokud žáci brali ohledy na ostatní a dodržovaly nařízení vztahující se k tomuto v řádu. Toulat se večer po ulicích zakázáno, žáci nesměli mít vlastní klíč od domu. Mimo blízké okolí města žáci nesměli jít, kromě vědeckých výletů pod vedení profesora. Přísný zákaz byl též se ve spolky sdružovat a plody svého ducha uveřejňovat.¹³⁰

Dodržování řádu a dobrá semestrální vysvědčení umožňovalo dosažení určitých výhod, či odměn. Těmi byly například veřejná pochvala, stipendia či osvobození od školného, zapůjčení knih školních i pomocných. Chudý žák bez prostředků z domova, či s jen minimální podporou od rodičů, se bez těchto stipendií nemohl na studiu udržet, protože dovolit si gymnazijní výuku bylo na tu dobu značně drahé.

Po každém přestupku, který se páni profesorové dozvěděli, či jim je nějaká dobrá duše donesla, přicházel trest. Systém trestů byl jednoduchý a dost přísný. Za menší přestupky profesor, který špatné chování zpozoroval, žáka napomenul, pokud toto napomenutí na úrodnou půdu nedopadlo, pokáral žáka před spolužáky. Jestliže nepomohlo ani toto, zapsal žáka do třídní knihy, podal stížnost k profesorskému sboru, kde se prohřešek řešil buď důtkou třídní, nebo ředitelskou. Těžší provinění bývalo potrestáno tzv. karcerem,¹³¹ ten mohl dostat žák pouze dvakrát za studium, poté následovalo vyloučení ze studia. Vyloučen ze studia mohl být i žák bez předchozího trestu, znamenalo to, že učinil prohřešek neodpustitelný. Lokálně mohl být žák vyloučen za opisování, zanedbávání školní docházky, vynechání služeb Božích, neprokázání patřičné úcty profesoru, hrubého porušení zákona, pro které mohl být trestán policií, toulání se po nocích, špatný prospěch, nepilnost, častěji opakované přestupky, vzdorovitost, nedostatečnou

¹³⁰ *Disciplinární zákony*, s. 13–19.

¹³¹ Slovo „karcer“ ve starém Římě znamenalo vězení, v tomto kontextu má význam kázeňského trestu žáka, který býval ve škole uzavřen i několik hodin. Trest se uděloval za hrubší kázeňské provinění. Srov. http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=karcer.

dohlídku domácích, nezaplacení školného. Vyloučení ze všech gymnázií mohlo být uděleno pro každé nemravné, zhoubné či protizákonné smýšlení, které by podle usouzení profesorského sboru na každém gymnáziu na obtíž bylo.¹³²

Druhá část disciplinárního řádu se týkala rodičů. Rodiče byli povinni udržovat kontakt se školou, oznámit adresu a jméno ubytovatele, kde bude přebývat jejich syn. O změnu ubytování směli požádat pouze rodiče a to z pádného důvodu. Tento musel schválit ředitel gymnázia. Rodiče též museli dokládat souhlas s vykonáváním maturity, že si přejí, aby jejich syn školu opustil. Maturitě mohli být přítomni.

Součástí této druhé části jsou předpisy, které se týkají školních poplatků, kdy musí být zaplaceny a za jakých okolností je možné být od nich osvobozen a předpisy o soukromém studiu. Řád určuje, za jakých okolností mohl žák studovat na gymnáziu coby externista či jako privatista. Jsou zde popsány podmínky přijetí, povinné taxy za zkoušky přijímací i semestrální, poplatky za zkoušku maturitní.¹³³

Poslední úsek obsahuje předpisy, jimiž se museli řídit odpovědní dozorce a stravovatelé. Dozorce musel studenta kontrolovat, zda vykonává pravidelně doma pobožnosti, chová se mravně a zbožně, zda udržuje čistotu a pořádek, své školní povinnosti si svědomitě plní, vyhýbá se neslušným a zlým společnostem, večer nechodí ven či zbytečně neutrácí. Dohlížel na to, aby neporušoval to, co jest napsáno v disciplinárním řádu. Přestoupil-li studující řád, bylo povinností dozorce studenta napomenout, nebylo-li to nic platno, či dopustil-li se hrubšího přestupku, povinností mu bylo nahlásit to třídnímu profesorovi i rodičům. Dozorce měl též povinnost chodit se informovat na svého svěřence, zdali prospívá a mravně se chová, stejně jako musel pustit profesora nahlédnout do svého obydlí, potažmo žákova.¹³⁴

O každém závažném provinění se sepisoval Specifikační výkaz. Úvodní strana popisovala, který žák se přestupku dopustil, jeho jméno, rodiště, stáří, náboženské vyznání, jméno, stav a bydliště otcovo a příčinu navrženého trestu.

¹³² Srov. *Disciplinární*, s. 19–23.

¹³³ Tamtéž, s. 23–31.

¹³⁴ Srov. tamtéž, s. 33–35.

Strana druhá obsahovala výkaz z prospěchu, tzn. jeho mravnost, pilnost, skupinu třídního vysvědčení a k tomu dodané poznámky za všechny předešlá léta jeho studia. Tak například student VI. třídy Z. K., z Kardašovy Řečice, který se narodil 22. června 1875, v římskokatolické rodině otce V. K., ředitele měšťanských škol v Kardašově Řečici se dopustil přestupku: nemravných a pohoršlivých řečí o hampejzu v J. Hradci otevřeném. Přitěžující okolností mu bylo, že těchto řečí se dopustil v den sv. přijímání dvakrát za den, dokonce jednou i ve škole s nedůstojnou poznámkou o oprávnění k návštěvě toho domu, neuctivost vůči profesorům a lež. Ani známky z mravů, pilnosti a třídy vysvědčení mu nepřidávaly k dobru. V páté třídě měl pouze zákonné chování, pilnost nestálou a vysvědčení za první semestr třetí třídy, k němuž mu pravděpodobně dopomohla nedostatečná z náboženství, řečtiny, češtiny a matematiky. Však v semestru druhém se alespoň vysvědčení velmi zlepšilo, měl opět vysvědčení první třídy.¹³⁵

Za tento přestupek dostal čtrnáctihodinový karcer, jemuž předcházela výslech, který s ním vedl ředitel gymnázia Jan Říha za přítomnosti zapisovatele. Ve zkratce můžeme protokol shrnout asi takto: Z. K. se svým kamarádem šli v den sv. přijímání na procházku za město, když na ně z okna veřejného domu volaly dvě „dámy“ a kynuly jim, necht' ráčí vstoupit. Studenti tam nešli, ale měli o tom řeči ve škole, a student Z. K. si postěžoval, že papírovou zlatku, kterou dostal až odpoledne, měl již míti ráno. K tomuto obvinění se přidalo ještě žákovo pitvoření se profesorům a napodobování jejich řečí, které prováděl v minulosti a které zpočátku zapíral. Z tohoto protokolu vyplývá, že již výše nastíněná obvinění vůči Z. K. jsou pravdivá. Protokol o výslechu je veden velmi úředně, však z dnešního pohledu, zdá se být též k mírnému pobavení, viz např. otázky: Hodil jste loni po panu katechetovi myšku ze sukna vystříženou a nakřídovanou? Nakreslil jste loni na lenoch židle profesoru Štefkovi osla? Na obě tyto otázky byla odpověď negativní.¹³⁶

Takovýto těžký přestupek však musel ještě být řešen na speciální poradě, kvůli tomuto přestupku svolané. Přesto tím ještě úřadování nekončilo. Výsledkem

¹³⁵ Srov. *Specifikační výkaz č. 370/1892*, SOkA JH, fond GVN, karton 39, inv. č. 832, nečíslováno.

¹³⁶ Srov. *Protokol o výslechu Z. K., žáka VI. třídy*, SOkA JH, fond GVN, karton 39, inv. č. 832, nečíslováno.

porady bylo stanovení trestu a jeho řádné sepsání a odeslání ku schválení zemské školní radě. V případě výše uvedeného prohřešku zemská školní rada navrhovaný trest schválila a doporučila profesorskému sboru, aby ostražitě sledovala chování zmiňovaného žáka.¹³⁷

¹³⁷ Srov. *Schválení trestu Z. K. zemskou školní radou*, SOkA JH, fond GVN, karton 39, inv. č. 832, nečíslováno.

5. Gymnaziální kaple

V této kapitole bych Vás ráda stručně seznámila s místem, které sloužilo pro potěchu ducha studentům i kantorům. Byla to kaple sv. Víta, ve které se konaly pravidelné pobožnosti, vítání biskupů a jiných církevních duchovních i další slavnostní okamžiky života gymnázia vyžadující důstojné prostředí.

Kaple sv. Víta byla součástí bývalého jezuitského semináře, který se započal stavět v roce 1604. Ten byl za mohutné finanční podpory Kateřiny z Montfortu dostavěn v roce 1608, kdy byl zprovozněn i s kaplí sv. Víta.¹³⁸ Svatovítská svatyně gymnázia fungovala až do 28. března 1810, kdy z ní bylo odebráno vybavení, a kaple byla zavřena. „*Všecky stříbrné nádoby c. k. výkupnou komissí v ceně 195 zl. 31 kr. stř. z kaple této vzaty a všecka roucha mešní a všecka náčiní odtud do proboštského chrámu přenesena. I nekonalo se v kapli této žádných služeb Božích více.*“¹³⁹

Kaple byla obnovena až 3. května 1828, kdy gymnázium dostalo povolení od zemské školní rady využívat ji opět k nedělním a svátečním bohoslužbám. Kaple byla sice využívána, ale chátrala, protože gymnázium nemělo finanční prostředky na její opravu ani zvelebování.¹⁴⁰ Tíseň peněžních prostředků dobrala se až takové míry, že kaple již nemohla sloužit gymnazistům k uvítání českobudějovického biskupa J. V. Jirsíka při jeho příjezdu do Jindřichova Hradce. Katecheta Jan Gabriel však uměl velmi dobře zužitkovat tuto situaci k získání prostředků na zvelebení svatostánku. V dostatečném předstihu, předem známého data slavné návštěvy biskupovy, si občané jindřichohradečtí mohli v týdeníku Ohlasy od Nežárky přečíst tento dopis: „*Chtějíce Jeho Excellenci, našeho milovaného arcipastýře Jana Valeriána, Jenž v brzku k nám zavítati hodlá, něčím novým překvapiti, ustanovili jsme obnoviti oltář v naší gymnasiální kapli a obstarati správu věcí během času poněkud zašlých. Jelikož ale gymnasiální kaple naše žádného jmění nemá, jsme odkázáni k tomu, abychom si*

¹³⁸ Srov. JIRÁSKO: *Jindřichohradecká jezuitská kolej*, s. 45.

¹³⁹ Výroční zpráva za školní rok 1872, s. 29.

¹⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 29.

spanilomyslných dobrodinců hledali, kteří by nás v díle tak ušlechtilém podporovali. Obracíme se tudíž k p. t. pp. příznivcům našeho gymnasia, přátelsky žádajíce, aby nám možné podpory své laskavé poskytnouti ráčili. I práce velectěných dám k okrase chrámku našeho sloužící vděčně přijaty budou. Příspěvky dobrodinců našeho stánku Božího uveřejníme ve výroční zprávě gymnasiální a v listech těchto, k čemuž, aby nám Slavná Redakce dovolení svého laskavě popřála, snažně žádáme.

Vděčnost svou chceme šlechetným dobrodincům a dobrodějkám projevit i tím, že jich při posvátné oběti u oltáře tohoto konané pamětlivi budeme. Dobrotivé příspěvky srdečně přijímají s úctou podepsaní: J. M. Růžička, gymnasiální ředitel, Jan B. Gabriel, gymnasiální katecheta.¹⁴¹ O tom, že se svým prosebným dopisem uspěl, svědčí již Ohlas od Nežárky č. 17. Zlatáky i dary se k velectěným pánům profesorům jen hrnuly, což jistě ku prospěchu kaple bylo. Stavební úpravy si vyžádaly delší uzavření svatostánku, který byl otevřen až na svátek sv. Víta. Z chátrající kaple se pomocí příspěvků od dárců jindřichohradeckých stal opět svatostánek, který byl hoden návštěvy tak důležité, jako byl sám veledůstojný biskup Jirsík. Fráter zdejšího františkánského konventu opravil, znovu vymaloval a bohatě pozlatil oltář. Významný oltářní obraz představující Rodičku Boží a čtrnáct pomocníků zachránil A. Landfras, který ho na své útraty u malíře Steinhausera nechal opravit. Mimo to zde byly nově pořízeny nové lampy, klekátka, kanonické tabulky, jedna stolice, nové klekátko do sakristie, kříž a dva obrazy. Ani dámy hradecké však neotálely, kaple byla vyzdobena novými krajkami, umělými květinami zdobícími oltář a dalšími dozajista krásnými věcmi příkrášlující gymnasiální svatostánek.¹⁴²

Zanedbanou kapli se povedlo obnovit těsně před dostavením se vzácné návštěvy, což bylo všeobecně kladně vnímáno a zmíněno i ve výroční zprávě. „Od toho času se arcíť v kapli gymnasiální mnoho změnilo, věci opravené sešly a věci staré skoro by zašly, bylot' tedy povšechné opravy nevyhnutelně třeba. Tu nedlouho před kanonickou visitací vyšlo od gymn. ředitele a katechety v „Ohlase

¹⁴¹ Ohlas od Nežárky, roč. II., č. 15 z 13. dubna 1872, nečíslováno.

¹⁴² Srov. Ohlas od Nežárky, roč. II., č. 17 z 27. dubna 1872, nečíslováno.

od Nežárky“ provolání vyzývající dobročinné obyvatelstvo k příspěvkům na obnovu a okrasu gymn. kaple. A ejhle! nežli arcipastýř milovaný k nám zavítal, již malý kostelík vkusně upraven byl, tak že Nejdůstojnější biskup náš (...) do kaple obnovené vkročil, mile překvapen byl, což i slovy spokojenost jevícími projevit ráčil.“¹⁴³

Za svou třídní návštěvu v Jindřichově Hradci navštívil biskup hradecké gymnázium hned několikrát, přičemž hned první den zpravil zde kanonickou visitaci a biřmoval zdejší studenty. Při své závěrečné návštěvě ústavu mu studenti v kapli zazpívali krátkou modlitbu „*O sanctissima*“ a byla pro něj též připravena malá akademie, kde žáci přednesli korunovační mši od Mozarta. Zde prý zejména malí houslisté na sebe všechnu pozornost biskupovu strhli, až je politoval, že housle jsou skoro větší než oni. Na gymnazijním dvoře předvedli studenti tělesná cvičení. Před svým odchodem biskup projevil svou radost i překvapení z výkonů hudebníků i cvičenců.¹⁴⁴

Sponzorské dary pro kapli se udržely i do budoucna, kaple tedy již nestrádala. Nyní je součástí Muzea Jindřichohradeckého a jsou v ní pořádány výstavy.

¹⁴³ Výroční zpráva za školní rok 1872, s. 29.

¹⁴⁴ Srov. *Zavítání a pobyt Jeho Excellence vysoce důstojného pana biskupa Budějovického Jana Valeriána v Jindř. Hradci dne 1. 2. a 3. července 1872*, Ohlas od Nežárky, roč. II, č. 27 z 6. července 1872, nečíslováno.

6. Poslední duchovní ředitel a katechetové vyučující na gymnáziu jindřichohradeckém v letech 1868 – 1914

6.1 Páter Matěj Růžička, poslední kněz ve funkci ředitele gymnázia jindřichohradeckého

Matěj Růžička se narodil v Táboře 20. července 1807. Gymnázium vychodil v Klatovech mezi léty 1819–1825, na kterém byl jedním z nejlepších studentů. Po gymnáziu studoval filosofická studia a posléze vstoupil do řádu Benediktinů, stal se učitelem na gymnáziu v Klatovech a roku 1832 profesorem, r. 1842 prefektem a r. 1848 ředitelem. Byl nejen výborným učitelem a vychovatelem, ale i organizátorem. Pečoval nejen o duševní stránku svých svěřenců, ale hleděl i na jejich hmotné zajištění, přičemž méně movitým studentům se snažil všemožně pomáhat (stipendii, charitou).

Roku 1857 byl dosazen na místo ředitele v Báňské Bystřici. Rozšířil gymnaziální knihovnu o několik tisíc svazků, především o slovanské rukopisy. Jeho charitativní sklony se projevíly i tam, založil spolek na podporu chudých žáků.

Po svém přeřazení v r. 1862 na jindřichohradecké gymnázium pokračoval ve šlépějích předchozího ředitele Hudce, který se snažil o českost gymnázia. Jeho počinem vznikl též kázeňský řád, který posléze přejala většina středních škol v Čechách. Hojně prosazoval mimořádné předměty, zvláště Francouzský jazyk, zpěv, kreslení a tělocvik.¹⁴⁵ Roku 1860 se pod jeho vedením uskutečnil první výlet do proboštských lesů, kterého se účastnilo celé gymnázium. Nejslavnější výlet byl uspořádán o dva roky později, a to na Jemčinu. K tomuto výletu vypracoval i zvláštní pravidla.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Srov. *Dodatky a doplňky k dějinám gymnasia Jindřichohradeckého*, Výroční zpráva za školní rok 1901–1902, s. 23–25.

¹⁴⁶ Srov. *Zákony k výletu*, SOKA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542, nečíslováno.

Zasloužil se o rozšíření gymnaziální knihovny o 3300 svazků a rozšíření pomůcek pro odborné kabinety, které do té doby byly téměř bez těchto nutných potřeb k praktickému vyučování.

R. 1870 se stal dozorcem nad českými školami jindřichohradeckého okresu. Pro školy toho udělal mnoho, snad i proto byl o několik let později jmenován čestným členem jindřichohradecké „Budče“, spolku učitelského. Jeho činnost ocenil i Jan Valerián Jirsík, jež ho jmenoval čestným konsistorním radou. „Dne 29. listopadu 1874 odevzdal p. řediteli M. J. Růžičkovi veledůstojný p. probošt Fr. Vrzák v gymnasiu u přítomnosti všech profesorův a žákův diplom, kterýmž jej Jeho Excellence pan biskup Budějovický Jan Valerián Konistoriálním radou ad honores jmenoval“¹⁴⁷ Této pocty se mu dostalo při slavnosti v r. 1875 k jeho odchodu do důchodu. I na odpočinku však byl pro studenty a profesory dobrým rádcem a přítelem. Zemřel dne 2. června 1885 ve věku 78 let a na jeho poslední cestě ho celé gymnázium vyprovodilo.¹⁴⁸

6.2 Jan Křtitel Gabriel

Jan Křtitel Gabriel se narodil 4. února 1830 v Ouňovicích u Chudenic, studoval gymnázium v Klatovech, kde byl jeho vyučujícím i P. Matěj Růžička, posléze vstoupil do biskupského semináře v Českých Budějovicích. Vysvěcen byl J. V. Jirsíkem 5. srpna 1856. Po osm let dělal kaplana v Mělčíně v Nepomuku, přičemž ještě připravoval místní chlapce na středoškolská studia. Byl velmi laskavý, dobrý a ochotný jakkoli žákům pomoci. Na žádost biskupa Jirsíka odešel r. 1867 na uvolněné místo profesora náboženství na zdejší gymnázium.¹⁴⁹

¹⁴⁷ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, Fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

¹⁴⁸ Srov. *Dotatky a doplňky k dějinám gymnasia Jindřichohradeckého*, Výroční zpráva za školní rok 1901–1902, s. 23–25.

¹⁴⁹ Srov. *Dotatky a doplňky k dějinám gymnasia Jindřichohradeckého III*, Výroční za školní rok 1903–1904, s. 12–13.

Celý svůj zbývající život poté zasvětil hradeckému gymnáziu. Studenti ho měli velmi rádi a vážili si ho. „*Svému úřadu věnoval se se zápalem a vší svědomitostí, vynasnažuje se dosti obtížný předmět náboženství studujícím dle možností usnadnit a snadnou metodou přednáseti. Mimo to v nedělních exhortách v důkladných a krásných řečech duchovních působil účinně na city náboženské v mladých srdcích studentstva, jež k němu láskou přilnulo, rádo jeho předmětu se učilo, ano na hodiny náboženské se těšilo (...)* Tak mnozí studenti došli a docházejí hmotné i mravní podpory od oblíbeného svého profesora, jenž umí nejlépe rozdělit podporu nemajetným stejně i po odbytí gymnásia se jim o podporu v dalších studiích postarati.“¹⁵⁰ Za své zásluhy byl odměněn hodností biskupského notáře a r. 1888 jmenován čestným konsistorním radou.¹⁵¹

Jeho přičiněním se stalo z kaple sv. Víta opět místo důstojné a vhodné k potěše ducha. Byl členem několika spolků, ve kterých se významně prosazoval o obecné blaho (jako předseda okrašlovacího spolku Vesna se zasadil o založení sadů), vedl spolek Katolických tovaryšů, který se za jeho působení v roli předsedy rozrostl o mnoho členů, a dalo by se říci, že ho znovu přivedl k životu.¹⁵²

Však verše v závěru blahopřejného článku, „*Bůh zachovej nám dlouho, dlouho Tebe, jenž radostí a ozdobou jsi naší. Nechť Tebou církev mnohá ještě léta i drahá vlast' se honosí a zkvétá.*“¹⁵³ neměly mít dlouhou platnost. Již o deset čísel Ohlasů později se můžeme dočíst zvěst, že Jan Gabriel zemřel. „*O mládeži milá! Ztratila jsi neúnavného, upřímného vychovatele a vzorného učitele. Již nebude do srdcí tvých vštěpovat semeno dobrých mravů. Již umlkla ústa výmluvná, z nichž vždy slova poučná dolétala k sluchu tvému. On tě miloval, tebe nikdy nezapomínal. (...) Hle každému byl nápomocen, srdce své každému otevřel a tu není divu, že žalost a zármutek všech je nevýslovný!*“¹⁵⁴ Zemřel 5. dubna 1890 při

¹⁵⁰ *K šedesátým narozeninám veledůst. Pána, pana P. Jana Křt. Gabriela, Ohlas od Nežárky, roč. XX., č. 5., z 31. ledna 1890, nečíslováno.*

¹⁵¹ *Srov. Dodatky a doplňky k dějinám gymnasia Jindřichohradeckého III, Výroční zpráva za školní rok 1903–1904, s. 12.*

¹⁵² *Srov. K šedesátým narozeninám veledůst. Pána, pana P. Jana Křt. Gabriela, Ohlas od Nežárky, roč. XX., č. 5., z 31. ledna 1890, nečíslováno.*

¹⁵³ *Tamtéž, nečíslováno.*

¹⁵⁴ † *P. Jan Křt. Gabriel, Ohlas od Nežárky, roč. XX., č. 15., z 11. dubna 1890, nečíslováno.*

právě probíhajících slavnostech vzkříšení.¹⁵⁵ „Dne 5. dubna zemřel professor katecheta P. Jan. Gabriel po krátké nemoci zápalem pohrudnice. Ve středu dne 2. dubna vyučoval ještě ve čtvrté třídě i přišed ze školy ulehl a skonal v sobotu (bílou) právě v tu (o hod. večer.), když po slavném „Vsalt' jest této chvíle“ průvod z kostela vyšel. Pohřeb se konal za všeobecného účastenství v úterý dne 8. dubna.“¹⁵⁶

6.3 Josef Karták

Josef Karták se narodil 19. března 1861 v Lomnici nad Lužnicí, kde absolvoval obecnou školu. Studia střední vychodil na gymnáziu v Třeboni (nižší) a v Jindřichově Hradci (vyšší), kde byl pilným žákem svého předchůdce, který ho inspiroval k dalším studiím bohoslovectví ve Vídni a v Českých Budějovicích.

Roku 1886 byl vysvěcen na kněze a o dva roky později složil zkoušku, která mu dovolovala vyučovat náboženství na vyšších gymnáziích. Tohoto nelehkého úkolu se nejprve ujal na gymnáziu v Třeboni a po smrti Gabrielově se ho zhostil v Jindřichově Hradci.¹⁵⁷

Na zdejším gymnáziu vyučoval až do roku 1915, kdy odešel do trvalého důchodu. Současně s náboženstvím vyučoval ještě dějepisu, Českému jazyku¹⁵⁸ a těsnopisu¹⁵⁹. Vyučoval poctivě studenty s výjimkou školního roku 1908–9, kdy kvůli nemoci (vole) musil požádat o roční dovolenou. V tu dobu ho zastupoval

¹⁵⁵ Srov. *Dotatky a doplňky k dějinám gymnasia Jindřichohradeckého III*, Výroční zpráva za školní rok 1903–1904, s. 13.

¹⁵⁶ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA Jindřichův Hradec, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

¹⁵⁷ Srov. *Dotatky a doplňky k dějinám gymnasia Jindřichohradeckého IV.*, Výroční zpráva za školní rok 1904–1905, s. 20.

¹⁵⁸ Srov. ŘEZNIČKOVÁ: *Študáci a kantoři*, s. 214.

¹⁵⁹ Srov. Výroční zpráva za školní rok 1900–1901, s. 21.

katecheta Josef Koštýř, suplující učitel náboženství římskokatolického z měšťánské školy v Chlumci u Třeboně.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Srov. *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA Jindřichův Hradec, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

7. Výuka náboženství na jindřichohradeckém gymnáziu v letech 1868–1914

7.1 Sumarizace studentů a vyučujících

Z hlediska bližšího poznání výuky náboženství na Jindřichohradeckém gymnáziu je důležité poznat též skladbu studentů a vyučujících z pohledu rozdílnosti víry a jejich početní zastoupení. Už jsme se dozvěděli, že studenti byli až do pozdějšího období, po roce 1905, pouze chlapci a že dívky nesměly studovat vysoké školy. Z toho dosti jasně vyplývá, že ani mezi vyučujícími na gymnáziu nebylo zastoupeno něžné pohlaví, nebo jak se tehdy říkalo – krásné tváře.

Nejprve bych ráda začala početně méně zastoupeným profesorstvem. Od školního roku 1868–69, kdy byl počet duchovních vyučujících na škole nejvyšší a to tři (ředitel Růžička, Rang – exhortátor pro nižší třídy gymnázia a Gabriel – učitel náboženství a exhortátor pro vyšší třídy gymnázia), se postupně řady duchovních na ústavě pouze snižovaly až na konečného jednoho, a to od školního roku 1879–80. Po odchodu ředitele Růžičky do důchodu, zde zbyli pouze oba katecheté. Smrtí františkánského pátera Kamilla Ranga v roce 1880 se tedy konečný počet duchovních ustálil na počtu jednoho duchovního kazatele na celém gymnáziu. Do těchto sumářů jsou však ve výročních zprávách zahrnuti pouze učitelé římskokatolického vyznání, nikoli izraelského. Proto je nutno též do výčtu každého školního roku započítat vždy jednoho dalšího duchovního izraelských studentů. Tito však po celé sledované období nebyli právoplatnými členy profesorského sboru. Učitelé mojžíšského náboženství byli většinou rabíni jindřichohradecké židovské obce, které k výuce na gymnáziu stanovila svým dekretem zemská školní rada, proto se ve výročních zprávách neuvádějí do počtu duchovních na něm zastoupených. Statistický přehled rozdílů mezi počtem učitelů všech a v něm zastoupených profesorů duchovních a světských je uváděn od

počátku sledovaného období až do roku 1883, kdy je ve výroční zprávě naposledy. Bohužel chybí tyto přehledy u zpráv ze školního roku 1877–78 a 1878–9, kdy buď chybí celá výroční zpráva, či její část tyto údaje obsahující. Nicméně i bez těchto dvou dokumentů lze říci, že počet profesorů se zvyšoval z původních šestnácti ve šk. roce 1868 – 1869 až na dvacet jedna, a to od šk. roku 1878–80 do 1882–83, kdy opět jeden učitel ubyl a vyučovalo jich zde již jenom dvacet. Světští kantoři tedy byli vždy ve výrazné převaze.¹⁶¹

Počet studentů na gymnáziu v Jindřichově Hradci se dosti různil podle jednotlivých roků. Na počátku sledovaného období zde studoval největší počet žáků, a to celých tři sta šedesát studentů. Jejich počet se časem někdy mírně, jindy dosti výrazně snižoval. Počátky zmenšování počtu studentů můžeme spatřovat v rozšíření nabídky měst, kde mohli žáci studovat, tedy v otevření gymnázií v Třeboni, Německém Brodě¹⁶² a v Táboře a stoupajícím množství škol, které byly zaměřené na odborné vzdělání. Tyto nově otevřené školy k sobě přilákaly v některých letech přibližně i na padesát studentů. Na konci sledovaného období je též rapidní úbytek žáků, ale to má příčinu někde jinde, než v přání studovat blíže domovu. Tento důvod mladé studenty odvedl mnohem dál, než do Jindřichova Hradce, a to do války. Ve školním roce 1914–15 na ústavě studuje pouhých dvě stě pět studentů.

Průměrně na zdejším gymnáziu studovalo dvě stě osmdesát jedna studentů ročně, z čehož byli naprostou většinou zastoupeni žáci římskokatolického vyznání. Ročně jich bylo průměrně dvě stě šedesát jedna. Méně početnou skupinou studentů byli zastánci izraelského náboženství. Jejich počty se pohybovaly v jednotlivých letech ve velkých rozdílech, např. ve šk. roce 1868–69 jich bylo čtyřicet jedna, o pět let později již jen šestnáct. Množství židovských studentů bylo většinou v jednotlivých letech velmi kolísavé. Průměrem na ústavu bylo devatenáct studentů izraelského vyznání ročně. Nejméně zastoupenou skupinou byli evangeličtí studenti, kterých bylo průměrně jeden žák ročně.¹⁶³

¹⁶¹ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

¹⁶² Město v dnešní době nese název Havlíčkův Brod.

¹⁶³ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

7.2 Předmět náboženství

Předmět náboženství byl na škole jedním z hlavních témat výuky. Jeho důležitost vyjadřuje již to, že byl jednou z disciplín, ze kterých adepti ke studiu museli skládat přijímací zkoušky. Ta se do roku 1884 skládala písemně i ústně. Vynesením ministerstva kultu a vyučování ze dne 27. května 1884 se zkouška konala pouze ústně, přičemž znalost měla odpovídat požadovaným znalostem z celé obecné školy. Pokud měl uchazeč na vysvědčení známku dobrý, mohl na své uvážení profesorský sbor od této zkoušky upustit.¹⁶⁴

Byl to též jeden z předmětů, kde se přezkušovala odpovídající znalost, pokud na školu měl být přijat žák z jiného gymnázia. Těmito zkouškami určili vyučující, zda žák má odpovídající znalosti k postupu do té které třídy, či jestli mu vůbec bude přestup umožněn. Tak například pro přijetí do čtvrté třídy musel žák umět odpovědět na tyto otázky: „*Kteří jsou evangelisté? Život a charakteristika sv. Jana? Kterou parabolou učí nás Pán, abychom milovali souvěrce i jinověrce, krajany i cizince? Parabola o koukoli mezi pšenící čemu nás učí? Sv. Pavel kde a kdy zemřel? Ustanovení sv. Petra za hlavu církve?*“¹⁶⁵

Až do roku 1878 bylo náboženství jednou z ústních částí závěrečné maturitní zkoušky. Ale ani po jejím zrušení nepřestal být předmět náboženství pro maturitní vysvědčení důležitý. Stále zde zůstávala kolonka pro známku z něj, ta se však získávala průměrem z posledních dvou let žákova studia.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Srov. Výroční zpráva za školní rok 1884, s. 41.

¹⁶⁵ Protokol č. 1 sepsaný v přijímací zkoušce B. B., žáka IV. třídy stát. gymnázia v XIX. okresu ve Vídni dne 17. září 1900, SOKA JH, fond GVN, karton 39, inv. č. 832, nečíslováno.

¹⁶⁶ Srov. ŘEZNÍČKOVÁ: *Študáci a kantoři*, s. 47.

7.2.1 Katolická výuka náboženství

Výuce katolického náboženství byla věnována velká důležitost, tomu tedy odpovídal i počet hodin, které jí byly věnovány. Zpočátku to bylo celých sedmnáct hodin týdně ve všech ročnících. Od první třídy až do sedmé to byly dvě hodiny týdně a v třídě osmé dokonce tři hodiny týdně. Počet hodin věnovaných tomuto předmětu byl upraven až v roce 1880, kdy se celkový počet upravil na šestnáct hodin týdně. Ubyla jedna hodina v posledním ročníku studia. Tuto novinku gymnázium mohlo zavést již ve školním roce 1871,¹⁶⁷ uchýlilo se k ní ale až o téměř deset let později.

V primě, kde se studovala především katolická věrouka a mravouka, začínali žáci sledovaného období s knihou od Vinkláře pojednávající právě o věrouce a mravouce. V roce 1875 byla kniha změněna na věrouku a mravouku od Hulakovského a o rok později vyměněna za klasický Skočdopolův Katechismus. Výroční zprávy z let 1878 a 1879 chybí, ale pravděpodobně kniha stále přetrvávala jako učebnice náboženství, protože změna nastává až ve školním roce 1880, kdy se opět studenti vzdělávali z Hulakovského Učebné knihy katolického náboženství. Tato učebnice přetrvávala pro první ročník až do konce r. 1914, obnovovala se pouze vydání.

Sekundáni objevovali především tajemství liturgiky. Z počátku období se připravovali z Obřadů katolické církve, kterou napsal Fischer a překlad pořídil Pojman. V roce 1876 na několik let přeměnili knihu za Liturgiku od Karla Konráda. Po čtyřech letech mohli znovu vypátrat knihy od Pojmana a v roce 1883 se opět navrátili ke Konrádově Liturgice pro nižší třídy škol středních. Až do školního roku 1901 pak tato kniha sloužila k výuce v obnovených vydáních. Tohoto roku ji vystřídal Velký katechismus katolického náboženství, však rok následující opět zaujímá Karel Konrád se svou Liturgikou, kterou si studenti mohli pořídít za 1 K 20 h.

¹⁶⁷ V lednu roku 1871 vyšla nová vyhláška pro gymnázia, která oznamovala, že „*kde potřeba káže, v VIII. gymn. třídě jedna hodina od vyučování v náboženství vzítí a k vyučování mathematice přidati se může.* Z. Š. R. 10. ledna 1871, č. 166.“ Výroční zpráva za školní rok 1871, s. 58.

Biblické dějiny se vyučovaly v tercii a kvartě. Starý zákon se probíral v tercii, v kvartě již přikročili žáci ke studiu Nového zákona. Jako první knihu užívali Biblických dějin starého zákona od Procházky a Biblických dějin nového zákona od toho samého autora. V roce 1880 se změnilo knihy pro oba ročníky a to na Biblické dějiny starého zákona a nového zákona od Hulakovského za cenu každé po 80 krejcarech (Stručný dějepis zjevení božího pro nižší třídy škol středních I. díl, 2. vyd. 1881 Starý zákon a Stručný dějepis zjevení božího pro nižší třídy škol středních II. díl, 2. vyd., 1881 Nový zákon). V roce 1901 k I. dílu přibyl ještě Velký katechismus katolického náboženství z roku 1898, kniha stála 80 haléřů. O rok později se tato učebnice připojila i v kvartě k stávajícímu Stručnému dějepisu díl II. S těmito knihami pak studenti vystačili v jednotlivých školních letech až do roku 1914.

Na vyšším gymnáziu se uplatňovaly vyšší nároky a vědecktější přístup, zčásti se tak studenti navraceli k látce již probrané v nižších ročnících. V kvintě se vyučovala fundamentální teologie. V počátcích studentům postačoval překlad Katolické apologetiky doktora Frinda od Střebského. V roce 1875 ji kvintáni vyměnili za Fundamentální teologii od M. Procházky. V roce 1884 od toho samého autora to byla Základní nauka náboženská v církvi katolické, kterou posléze vyměňovali již jen za obnovená vydání. V roce 1901 stálo páté vázané vydání učebnice 2 K 90 h.

V sextě přišla znovu na řadu věrouka a Haklův překlad Konrádovy Katolické věrouky, v roce 1880 tuto knihu vystřídala Katolická věrouka od Procházky, pouze na jeden rok, a to rok 1883, se navrátila učebnice věrouky od K. Konráda. Výměna knihy nastala až v roce 1894, kdy se v šesté třídě na gymnáziu začalo vyučovat z Guggenbergerovy Katolické věrouky pro VI. třídy gymnázia vydané v roce 1885, kterou si studenti mohli pořídit za 2 K.

Septimáni se vzdělávali v katolické etice. První knihou daného období byla Katolická mravověda dle překladu od Procházky z původní knihy sepsané doktorem Martinem Konrádem. Tohoto samého autora přeložil i Hakl, a jeho překladu mravouky se využívalo ke vzdělávání žáků sedmé třídy od roku 1881. Ten však dlouho na výsluní septimánů jindřichohradeckého ústavu nezůstal,

protože záhy, a to o pouhé čtyři roky později, ho nahradil Guggenberger se svou Katolickou mravoukou pro VII. třídy, která byla vydána v roce 1884.

V posledním ročníku se probíraly církevní dějiny. Od školního roku 1869 se probíraly Dějiny církve Kristovy, sepsané doktorem Fesslererem, které přeložil M. Procházka. Ty záhy v roce 1874 vystřídal Drozd a jeho Církevní dějiny pro vyšší gymnázia. Tyto byly nejdéle používanou učebnicí pro výuku náboženství za celé sledované období ze všech ročníků. Oktaváni v jednotlivých letech se z nich mohli učit po celých dvacet devět let, pouze vydání se obnovovala. Až roku 1903 je nahradila kniha Učebnice církevních dějin od Pokoje, ze které se žáci vzdělávali až do konce období, kterým se zabývá moje práce.¹⁶⁸

7.2.2 Izraelitská výuka náboženství

Studenti mojžíšského vyznání¹⁶⁹ se vyučovali v náboženství též na půdě gymnázia. Jejich vyučujícím byl rabín židovské obce v Jindřichově Hradci, kterého si vybírala škola, a byl potvrzen zemskou školní radou. Jako první ve sledovaném období vyučoval židovské studenty náboženství Markus Freund, který zároveň přednášel nepovinnému hebrejskému jazyku. Dal podnět k tomu, že izraelští studenti z příkladu svých katolických kolegů, kteří podporovali sbírkami své chudší spolužáky, též začali mezi sebou dělat sbírky na chudé spolužáky stejného náboženského vyznání. „*Za příkladem katolických studujících zařídili 1. r. také studující mos. náboženství mezi sebou měsíční sbírky ku zvláštnímu podporování svých izraelských spolužáků, a odevzdávali sebrané takto peníze svému učiteli náboženství p. M. Freundovi, jež tento opět k podělení nejchudších a zároveň pilných těchto žáků gymn. řediteli měsíčně pravidelně odváděl. Doručeno bylo gymn. řediteli během celého školního roku 25 zl. 27 kr., jimiž od něho proti kvitaci poděleno 10 žáků.*“¹⁷⁰ Rabín Freund vyučoval na zdejším gymnáziu plných čtrnáct let, zemřel 31. března 1875 a byl „*oželen ode všech,*

¹⁶⁸ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

¹⁶⁹ Slovní spojení „mojžíšské náboženství“ popřípadě „náboženství izraelitské“ je v archivních dokumentech velmi často používáno. Jedná se o označení lidí hlásících se k židovské víře. V této kapitole budu používat všechny tyto pojmy jako rovnocenné.

¹⁷⁰ Výroční zpráva za školní rok 1869, s. 32.

*kteří jej znali, bez rozdílu náboženského vyznání.*¹⁷¹ Ve výuce náboženství ho nahradil židovský kazatel Leopold Thorsch, který byl stvrzen zemskou školní radou na tu dobu, dokud zůstane kazatelem a učitelem zdejší náboženské obce izraelské. V roce 1889 již na gymnáziu vyučoval mojžíšskému náboženství Karel Horner, který zároveň působil jako ředitel zdejší soukromé izraelské školy. Vyučoval zde až do školního roku 1906, kdy onemocněl a jako náhrada byl ustanoven Julius Fürnberg. Působil zde však pouze krátce a již ve školním roce 1908 – 1909 přebral výuku Ph. Dr. J. Schwenger, který působil jako rabín, s funkcí c. a k. polní rabín v záloze. Ani tento na gymnáziu nepůsobil příliš dlouho, již v roce 1911 odešel na nové působiště do Břeclavi a jeho nástupcem se stal rabín Jakub Utitz. Ten však dne 12. května 1915 onemocněl a ani ne o měsíc později zemřel a tak ho do konce školního roku zastupoval Julius Fürnberg.¹⁷²

Výuku náboženství usměrňovala zemská školní rada svými výnosy. Například od 7. listopadu 1872 měl ředitel gymnázia povinnost hlásit na počátku každého školního roku, kolik se bude na škole vyučovat žáků s vyznáním izraelským a evangelickým. Podle tohoto počtu teprve byla vyměřena odměna dotčenému náboženství, respektive jeho vyučujícímu.¹⁷³ Roku 1878 byli osvobozeni studenti od návštěvy školy, pokud na vyučovací den připadl židovský svátek.¹⁷⁴ Od počátku školního roku 1899–1900 se museli i učitelé jiného vyznání než katolického povinně účastnit pravidelných i mimořádných porad a to obzvláště pokud se jednalo o studenty, které vzdělávají v předmětu náboženství. Poradu mohli vynechat pouze v závažném případě, jaká to však mohla být překážka, není ve výroční zprávě uvedeno.¹⁷⁵

Obsah hodin mojžíšské výuky náboženství je zveřejňován ve výročních zprávách až od školního roku 1898–1899. Je uveden nadpisem Vyučování náboženství mojžíšskému či izraelskému. Do této doby jsou uváděni pouze vyučující a výnosy, však o samotné výuce není ani zmínka. Pamětní kniha nemá o tématu zmínku ani po uvedeném školním roce.

¹⁷¹ Výroční zpráva za školní rok 1875, s. 34.

¹⁷² Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914 – 1915.

¹⁷³ Srov. Výroční zpráva za školní rok 1873, s. 36.

¹⁷⁴ Srov. Výroční zpráva za školní rok 1877, s. 31.

¹⁷⁵ Srov. Výroční zpráva za školní rok 1899–1900, s. 58.

Vyučováno bylo vždy ve dvou odděleních, v každém roce s jiným počtem žáků. V prvním oddělení byli žáci nižších ročníků, ve druhém pak žáci vyšších ročníků. Každé oddělení pak mělo výuku dvě hodiny týdně.

Obsahem výuky tedy byla především věrouka, překlady z knih, dějiny, opisy z biblického textu, tvarosloví a skladba hebrejštiny, významy a modlitby pro dny všední a svátky. Ve věrouce se toho roku probírala témata: Vesmír a člověk, o náboženství vůbec a zjevení zvláště, biblické spisy, základní nauka mojžíšského náboženství, zákon rituální a o tradici, povinnosti k bližnímu. Studenti dělali překlady z první, třetí a čtvrté knihy Mojžíšovy. V dějinách náboženství jim rabín Horner, a posléze další kazatelé, přednášel látku od stvoření světa do příchodu lidu izraelského do země Kanán, o časech Soudců a o období od Alexandra Velikého až ku zkáze Jeruzaléma. V dalších letech studenti přibírali k již výše napsané věroučné látce nauku o prozřetelnosti, Boží vlastnosti, třináct věroučných článků, ceremoniální zákony, o Bohoslužbě, písmo svaté starého zákona, o nábožnosti vůbec, o zjevení, desatero přikázání, soboty a svátky, o budoucnosti Izraelitů a veškerého lidstva a mnoho dalších témat. V dějinách se střídala témata o stvoření světa až ke zkáze obou chrámů, zkáza Jeruzaléma až k 15. století, rozdělení říše Izraelské. Překládali hlavně z Knih Mojžíšových, knihy Josue, Isaiáš, Jeremiáš, z Knihy soudců. První přesně dané knihy pro výuku byly stanoveny teprve v roce 1907. Pro první stupeň to bylo především Písmo sv. Starého zákona a Učebnice mojžíšského náboženství a biblické dějepavy. Pro druhý stupeň Učebnice dějin israelských a izraelského náboženství, Učebnice náboženství a dějin Israele IV., nauka o náboženství Mojžíšském a Děje Izraelitů.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1899–1900 až 1914–1915.

7.2.3 Evangelická výuka náboženství

Nejméně početnou skupinou zastoupeného náboženského vyznání na gymnáziu, jak už jsme se mohli dočíst výše, byli studenti evangelického vyznání.¹⁷⁷ Od školního roku 1869 až do šk. roku 1887 na gymnáziu nestudoval jediný žák tohoto vyznání. Poprvé tedy navštěvoval ústav evangelický student ve školním roce 1888, a to dokonce dva. Od tohoto roku byl na škole, až na výjimku v roce 1914, vždy alespoň jeden evangelický student. Za celou sledovanou dobu zde průměrně studoval jeden evangelík, za období, od kdy se zde skutečně vyskytovali, jsou to necelí dva studenti na školní rok.¹⁷⁸

Další zmínky o evangelických studentech či vyučujících bohužel nebyly v žádném z prostudovaných dokumentů nalezeny. Je však velmi pravděpodobné, že pro takto malý počet studentů nebylo ústavu umožněno, či se nevyplatilo najímat dalšího učitele. Tak snad i pro to nemáme o průběhu výuky jindřichohradeckých evangelických studentů žádné další poznatky.

Obvykle si museli evangelíci obstarat soukromé vyučování u svého kněze a posléze donést do školy potvrzení o jeho absolvování.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Pozice katolické církve v Jindřichově Hradci byla velmi silná i v 19. století a hrstka evangelíků zde žila bez veřejných projevů své víry, scházela se v domech jednotlivých zastánců víry, vlastní kostel neměla. Postavení evangelíků se počalo lepší až na konci 19. století a především na počátku 20. století. Příčinou byl spor o umístění hrobu dcerky místního evangelíka Otty Jungmanna. Tento hrob nechal umístit jindřichohradecký probošt Jirák na přání otce na původně utrakvistický hřbitov Nejsvětější trojice, který však v té době fungoval jako hřbitov katolický. Žádný evangelický hřbitov se poblíž města nenalézal. Hrobu ale probošt vymezil místo v odlehlé části hřbitova, mezi sebevrahy. To popudilo nejen evangelickou obec, ale především mnoho samotných katolíků. Spor skončil u soudu, kde Jungmann prohrál. Důsledkem byla hromadná konverze katolíků k evangelickému náboženství a výrazné zlepšení v postavení evangelické menšiny v Jindřichově Hradci. Základní kámen stavby evangelického kostela byl položen v dubnu 1906 a již v září téhož roku byl nový kostel slavnostně vysvěcen. Hlavní postavou evangelické církve v Jindřichově Hradci přelomu 19. a 20. století byl hornodubenecký farář Lanštják. Srov. BĚHALOVÁ Š. „*Těžko však přesvědčit ty, kdož nechtí vidět a slyšet*“, *příspěvek k novodobým dějinám evangelíků v Jindřichově Hradci*, Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska.. Sv. 18, s. 62–67. Jindřichův Hradec: Muzeum Jindřichohradecka, 2006. ISBN 80-86227-25-1.

¹⁷⁸ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

¹⁷⁹ Srov. ŘEZNÍČKOVÁ *Študáci a kantoři*, s. 61.

7.3 Exhorty

Exhortní cvičení¹⁸⁰ byla povinná pro katolické studenty. Konala se pravidelně v neděli a ve svátek a to buď před či po mši svaté. V prvních několika letech vedl exhorty pro nižší ročníky gymnázia P. Kamill Rang, který byl představeným Františkánů v Jindřichově Hradci. Exhorty pro vyšší třídy gymnázia vedl P. Jan Gabriel, který „*uveřejniv některé překrásné řeči ke studující mládeži v »Pastýři Duchovním«*“,¹⁸¹ kterýžto pramen se mi bohužel nepodařilo dohledat v žádném místě bádání. Po smrti K. Ranga se stal exhortátorem pro celé gymnázium, přičemž tuto funkci celogymnaziálního exhortátora po něm dědili jeho nástupci.

Exhorty trvaly většinou půl hodiny, přičemž se odehrávaly v neděli v závislosti na čase, ve který byla stanovena nedělní mše svatá. Před mší byla většinou exhorta pro mladší ročník, po mši pro vyšší ročníky ústavu. Exhortní cvičení se konala v gymnaziální kapli, takže studenti nemuseli nikam přebíhat.¹⁸²

Jistě by bylo velmi zajímavé, přečíst si obsah těchto exhort z hlediska jeho zpracování, nápaditosti či poutavosti. Nepochybně neméně zajímavé by bylo porovnání jednotlivých řečí sepsaných od různých vyučujících, bohužel žádné tyto záznamy jsem nenalezla. O tomto tématu se naneštěstí nezmiňují ani výroční zprávy, pamětní kniha gymnázia ni jiné prameny. Proto nám zůstanou utajeny všechny taje těchto poučných kázání.

¹⁸⁰ Exhortace znamená povzbuzení, pobídnutí či církevní povzbuzující kázání. Srov. http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=exhortace&typ_hledani=prefix.

¹⁸¹ *K šedesátým narozeninám veledůst. Pána, pana P. Jana Křt. Gabriela*, Ohlas od Nežárky, roč. XX., č. 5., z 31. ledna 1890, nečíslováno.

¹⁸² Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

8. Služby Boží

8.1 Mše svatá

Mše svatá, co je to pro dnešního studenta? Víra v Boha, pití vína a požívání oplatků? Podle Českého statistického úřadu se nachází v dnešní populaci mladých lidí, mezi patnáctým a devatenáctým rokem, pouze asi 20 % věřících jakéhokoli vyznání a se stoupajícím věkem i toto procento mírně klesá.¹⁸³ Kolik studentů dnešní doby tedy navštěvuje pravidelně mše svaté? I kdyby celé toto procento pravidelně navštěvovalo mše, asi málokterý z nich by si dovedl představit, že tuto pobožnost bude muset vykonávat každý den. Vstát o hodinu dříve a rychle utíkat, aby stihl zavčas doběhnout ještě před vyučováním do kostela. Pro dnešního studenta nepředstavitelné, pro studenta před sto lety věc zcela obvyklá.

Mší svatou začínal i končil školní rok, počínal s ní každý všední den, byla o víkendu i ve svátek. Pro tehdejšího žáka gymnázia většinou nepostradatelná součást studijního života.

Počátek školního roku se začínal slavnostní mší, kterou sloužil většinou zdejší probošt s četnou asistencí, málokdy gymnaziální katecheta, jednou, v roce 1873 úd zdejšího františkánského kláštera a exhortátor pro nižší ročníky.¹⁸⁴ Sloužila se většinou mše „*Veni sancte Spiritus*“, vzývání Ducha svatého. Tato mše byla povinná pro všechny žáky katolického vyznání. Ve výročních zprávách i v pamětní knize jsou tyto počáteční mše popisovány pouze několika slovy, většinou jen, kdo je sloužil, jak početnou měl asistenci (ta byla vždy početná) a že se zúčastnili všichni studenti bez výjimky. Ohlasy od Nežárky se o tomto tématu nezmiňují vůbec.

¹⁸³ Srov. http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/o/4110-03--skladba_obyvatelstva_podle_nabozenskeho_vyznani,_pohlavi_a_podle_veku.

¹⁸⁴ Z těchto zápisů o počátečních mších svatých se můžeme dozvědět, jak se v Jindřichově Hradci střídali probošti. Tyto změny se samozřejmě dozvídáme i z Ohlasů od Nežárky a jiných dokumentů, však výroční zprávy tomuto tématu moc prostoru nedávají.

Stejně stručné jsou zápisy ke mším závěrečným. Ty se konaly na konci školního roku, poslední den před prázdninami. Po nich následovalo rozdávání vysvědčení. I tyto bohoslužby většinou prováděl zdejší probošt za pomoci četné asistence. Pokud zrovna v Jindřichově Hradci žádný probošt nebyl, konal tyto mše jeho zástupce či gymnaziální katecheta. Pravidelně se školní rok uzavíral slavnou mší svatou „Te Deum Laudamus“.¹⁸⁵

Ve všední dny sloužil mše gymnaziální katecheta v Proboštském chrámu. Byly to pobožnosti krátké, trvaly necelé půl hodiny a byly časově umístěny vždy před začátek vyučování. Začínaly půl až tři čtvrtě hodiny před začátkem výuky, aby žáci po jejich absolvování měli dostatek času k odchodu do školy. V některých letech byl čas konání rozdělen na letní období, kdy mše začínaly již o půl sedmé a na čas zimní, kdy začínaly v půl osmé. Jejich navštěvování nebylo povinné, ale přesto se na ně žáci dostavovali v hojném počtu. Žáci na ně docházeli zaopatření modlitební a zpěvní knížkou.

Posledním typem byly mše nedělní. Ty byly pro studenty povinné, jejich návštěva i samotný průběh měl svá přesně stanovená pravidla, o nichž byla zmínka v kapitole o disciplinárním řádu. Konaly se v gymnaziální kapli sv. Víta. Studenti tyto mše doprovázeli chrámovým zpěvem a hrou na varhany. Obé tyto dovednosti nacvičovali v nepovinném předmětu zpěvu a v pozdějších letech, kdy gymnázium zakoupilo sbírku hudebních nástrojů, i v hodinách hudby. Dokud působil ve funkci ředitele J. M. Růžička, sloužil tyto nedělní mše. Ještě po jeho odchodu do důchodu docházel za tímto účelem každého týdne i svátku. Jelikož však byl již starý, nemohl úkol vykonávat a jeho úlohu převzal gymnaziální katecheta. Od roku 1881 tedy vedl víkendové mše katecheta, což se nezměnilo až do konce školního roku 1914–15.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Te Deum laudamus je v překladu Tebe Bože chválíme. Těmito slovy začíná slavnostní hymnus, který složil sv. Ambrož, biskup v Miláně v Itálii. Text je určen pro slavnostní příležitosti jako vyjádření díky Bohu. Zpívá se většinou na závěr slavnostních bohoslužeb nebo pobožností, případně je vtělen jako závěrečná část k některým částem modlitby breviáře (tzv. Modlitbě se čtením“). Srov. http://cs.wikipedia.org/wiki/Te_Deum_laudamus.

¹⁸⁶ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

8.2 Církevní slavnosti

Církevní svátky slavili studenti gymnázia se svými profesory, i s celým městem. Obvyklým způsobem, kterým se svátky slavily, byla mše svatá, kterou sloužil buďto gymnaziální katecheta (zprvu J. M. Růžička), či církevní činitel města. Této mši v některých svátcích předcházela slavnostní průvod, jako například v křížové dny, kdy studenti všech škol procházeli křížovou cestu, která vedla kolem části města, a zpívali zbožné písně. Teprve s celým průvodem vcházeli do kostela, aby se zúčastnili mše svaté.

Z tohoto průvodu jsou dochované vzpomínky od Rudolfa Šetky, který se ho zúčastnil jako student měšťanské školy v letech šedesátých, tedy ještě před počestvením gymnázia. „*Prazvláštním dojmem působilo, když o křížových dnech, na procesích dívky zpívaly litanie česky, hoši německy a studenti latinsky a zejména ku konci procesu, ve špalíru před vchodem do kostela, Ambrosiánský zpěv česky, německy i latinsky najednou zpívaný – připomínal Babylon z doby zmatení lidských jazyků.*“¹⁸⁷

Křížové dny nebyly jedinými slavnostmi, jež gymnasisté spolu s městem udržovali. Určitě z nich byly pravidelně slaveny každý školní rok. Mezi ty patřily svátky sv. Marka, slavnosti svatých apoštolů Cyrila a Metoděje, uctění nejsvětější Svátosti oltářní¹⁸⁸, den svatého Aloisia, který byl patronem studujících, slavnosti Božího Těla.¹⁸⁹

Slavnost Božího Těla ústavní listiny nikterak nepopisují, můžeme se na ni ale podívat ze zorného úhlu Ohlasů z roku 1890. Popisují ji jako akci, na které se účastnilo celé město. Toto pojetí je rozšiřující o aspekt širšího záběru účastníků, nežli líčení gymnaziálních dokumentů, které se výhradně zaměřují na studující

¹⁸⁷ ŠETKA, R. *Jindřichův Hradec před šedesáti lety v dobách persekuce českého národa. Příspěvek k poznání vývoje našeho národního zápasu a odboje*, s. 7. Jindřichův Hradec: Boukal, 1927. ISBN nevedeno.

¹⁸⁸ V Praze existoval spolek, se stejným názvem, Jednota ustavičného uctění nejsv. Svátosti, který gymnaziální kapli sv. Víta daroval prostřednictvím rektora biskupského alumnátu a čestného kanovníka v Českých Budějovicích Josefa Haise krásné mešní roucho fialové barvy. Srov. Výroční zpráva za školní rok 1873, s. 36.

¹⁸⁹ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

mládež a profesorský sbor. „*Slavnost božího Těla konala se včera v městě našem obvyklým způsobem, slavnostním a povznášejícím. Po mši konal se průvod za nejkrásnější pohody, vedený veledúst. p. proboštem J. Hoffmennem za četné asistence velebného duchovenstva. V průvodu se účastnilo c. k. úřednictvo, sl. městská rada, úřednictvo samosprávné, sbor c. k. priv. ostrořelců, vojenských vysloužilců, sbor dobrov. hasičů, spolek katolických tovaryšů, všechna živnostenská společenstva, vesměs s prapory a j. rovněž se účastnili slavnosti studující zdejšího gymnasia s praporem a vlastní kapelou, pak žáci a žákyně veškerých škol zdejších se sbory profesorskými a učitelskými. U 4 oltářů vykonány církevní obřady a uděleno Nejsv. Svátostí požehnání, což c. k. vojsko a sbor ostrořelecký oslavili výstřely. Velké množství náboženského lidu sledovalo průvodu a konalo pobožnost.*“¹⁹⁰ Z tohoto článku jde opravdu vycítit, že církevních slavností se účastnili gymnazisté spolu s městem, což někdy z pramenů gymnaziálních není příliš patrné.

Od roku 1872 se konala pravidelná bohoslužba na den sv. Víta, patrona gymnaziální kaple. V roce 1875 se zpráva zmiňuje o Svatovítské pouti jako o každoroční. Ta se toho roku konala 15. června. Ve výroční zprávě je zaznamenáno, že toto datum bylo pro pouť obvyklé, přesto v předešlých zprávách není nikdy o přesném čase konání žádné zmínky. Tento den potvrzuje i Ohlas od Nežárky. Článek zve k návštěvě tohoto stánku Božího právě na 15. června, kdy bude na den sv. Víta v kapli slavena mše sv. právě za tohoto patrona a všechny dobrodince, co přispěli na obnovu kaple.¹⁹¹ Zatímco v pamětní knize v zápise ze školního roku 1873–74 je přímo napsáno, že „*pouť svatovítská odbývala se jako r. 1872 a 1873 způsobem slavným. Právě o pouti dne 13. června 1874 zavítal k nám p. zemský inspektor Václav Svoboda.*“¹⁹² Je tedy dosti pravděpodobné, že svátek sv. Víta byl svátkem posuvným, nebo pouť přesunuli na vhodnější den. Program z roku 1875 byl následující: o osmé hodině byla mše pro studující mládež, o deváté hodině byla sloužena tichá mše pro obecnost z řad měšťanů a o desáté

¹⁹⁰ Ohlas od Nežárky roč. XX, č. 23., z 6. června 1890, nečíslováno.

¹⁹¹ Srov. Výroční zpráva za školní rok 1875 a Ohlas od Nežárky, roč. II., č. 23., z 8. června 1872, nečíslováno.

¹⁹² *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

hodině byla konána velká zpívaná mše sv., při které studující zapěli předem připravenou figurální mši od Kemptera v F-dur, opus 130. Odpoledně se konaly další služby Boží od tří hodin.¹⁹³

Mezi méně obvyklé církevní svátky, jež jsou zaznamenány ve výročních zprávách, patří slavnosti v den sv. Václava a na sv. Josefa či sv. Anežky Přemyslovny. Nekonaly se pravidelně každý rok, občas se ale ve výčtu nalézají.¹⁹⁴ O způsobu slavení těchto svátků se bohužel nenalézají informace v žádných dalších dokumentech.

Každého roku jsou zaznamenány i církevní slavnosti, které se konaly pouze v ten určitý školní rok, mezi které například patřil příjezd důležité církevní či světské osobnosti do města, výročí vyvolení a nastolení Jeho Papežské Svatosti Pia IX. nebo oslava jeho životního jubilea aj.¹⁹⁵

Některých oslav naštěstí zůstali studenti ušetřeni, kvůli obavám o jejich zdraví. Ovšem to neplatilo pro profesorský sbor, jako to bylo například roku 1907. *„Dne 5. prosince přišel do města nový probošt ThDr. Václav Cába, jenž byl dosud vojenským superiorem v Praze, uvítán byl od úřadů v chrámě; počasí bylo velice drsné, řeči na nádraží (radní Kopidlanský za nemocného starostu Dra. Naxeru) a u vrat chrámových (administrator Ledinský) byly moc dlouhé, požehnání a pak české i německé kázání, též byla dlouhá – 3 hodiny jsme mrzli na nohy, na ruce, na celé tělo a pak nastydli všichni. – Škola nebyla pro nepohodu, hlavně studený vítr. – Zdraví mládeže ohroženo a proto nemohla se účastniti.“*¹⁹⁶ Zápis do pamětní knihy provedl ředitel Decker, který viditelně z této slavnosti radost neměl.

¹⁹³ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1875 až 1877.

¹⁹⁴ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

¹⁹⁵ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1871 a 1907–1908.

¹⁹⁶ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

8.3 Zádušní mše svaté

Smutnými událostmi téměř každého školního roku bývaly zádušní mše. Tyto se konaly většinou za zemřelé žáky ústavu současné i bývalé, členy profesorského sboru, či jiné osoby, které byly jindřichohradeckému gymnáziu blízké.

Úmrtnost mladých lidí byla častější než v dobách dnešních, to jistě není nic nového. Stejně tak je dobře povědomé, že i dožitý věk, kterého se lidé průměrně dožívali, byl podstatně nižší, než věk dnešních starců. Kdybychom dnešního padesátníka či šedesátníka označili kmetem, jistě by nám velmi vyčínil, že je ještě moc mladý na kmetské přízvisko.

Avšak jaké příčiny se skrývaly za předčasným úmrtím mladých studentů? Jednou z nich samozřejmě byly nemoci. Nicméně ne všechny choroby, na které žáci ústavu umírali, byly smrtelné. Z toho se dá usuzovat, že dalším důvodem je chudoba. Nedostatek finančních prostředků nedovoľoval zvláště nejchudším rodinám důslednou péči o nemocného, ani uspokojivé zabezpečení léky, které by churavému ulevily. Nemoci chudého studenta mohl též předcházet nedostatek základních potravin, a pokrm pro studentova ducha, učení, jen těžko mohlo zasytit prázdný žaludek. Přílišné požadavky na studenty a jejich přetěžování měly za následek chabnutí těla žáka, který se většinu svého volného času musel věnovat přípravě do školy. Navíc ubytování těchto žáků nebylo zrovna ideální. Často přebývali s několika dalšími spolubydlícími studenty v tmavých místnostech s malými okny a vydýchaným vzduchem. Nedostatek pohybu a čerstvého vzduchu tedy mohl být dalším důvodem k onemocnění žáka.¹⁹⁷

Často několik tříd i se svými profesory, či celý ústav vyprovázeli zemřelého žáka, nebo profesora v jeho poslední cestě. Takto též poctili žáci sedmé třídy svého bývalého spolužáka Karla Semráda v roce 1871.¹⁹⁸ Však o rok později se v Ohlase od Nežárky objevuje zvolání: „*Studující! víte, že tlí též na hřbitově*

¹⁹⁷ Srov. ŘEZNÍČKOVÁ, K. *Študáci a kantoři*, s. 116–121.

¹⁹⁸ Srov. Výroční zpráva za školní rok 1871, s. 55.

tělo zesnulého Semráda a hrob jeho jest skorem nepoznán. Chopte se rady mé, Vy předové naši, oktavané, a sebermež mu na pomník. Važmež si co Češi Čechů, co studující studujících. j. studující.“¹⁹⁹ Když si pak oktavané vyprosili u katechety zádušní mši za svého kamaráda, která se konala 22. července 1872, postavili mu na hrob kříž, který nechali na své náklady vyrobit a po bohoslužbě vysvětit. Jeho hrob vyzdobili květinami a písně nad ním zpívali. Současně položili květiny i ku hrobu svého bývalého učitele, Phil. Dra. Matouška, který zemřel o rok dříve. „*Oba tyto posvátné úkony se čteně přítomnému obecenstvu velmi líbily a mnohému zarosilo se oko, když viděl, jak hodný žák zvěčnělému milému učiteli svému něžnou vděčnost a milému spolužáku svému věrné přátelství tak právě křesťanským způsobem projevuje.*“²⁰⁰

Milé a zároveň velmi smutné poděkování gymnazistům a především katechetovi za poslední doprovod studenta gymnázia se dočteme v Ohlasech od Nežárky od jeho rodičů: „*Díků vzdání. Všem, kdož se ve středu dne 5. června pohřbu našeho milovaného syna a bratra Rudolfa Hopsáka účastnili, vzdáváme srdečné díky. Naši bolest ulevili velice páni studující, kteří se ochotně přihlásili, pozůstatky našeho milovaného k hrobu donést a je v něj pochovati. Zvláštní úlevu nám poskytl důstojný pán P. Gabriel, slouživ sl. requiem za zvěčnělého v pátek 7. června, při kterém pěvecký spolek studujících ochotně účinkoval. Ještě jednou: srdečné díky.*“²⁰¹

V roce 1871 na žádost uvědomělého žactva sloužil během školního roku gymnaziální katecheta zádušní služby za Boží za F. V. Kamenického, K. H. Máchu, K. J. Erbena.

Pravidelně na dušičky byla vždy sloužena mše svatá za všechny zemřelé učitele ústavu.

¹⁹⁹ Ohlas od Nežárky, roč. I., číslo 5., ze 4. listopadu 1871, nečíslováno.

²⁰⁰ Výroční zpráva za školní rok 1872, s. 30.

²⁰¹ Ohlas od Nežárky roč. II., č. 23., z 8. června 1872, nečíslováno.

8.4 Mše svaté za dobrodince gymnázia

Tyto bohoslužby sloužily k uctění památky všech přátel ústavu, kteří se podíleli na jeho podpoře. Většinou šlo o osoby, jež nějakým finančním či materiálním darem podpořily gymnázium, nebo k němu měly velmi vřelý vztah. Dobrodinci, kteří výraznou finanční podporou pomohli gymnáziu, si vysloužili poctu každoroční mše. Tu za ně sloužil gymnazijní katecheta a povinností všech žáků byla jejich účast, jako projev uznání za vykonané skutky dobrodince.

Každoroční bohoslužba konaná vždy druhý den nového školního roku byla věnována Františku Xaveru Janderovi. Pravidelnost a brzký čas konání hned po začátku nového školního roku značí úctu, kterou k němu po celou sledovanou dobu ústav vedl. Gymnázium si vážilo svého Blažejovského faráře, jak již bylo výše zmíněno²⁰² pro jeho velkorysý dar, jež odkázal městu na platy profesorů, čímž umožnil znovuotevření gymnázia a pokračování jeho tradice v Jindřichově Hradci. Stejně počtě se v několika prvních letech dostávalo i zesnulému Petru Živinovi, bývalému dvornímu radovi. Ten, stejně jako farář Jandera, podpořil ústav nemalou finanční částkou, jež byla rozdělována po celých deset let mezi chudé žáky gymnázia.

Dobrodincům, většinou ještě žijícím, kteří přispěli finanční částkou menší, či se nějak jinak zaznamenali do povědomí ústavu, např. věnovali dary gymnaziální kapli, byly věnovány bohoslužby konané na konci školního roku. Souhrnně všem těmto dobrodincům bylo též ve výroční zprávě poděkováno: *“Všem spanilomyslným a šlechetným dobrodincům a příznivcům, kteří studující mládež naši dobrotivě podporovali, sbírky učebné obohatili aneb jakýmkoli způsobem ke zdatu našeho ústavu přispěli, vzdávají se tímto mnohé díky povinné.”*²⁰³ K těmto kupříkladu patřili dárci obědů pro chudé, dárci hudebních nástrojů, not a zpěvníků, dárci knih, majitelé nadací podporujících chudou mládež penězi i ošacením, atd.²⁰⁴

²⁰² V kapitole 3.3.1 Dějinný vývoj.

²⁰³ Výroční zpráva za školní rok 1888, s. 21.

²⁰⁴ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914 – 1915.

8.5 Mše svaté ku oslavě císaře pána a jeho rodiny

Součástí výčtu služeb Božích ve výročních zprávách jsou každého roku i církevní oslavy, které jsou zaměřovány na hlavu monarchie a členy její rodiny. Studenti i profesorský sbor každoročně slavili různé významné události, které se v rodu monarchů vyskytly. Některé události se dotkly celého města, jiné byli spíše soukromou gymnaziální poctou. Všechny tyto slavnosti se dají označit jako slavnosti vyjadřující loajalitu k monarchii.

V celém sledovaném období gymnázium i město velmi často bohoslužbami a oslavami prokazovali vládnoucímu rodu a zvláště císaři Františku Josefu I. velkou úctu. Však zmínka, že jeho výsost císař si toho ráčil všimnout, přišla až v poměrně pozdější době tohoto období. Ve školním roce 1893–1894 byl tehdejší ředitel Jan Říha pozván na audienci k císaři. „*Dne 20. list. dostalo se řediteli té nejvyšší cti, že měl audienci u Jeho Veličenstva císaře. Byv milostivě přijat ředitel byl vyptáván na polohu města Hradce, na poměry ústavu (kolik má žáků, kterak studují aj.) a na vlastní působnost svou.*“²⁰⁵

8.5.1 Jmeniny a narozeniny

Pravidelně žáci gymnázia slavili jmeniny Jeho a Jejého c. k. Apoštolského Veličenstva, nejmilostivějšího zeměpána a zeměpaní. Některé roky byly přiřazeny i oslavy za nejmilostivějšího krále, Jeho císařské veličenstvo Rudolfa, syna Františka Josefa I. a císařovny Alžběty. Jmeniny Františka Josefa I. slavily se pravidelně posledního dne v roce, tedy na dnešního Silvestra.²⁰⁶ Jmeniny

²⁰⁵ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

²⁰⁶ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

císařovny Sisi slavili se dne 19. listopadu. Dozvídáme se to z pamětní knihy, kde je zápis, že na den Jejího Apoštolského Veličenstva císařovny a královny Alžběty byly konány slavné služby Boží a že při této příležitosti byl katecheta gymnázia P. Gabriel jmenován biskupským notářem.²⁰⁷

Jmeniny a narozeniny jejich veličenstev opět neslavilo pouze gymnázium, ale zároveň i město. Gymnázium pořádalo mši pro žáky v gymnasiální kapli, ale další služby boží se odehrávaly v proboštském chrámu Páně, při kterých bylo účastno městské zastupitelstvo, úřednictvo, profesorské sbory, ostrostřelci, dobrovolní hasiči, vojenští vysloužilci. Dá se říci, že všichni občané, kteří byli závislí svou existencí na ministerstvech a potažmo samotném císaři.²⁰⁸

8.5.2 Výročí

K těmto slavnostem například patří oslava ze školního roku 1877–1878, jíž studenti, profesori i měšťané oslavovali záchranu císaře pána. „*Dne 18. února sloužena byla v kapli gymn. slavná mše sv. na poděkování Bohu, že před 25 roky Jeho c. k. apoštolské Veličenstvo, císaře a krále Františka Josefa I. z rukou vražedných magyara Libeny, iho vysvoboditi ráčil.*“²⁰⁹ O této události se bohužel nedočteme ve výroční zprávě z toho roku, protože tato část zprávy chybí, ovšem Ohlasy se krátkým odstavčkem zmiňují. „*V pondělí dne 18. února byla sloužena v téže kapli mše sv. na poděkování Pánu Bohu za osvobození Jeho c. k. Apošt. Veličenstva z rukou úkladníka, maďara Libenyho, který před 25. roky téhož dne našeho nejm. zeměpána Františka Josefa I. ve Vídni zavražditi chtěl.*“²¹⁰

Výročí stříbrné svatby císařského páru ve školním roce 1878–79 oslaveno bylo samozřejmě mší svatou a slavností, jíž součástí byla i pěvecko-hudební

²⁰⁷ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

²⁰⁸ Srov. Ohlas od Nežárky roč. VIII., č. 47, z 23. listopadu 1878, nečíslováno.

²⁰⁹ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

²¹⁰ *Requiem za ě papeže Pia IX.* Ohlas od Nežárky, roč. VIII., č. 8., z 23. února 1878, nečíslováno.

akademie, jejíž výnos byl věnován k prospěchu chudých studentů. Večer před významným výročím bylo celé město osvětleno a 23. dubna konaly se slavné služby Boží v gymnaziální kapli, po níž se všichni žáci shromáždili v I. třídě, kde byl odhalen obraz Františka Josefa I., který žáci dobrovolnou sbírkou pořídili a do všech tříd nechali umístit. Profesoři se toho dne ještě zúčastnili mše v proboštském chrámu Páně, po které se odebrali k hejtmanu hradeckému, aby císaři vzkázal jejich úctu a přání do dalších let.²¹¹

V pamětní knize i výročních zprávách jsou zmínky o slavení jubilejních výročí vlády Františka Josefa I. Prvně se slavilo 55 let, posléze 60 a nejposledněji 65 let jeho vlády. Při těchto příležitostech sloužena mše svatá, po které následovala školní slavnost. Vždy pronesl ředitel oslavnou řeč ke gymnasistům o významu vlády a životě J. Veličenstva, přihlížeje většinou k rozvoji školství, věd a ostatních odvětví na území Českém. Byly předneseny básně, které sepsali někteří z profesorů a vybraní studenti je přednesli. Po projevech žáci zapěli národní hymnu. K 60. výročí vlády byl v předvečer oslav dne 2. prosince 1908 ve městě uspořádán lampionový průvod. „*Večer o 6. hod. celé gymnasium – žáci s professory – účastnilo se průvodu lampionového, jež pořádalo město, ale účastnili se mimo gymnázium ještě jenom c. k. sbor ostroželecký, hasiči, veteráni a Jednota řemeslníků a živnostníků. Hudbu měli studující a ostroželci, lampiony studující a hasiči i Jednota. (...) Gymnasium věru zachránilo průvod lampionový, že byl důstojný a spořádaný. Osvětlení města bylo pěkné, ale nikoli úplné.*“²¹² Dny těchto oslav se využívali k rozdělení darů z jubilejních nadací a nadací pro chudé studenty. Vždy několik desítek žáků bylo podarováno buď finančním obnosem, či materiálním darem, jímž byl třeba zimník či nové teplé boty.²¹³

²¹¹ Srov. *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

²¹² Tamtéž, nečíslováno.

²¹³ Srov. tamtéž, nečíslováno; Výroční zpráva za školní rok 1913–1914.

8.5.3 Zasnoubení a sňatek korunního prince Rudolfa a úmrtí ve vládnoucím rodu

Roku 1880, 17. dubna, se konaly oslavy na den jmenin korunního prince Rudolfa, které zároveň oslavovaly jeho zasnoubení s princeznou Stefanií. Katecheta se společně se studenty a profesorským sborem modlil k Bohu za požehnání snoubeneckému páru.²¹⁴

O rok později již celé město a s ním i gymnázium oslavovalo sňatek ve vládnoucím rodě monarchů. *„Den sňatku J. C. K. výsosti korunního prince Rudolfa (10.5.1881) byl slavností všech národů říše rakousko-uherské, tedy i zdejšího ústavu. V 8 hod. odbývaly se za přítomnosti sboru profesorského slavné služby Boží pro studující v kapli gymn., po nichž mládež národní hymnu zpívala. Pak odebral se sbor prof. se všemi žáky do 2. třídy gymn. obrazy Jejich Veličenstev i vznešených snoubencův, květinami a koberci skvostně vyzdobené. Prof. a katecheta měl slavnostní řeči o významu té vznešené slavnosti. Oslavencům provolána třikráte „Sláva“ a slavnostní sbor od žáků zdařilým způsobem přenesen. Tím se slavnost školní ukončila. V 10 hodin odbývaly se slavné služby B. v proboštském chrámu P., kterýmž sbor prof. opět přítomen byl. Po skončených službách B. odebrala se deputace sboru prof. s ředitelem k p. okresnímu hejtmanu, jehož ředitel jménem celého sboru žádal, aby nejponížejší přání za příčinou toho slavnostního dne, kteréž sbor z upřímného a nejoddanějšího srdce pronásí, k stupňům nejvyššího trůnu doprovoditi ráčil.“*²¹⁵

Méně šťastnými událostmi bývala Requiem za zemřelé příslušníky Habsburků, kterých bylo podstatně více, než svateb či zasnub s tímto rodem spojeným. Requiem sloužil katecheta v gymnaziální kapli několik dní po úmrtí či v době pohřbu. Od toho daného roku se pak pravidelně v ročním intervalu opakovaly zádušní mše za zemřelého člena rodu. Od roku 1875 se pravidelně vedly bohoslužby za zesnulého císaře a krále Ferdinanda Dobrotivého, v květnu

²¹⁴ Srov. Výroční zpráva za školní rok 1880, s. 38.

²¹⁵ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOKA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

1884 zemřela císařovna a královna Marie Anna Zbožná, manželka Františka Dobrotivého. Od následujícího roku se jejich Requiem spojila v jedno. S nástupcem trůnu studenti oslavovali jeho zasnuby i sňatek, od roku 1889 měli příležitost za jeho osobu i truchlit, když na počátku roku 1889 zemřel.²¹⁶

8.6 Zpovědi

Povinností katolických studentů bylo pravidelné docházení ke zpovědi a ke svatému přijímání. Z výročních zpráv se můžeme dočíst, že žáci tyto pobožnosti absolvovali několikrát za školní rok. První zpověď studentů proběhla již na počátku školního roku, „*doba první zpovědi ustanovena, až žáci I. tř. k této svátosti řádně připraveni budou*“,²¹⁷ poslední pak při ukončení školního roku. Mezi tím se studenti museli ke zpovědi a svatému přijímání ve svatém dni,²¹⁸ po obyčejných třídních rekolekcích.²¹⁹ Tento průběh měla většina školních let, však v roce 1888 nastala drobná výjimka. Žáci museli navštívit svatou zpověď ještě jednou navíc. V jindřichohradeckém gymnáziu se konala generální kanonická vizitace, při které bylo udělováno sv. biřmování, tomu však musela předcházet svatá zpověď. „*Dne 18. května sloužil nejd. p. biskup. O 7 h. r. mši sv. v kapli gymn. načež udílel svátost' sv. biřmování studující mládeži. Po vykonaných obřadech měl ke studující mládeži přiměřenou řeč.*“²²⁰ Pravděpodobně tak žáci byli ušetřeni zpovědi na konci školního roku, protože o té již ve zprávě není připomenutí.²²¹

Výroční zprávy se o svatém přijímání a zpovědích zmiňují jen zběžně, Ohlasy od Nežárky vůbec ne, tak jediným dalším zdrojem je pamětní kniha, která

²¹⁶ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

²¹⁷ *Protokol I. č. 263/ 1883 sepsaný dne 19. září 1883 v prvé řádné poradě sboru učitelského.* SOkA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542, nečíslováno.

²¹⁸ Pozn. Velikonoční pondělí.

²¹⁹ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

²²⁰ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

²²¹ Srov. Výroční zpráva za školní rok 1888, s. 21.

ovšem k tématu též mnoho nehovoří, spíše opakuje to, co již bylo napsáno ve výročních zprávách. Zajímavé pro nás zůstává pouze to místo, kde se zmiňuje o tématu zpovědí, když popisuje, jak se odvíjeli bohoslužby v roce 1903 v době rekolekcí. „*Velikonoční pobožnost vykonána byla dne 15. 16. 17. a 18. března i byly 3 exhorty pro každé oddělení, dne 17. a 18. pak byla sv. zpověď a přijímání. Zpovídalo se ve škole a byli zde misionáři Redemptoristé z Prahy.*“²²² Pro velké množství zpovídaných žáků si gymnázium zvalo misionáře, aby jim se zpověďmi žáků vypomohli. Možná, že se studenti těmto zpovědníkům mohli lépe svěřit, než svému katechetovi. Přeci jenom kdyby se chtěli svěřit s nějakou tou klukovskou lumpárnou, pokoušeli by samotného katechetu k hříchu.

²²² *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

9. Vizitace a inspekce

Kanonické vizitace byly dopředu ohlášeny a nebyly příliš časté. Děly se tehdy, když do města zavítal na předem ohlášenou návštěvu biskup českobudějovické diecéze. Gymnázium na ně bylo velmi dobře připraveno, mělo upravenou, slavnostně vyzdobenou kapli, i uchystané překvapení v podobě slavnosti s hudbou, zpěvem přednesem básní či tělesnými cvičeními. V celém sledovaném rozmezí se tyto vizitace vyskytují pouze dvě, a to v roce 1872 při návštěvě biskupa Jana Valeriána Jirsíka v Jindřichově Hradci a druhá v roce 1888 při pobytu biskupa Martina Josefa Říhy ve městě nad Vajgarem.²²³ Oba biskupové byli se svou návštěvou na gymnáziu spokojeni a shledali, že žáci jsou v náboženské nauce náležitě vzděláni.²²⁴

Gymnázium každý rok navštěvovalo hned několik inspektorů. Probíhaly zde kontroly v předmětech humanitních, přírodovědných i v předmětu náboženství. Inspekce v ostatních předmětech, vyjma náboženské nauky, hospitoval zemský školní inspektor. Dohled nad výukou náboženství měla v rukou církev, lépe řečeno diecéze, pod kterou škola spadala. Místního komisaře určovalo biskupství Budějovického ordinariátu. Tím byl v Jindřichově Hradci vždy tamní probošt. Inspekce probíhala ku konci školního roku a většinou komisař stihl projít všechny třídy na gymnáziu a sám vyzkoušet většinu žáků. Účastnil se i exhortních cvičení a školní mše svaté. Ani jednou není ve zprávách napsáno, že by odcházel nespokojen. Často je u inspekce napsána chvála na vzdělanost studentů v oboru, nebo jde o pouhé konstatování, že inspekce proběhla. Bohužel jiné zdroje než výroční zprávy a pamětní knihu, která se plně shoduje s výročními zprávami, či je ještě méně obsažná, jsem o tomto tématu nenalezla.²²⁵

²²³ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

²²⁴ Srov. Výroční zpráva za školní rok 1872 a *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

²²⁵ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915.

10. Školní sláva

10.1 Výročí gymnázia a jeho oslavy

Za necelých padesát let, jež se snažím zachytit v této práci, proběhla na gymnáziu dvě velmi důležitá data. Prvním z nich byl rok 1895, kdy gymnázium slavilo výročí tři sta let založení gymnázia v Jindřichově Hradci. Druhým datem byl rok 1907, kdy právě uběhlo sto let od obnovení gymnaziální tradice a jeho znovuzaložení. Ve výročních zprávách nalezneme částečně popsanou oslavu 300 let od založení gymnázia, z pohledu interní oslavy gymnázia. Ve výroční zprávě ze školního roku 1907 – 1908 bohužel chybí první část dokumentu, která oslavu stoleté památky znovuzaložení ústavu popisovala. Ohlasy od Nežárky popisují oslavu třistaletou z pohledu města, ne jako oslavu interní. Dalším informačním kanálem je pro nás pamětní kniha, která popisuje značně oslavu obou důležitých jubileí. Kombinací těchto dokumentů s článkem v Jindřichohradeckém vlastivědném sborníku dosáhneme přiměřeného líčení událostí, jež se na gymnáziu i ve městě děly.

10.1.1 Oslava 300 let trvání gymnázia v Jindřichově Hradci

Přípravy na slavné jubileum třistaletého trvání gymnázia byly zahájeny již několik let před nastáním samotného výročí. Již na počátku školního roku 1893 se při pravidelné konferenční schůzi začala řešit otázka budoucího významného jubilea ústavu. Ředitel Jan Říha nechal z profesorského sboru zvolit tříčlennou komisi, jež šla za purkmistrem Naxerou se žádostí o zapojení města do oslav. Starosta Naxera souhlasil a začal v tomto smyslu jednat. Bohužel však pro ředitele ústavu, jednání se vymykala jeho představě o školní slavnosti. Do jednání byly zapojeny též všechny jindřichohradecké spolky, což se řediteli gymnázia značně

nelíbilo. „Teprve v měsíci březnu 1895 svolána byla schůze jednotlivců, kteří prý zastupovali spolky a jednoty všechny v Hradci existující, aby rozhodovali o způsobě a době slavnosti. Příčina, proč tak různí živlové za tou příčinou byli svoláni, nebyla jasná ale v každé způsobě k uskutečnění té slavnosti nebyla vhodná.“²²⁶ Ředitel Říha chtěl datum pořádání slavnosti uložit na konec školního roku, aby bylo ještě veškeré studentstvo přítomno. V jím předloženém programu oslav byly též dva body, se kterými zásadně nesouhlasili bývalí žáci gymnázia, nyní universitní studenti, které do jednání o oslavě přizval p. Naxera. Těmi body byly rakouská hymna a projev ředitele. „Oba tyto body byly trnem v oku pro bývalé žáky gymnázia, kteří studovali na vysokých školách a neviděli důvod, proč by účastníci oslav jindřichohradeckého gymnázia měli slyšet pyjány na vládnoucí rod, rakouskou hymnu a nezáživný projev neoblíbeného ředitele.“²²⁷ Říha též trval na oslavě interní, kdežto univerzitní studenti chtěli oslavu prostou okázalostí, se zapojením celého města. Měli podporu městské rady i samotného Naxery, který si též přál, „by sjezd odbýván byl v měsíci srpnu, kdy profesori vysokých škol, na mnoze zde studovavši, slavnosti i s akademickou mládeží účastniti se mohou, čímž by slavnosti zajisté většího lesku získáno bylo,“²²⁸ proto ředitel oznámil, že se zúčastní pouze interní oslavy gymnázia.²²⁹

Interní slavnost školní proběhla dne 9. července 1895. Gymnaziální katecheta sloužil slavnou mši svatou. Figurální mše byla doprovázena pěveckými a hudebními výkony studentů pod vedením Františka Jirouška, náměstného učitele zpěvu. „Po službách božích shromáždilo se žactvo v nejprostornější síni školské a ředitel J. Říha, proslovil skvělou akademickou řeč, jednak odnášející se k významu slavností, jednak vystihující znamenité stěžejné úkoly gymnasia a humanitního vzdělání na podkladě klassického studia.“²³⁰

²²⁶ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOKA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

²²⁷ SVOBODOVÁ, M. *Jindřichohradecké gymnázium v letech 1807 – 1918*. Jindřichohradecký vlastivědný sborník, Sv. 12, s. 13. Jindřichův Hradec, vydalo Okresní muzeum v Jindřichově Hradci, 2000. ISBN 80-86227-08-1.

²²⁸ Ohlas od Nežárky, roč. XXV., č. 10, z 9. března 1895, nečíslováno.

²²⁹ Srov. *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOKA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

²³⁰ Výroční zpráva za školní rok 1895, s. 62.

Oslavy 300 let gymnázia pod patronací městské rady proběhly ve dnech 31. července, 1. a 2. srpna roku 1895. Účastníci přijížděli hojně drahou a ve městě byly stovky návštěvníků této slavnosti. „*Krátce jen trvalo toto setkání starých přátel a známých z bývalých let studentských, leč dojmy těchto slavnostních okamžiků byly tak hojné a hluboké, že na vždy v každém účastníku zaryly se jako nejkrásnější a nejzdařilejší list v jejich životě. Také na venek byl sjezd všeho bývalého žactva zdejšího gymnasia imponující a v mravním ohledu povznášející.*“²³¹ Na programu prvního dne bylo uvítání a přátelský večer na Střelnici. Druhého dne se konala mše svatá v proboštském chrámu Páně, kterou sloužil Strážský farář P. K. Mandl ve jménu všech zemřelých profesorů a žáků gymnázia zdejšího. „*Všichni pak pohřženi byli do zbožné vzpomínky na své spolužáky a učitele.*“²³² Následovala slavnostní schůze, kde přednesl slavnostní proslov starosta města a po něm mnoho bývalých významných žáků ústavu. Odpoledne se účastníci sešli opět v sále Střelnice, kde pro ně byl připraven slavnostní banket, „*tu ve svorné a přátelské zábavě nenuceně dleli spolu jinoch, který v idealech plane, muž, kráčeující pevným krokem k cíli, kmet s vědomím své práce vykonané.*“²³³ Poslední den sjezdu konal se „studentský“ výlet do Rudolfova, který byl opravdu konán přesně v duchu výletů, které většina účastníků sjezdu znala ze svých studentských let. Na rozloučenou byl akademiky uspořádán večírek v sále na Střelnici. Ještě několik dalších dní se někteří návštěvníci zdrželi v milém svém městě a ti, co nemohli z nějakého důvodu zavítat na slavnost, ještě mnoho týdnů zasílali omluvné dopisy. Poslední přišel až v říjnu od bývalého studenta, který žil v Americe.²³⁴

²³¹ Ohlas od Nežárky, roč. XXV., č. 31., z 3. srpna 1895, nečíslováno.

²³² Tamtéž, nečíslováno.

²³³ Ohlas od Nežárky, roč. XXV., č. 32., z 10. srpna 1895, nečíslováno.

²³⁴ Srov. Ohlas od Nežárky, roč. XXV., č. 30., 31., 32., 33., 41.

10.1.2 Oslava 100 let od znovuzaložení gymnázia v Jindřichově Hradci

Slavnost byla pořádána i tentokrát pod patronátem města za spoluúčasti všech spolků a sdružení jindřichohradeckých a akademického sdružení bývalých studentů gymnázia. Příprava na oslavy probíhala velmi hladce, až do samého závěru, kdy sílící protiklerikální nálady v řadách akademiků tento doposud hladký průběh zkomplikovaly. Studenti agitovali proti sloužení mše svaté na náměstí. „*Jsou to většinou studenti stipendisté, kteří mají povinnost býti církvi katolické ke cti a slávě dle nadační listiny. Jací to charakterové, bohužel! A teprve 2 dny před slavností uznamenali, že jest na programě též mše sv., ač program spolu sestavovali a rozesílali! - Ostatně se vše pěkně vydařilo i bez nich.*“²³⁵ Oslavy proběhly ve dne 2. až 4. srpna 1907 a jejich součástí byl i sjezd abiturientů a odhalení pamětní desky Františku Janderovi. 2. srpna byla slavnostní akademie. Druhého dne mše sv. v gymnaziální kapli a poté prohlídka gymnaziální budovy. Zpřístupněny byly i staré matriky, o něž byl mezi účastníky velký zájem. Od 10. hodin bylo uspořádáno přátelské setkání všech účastníků v zámeckém rondelu a odpoledne banket na Střelnici, po kterém následovala vycházka do zámecké obory. Do posledního dne oslav bylo zapojeno i obyvatelstvo města. Dopoledne procházel městem průvod, jež byl dílem nejen studentů, ale i všech místních spolků, jež byl zakončen mší svatou na náměstí, po níž měl slavnostní řeč ředitel gymnázia a byla odhalena pamětní deska F. X. Jandery. Odpoledne se studenti současní i bývalí zúčastnili procházky do Rudolfova, která se zakončila modlitbou na náměstí a rozchodem u gymnázia. Na závěr oslav byla na Vajgaře uspořádána tzv. Benátská noc s velkolepou regatou. Diváci mohli sledovat tisíce světél, které zářily z loďek, ohňostroj, ohňové fontány a bengálské ohně.²³⁶

²³⁵ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

²³⁶ Srov. tamtéž, nečíslováno; SVOBODOVÁ, M. *Jindřichohradecké gymnázium v letech 1807–1918*. Jindřichohradecký vlastivědný sborník sv. 12, s. 13–14. Jindřichův Hradec, vydalo Okresní muzeum v Jindřichově Hradci, 2000. ISBN 80-86227-08-1.

10.2 Abiturientské sjezdy

Kromě sjezdů, jež jsou zaznamenány v předešlé kapitole, se pořádaly na půdě gymnázia další abiturientské sjezdy. V pamětní knize je popsán ten z roku 1887, ve výroční zprávě je krátká zmínka o sjezdu bývalých gymnazistů z roku 1910. Konaly-li se další sjezdy, je zde pouze zmínka, že takový sjezd proběhl a informace o nich nejsou ve zdrojích rozvedeny.

První sjezd abiturientů z roku z roku 1862 se konal 31. srpna a 1. září 1887. Zajímavé je zjištění, že z původních dvaceti devíti žáků do té doby zemřelo šest z nich, čtrnáct se jich sešlo, někteří s manželkami, všichni ostatní poslali omluvný dopis (a fotografie), kvůli své nepřítomnosti. Konala se společná hostina, na niž pozvali své bývalé učitele, ředitele Augusta Pirchana a některé ze současných profesorů. Jubilanti se též usnesli na sbírce, která vynesla 125 zlatých a byla vložena do rukou řediteli, aby ji předal některému abiturientu z následujícího školního roku 1888 jako podporu při nástupu na vysokoškolská studia.²³⁷

Sjezd po třiceti letech si prožili abiturienti z roku 1880. Do Jindřichova Hradce se sjeli 9. října 1910. Shromáždění svolal soudobý jindřichohradecký starosta města Karel Mert, který byl též někdejší studentem tohoto maturitního ročníku. „*Po návštěvě a prohlídce gymnasia byl dojemný akt piety na hřbitově u hrobů zemřelých profesorů; přítomen byl i třídní profesor Václav Školaud. – Chudým žákům věnovali 200 K.*“²³⁸

²³⁷ Srov. *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

²³⁸ Výroční zpráva za školní rok 1910–1911, s. 74.

10.3 Svěcení školního praporu

Gymnaziální prapor byl opatřen přičiněním tří slečen – Anny Vaníčkové, Marie Steinhauserové a Marie Chábrové z Jindřichova Hradce, které za účelem jeho pořízení pořádaly sbírku. V té se jim podařilo vybrat od občanů jindřichohradeckých kolem 200 zlatých, jež byly použity pro pořízení tohoto praporu, který od té doby sloužil jako symbol gymnázia.

Svěcení školního praporu byla pro gymnázium i město samotné velká událost. Dne 25. června 1880 se konala tato ojedinělá slavnost na gymnaziálním nádvoří, které bylo vyzdobeno březovými májkami a zeleným chvojím. Svěcení se účastnili všichni hodnostáři města, kteří seděli blízko oltáře a vedle něj na stole položeného praporu, profesori i gymnaziální mládež, jež měla při obřadu svou specifickou úlohu. Ostatní hosté se posadili v loubí okolo nádvoří.

Prapor světil hradecký probošt Platzner za asistence kaplanů a doprovázen gymnaziálním katechetou. Nejprve ředitel gymnázia poděkoval za krásný dar a poté se přistoupilo ke svěcení, které bylo vykonáno dle obřadů pro svěcení vojenských praporů. *„Na to zatloukány hřeby do žerdi práporní církevními i světskými hodnostáři, kmotříčkami a představenstvem gymn. načez vždy první žák z každé třídy hřeb do práporu zarazil, aby tak úmluvu s práporem novým utvrdil.“*²³⁹ Po tomto obřadu měl slavnostní řeč P. Jan Gabriel, který vysvětloval jeho velký význam pro gymnázium a studenty, přičemž jednotlivé části praporu přirovnával k podobnostem z Bible.²⁴⁰

„Když tak na tu žerd' štíhlou, na kteréž připevněn jest vlající prápor, pohlížím, zdá se mi, jako by to byl mocný prst, který k nebi ukazuje a připomíná, že zde není nám stálého bytu, že jsme zde jen pohostinu; tam ale na hoře, že jest pravá vlast' naše, pro kterou se zde jen připravujeme. Žerd' zemi se dotýkající a vzhůru se pnoucí hlásá, že člověk, tato koruna tvorstva zemského, ze dvou částí

²³⁹ *Slavnost' svěcení nového práporu c. k. vyššího gymnasia v Jindřichově Hradci dne 25. června 1880*, s. 3. SOKA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542.

²⁴⁰ Srov. Ohlasy od Nežárky roč. X., č. 27, z 3. července 1880, nečíslováno; *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOKA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

sestává: z těla, kterým připoután jest k této hroudě zemské, a z duše, která z Boha vyšla a k Bohu vzlétnouti má.“²⁴¹ Na žerdi praporu katecheta symbolizuje rychlost plynutí času a jeho vzácnost, kterou je potřeba kvalitně využít k nashromáždění vědomostí a dobré práci, jež obojí vychází od Boha. „*Používej času, an se nedá zpět zavolati, jednou-li uplynul. Věz, že „čas růži přináší.“ Abys ale času dobře používati dovedl a práci uloženou rozumně konal, potřebuješ nutně přispění Božího; vždyť Ježíš Kristus sám dí: „Beze mne nemůžete nic (dobrého) učiniti;“*“²⁴² Vzhled praporu připodobňuje ke kříži, vlajka jako jedno rameno kříže a fábory na opačném boku žerdi jako druhé rameno posvátného kříže. Toto připodobení mělo obsahovat celou křesťanskou morálku; modlit se, pracovat a držet se ve svém životě slov Páně.²⁴³

Každá strana vlajky byla ušita z odlišně barevné látky. Barvy na vlajce jsou v dokumentu přirovnány k barvám Božským, totiž barvě nevinnosti – bílé a barvě lásky – červené. Bílá barva podle vzletné řeči katechety naznačovala ctnost nebeskou, ctnost cudnosti a posvátné nevinnosti, barva červená symbolizovala lásku k Bohu a vlasti. Obě strany vlajky na sobě měli vyšity rozdílné nápisy a symboly. V bílém poli stál nápis „Vědě a vlasti“. Katechetou tak bylo připomenuto, že od Boha pochází všechno vědění, „*neboť co by ti bylo platno, kdybys celý svět prozkoumal, kdybys každou květinu a bylinku znal a věděl, k čemu ji upotřebiti lze, kdybys ale při tom zapomněl na Toho, který všechny ty květiny takou krásou odívá, že ani Šalamoun ve vši kráse své tak odín nebyl, jako jedna z nich. Kdo Boha s přírodou ztotožňuje, ten o Bohu pravého ponětí nemá.*“²⁴⁴ Připomenuto též, že věda má sloužit vlasti, tedy Čechům. Na druhé straně vlajky byla vyšita sova, která seděla v otevřené knize, ve které stál nápis „*Ars longa, vita brevis*“²⁴⁵. P. Gabriel připomíná posluchačům a zvláště studentům pomíjivost času, jež nemají promrhat pokušením a vysedáváním

²⁴¹ *Slavnost' svěcení nového praporu c. k. vyššího gymnasia v Jindřichově Hradci dne 25. června 1880*, s. 4. SOKA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542.

²⁴² Tamtéž, s. 4.

²⁴³ Srov. Ohlasy od Nežárky roč. X., č. 27, z 3. července 1880, nečíslováno.

²⁴⁴ *Slavnost' svěcení nového praporu c. k. vyššího gymnasia v Jindřichově Hradci dne 25. června 1880*, s. 5. SOKA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542.

²⁴⁵ *Ars longa, vita brevis* – latinské okřídlené rčení, které znamená „Umění (učení) je dlouhé, život krátký“. Srov. http://cs.wikipedia.org/wiki/Ars_longa,_vita-brevis.

v hostincích, „*neboť ďábel jako lev řvoucí obchází hledaje, koho by pohltil,*“²⁴⁶ a vyzývá je k střízlivosti a bdělosti ve využití času ke studiu a umění, kde je třeba si zapamatovat, že pochází od Boha a je třeba „*umění Boha znáti a Jeho se báti; neboť „co prospěje člověku, kdyby celý svět získal, na duši pak své škodu trpěl“.*“²⁴⁷ Katecheta opět ve svém proslovu upozorňuje na krátkost života, ve kterém je důležitější věnovat se věcem, jež mají hlubší smysl, než věcem pomíjivým, povrchním; k životu bohabojnému a ctnostnému.²⁴⁸

Na druhé straně pomyslného kříže byly upevněny tři fábory, modrý, bílý a černý. První připomínal svým nápisem „Po píli po práci ku plesu jonáci!“ i volný čas, že ne jenom prací je člověk živ, a že po dobře odvedeném úsilí je nutno si dopřát odpočinku a slušné zábavy, která měla opět vyplývat z posvěcení všeho lidského Boží láskou a radostí. Druhý fábor, bílý, odkazoval na dobrodince jindřichohradecké, kteří svými dary napomohli obstarání tohoto praporu. Na jedné straně bílého fáboru byl vyšit nápis „Občanstvo Jindřicho-Hradecké“, na straně druhé byla jména slečen, kmotřiček praporu, z jejichž popudu vznikl. Fábor třetí, černý, nesl nápis „*Viribus unitis*“,²⁴⁹ tedy heslo císaře Františka Josefa I., které připomínalo věrnost monarchii.²⁵⁰

10.4 Výlety

Jindřichohradecké gymnázium neslo dlouhou tradici celoškolských studentských výletů, v průběhu času i třídních vycházek a exkurzí, jichž se spolu s nimi účastnilo i četné obecenstvo z řad měšťanů a přátel školy. Tradici těchto výletů na gymnáziu zavedl, jak již bylo napsáno v kapitole 6.1, Matěj Růžička.

²⁴⁶ *Slavnost' svěcení nového praporu c. k. vyššího gymnasia v Jindřichově Hradci dne 25. června 1880*, s. 5. SOKA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 6.

²⁴⁸ Srov. Ohlasy od Nežárky roč. X., č. 27, z 3. července 1880, nečíslováno.

²⁴⁹ *Viribus Unitis* bylo heslem Františka Josefa I. a znamená spojenými silami. Za první světové války nesla toto heslo jako svůj název vlajková loď rakousko-uherské flotily, která byla v roce 1918 potopena italskými námořníky. Srov. http://cs.wikipedia.org/wiki/Viribus_Unitis.

²⁵⁰ Srov. Ohlasy od Nežárky roč. X., č. 27, z 3. července 1880, nečíslováno.

Zákony, které sepsal ke třetímu výletu, jež spolu s profesorským sborem a studenty pořádal, se přizpůsobovaly každému dalšímu výletu, ale jejich podstata zůstávala stále stejná. Tou byla kázeň a disciplína, kterou se podařilo zvládnout dav rozjívených studentů a v pořádku je odvést zpět do města, přičemž se zdařil cíl – tělesný rozvoj žáků a přiměřená slušná zábava.²⁵¹

Ve své knize nazval Ferdinand Strejček den, ve kterém se výlet konal, jako Nejkrásnější den v roce. Jedním z nejoblíbenějších „velitelů“ výletu býval profesor Josef Steinhauser, který absolvoval třicet vycházek se svými žáky. Studentská kapela o páté hodině ranní chodila po městě a vyhrávala budíček. V půl šesté se všichni studenti shromáždili na nádvoří gymnázia, kde dostali odznaky (často růže), a odešli na náměstí, kde hudba spustila modlitbu. „*Steinhauser stál uprostřed jako hrdý vůdce před svým plukem a velel zvučným hlasem: »Prápore, pozor! K modlitbě stav!« Každý jsme v duchu veleli dále »jedna, dvě.« Na tyto rázy se sejmuly klobouky a hudba spustila modlitbu. Byl to okamžik tichý, vřelý a sváteční. Když poslední zvuk bubnu dozně, velel Steinhauser »prápore, od modlitby stav!«*“²⁵² S růží a lipovým květem za kloboukem pak studenti pevně v řady seřazeni odcházeli k cíli výletu, jímž bývalo nějaké sousední městečko, či později, když Hradec byl spojen drahou, nějaké vzdálenější město, kde „výprava bývala slavnostně očekávána a kde pak sloužena oblíbeným katechetou prof. Janem Gabrielem děkovaná mše za zvláštní příjemné nálady všech přítomných.“²⁵³ Potom byl oběd, který se pro nonu²⁵⁴, oktávu a někdy i septimu podával na faře, pro ostatní třídy pak v přílehlých hostincích, přičemž mladší studenti ne vždy dostali stravu požitelnou. Po obědě vyrazili studenti za hlasů trubky k tábořišti, kde již je vítalo četné obecnstvo z Jindřichova Hradce. Nejčastěji bylo toto tábořiště v lesíku „u malíře“, kde příchozí očekávala velká část městského obyvatelstva. Říkalo se, že v den

²⁵¹ Srov. Výroční zprávy za školní rok 1869 až 1914–1915; PROKOP, R.: *390 let jindřichohradeckého gymnázia (1595–1985)*, s. 15–16. Jindřichův Hradec: Spolek přátel starého Jindřichova Hradce, 1985. ISBN neuvedeno.

²⁵² STREJČEK: *Jindřichův Hradec*, s. 62.

²⁵³ Tamtéž, s. 63.

²⁵⁴ Nonou se nazývala poslední třída, tvořená z otců a přátel studentů, kteří se účastnili celé procházky.

studentských výletů by mohli zloději Hradec směle vykrást a nikdo by si toho nevšiml.²⁵⁵ Po návratu vítali občané studenty bengálskými ohni. Ctižádostí studentů bylo přivítání co nejvíce bengálskými ohni, pokud jich bylo více jak padesát, bylo vše v pořádku a bylo to znamením, že výlet se zdařil.²⁵⁶

Ani při těchto studentských akcích nebylo zapomenuto na chudší studenty. Již před konáním výletu byli studenti, kteří by se procházky nemohli zúčastnit kvůli nedostatku prostředků, obdarováni finanční částkou, která jim k uskutečnění vycházky dopomohla. O tom, že výlet měl dokonce svého vlastního účetního, vybraného z řad profesorů, svědčí účty z výletu, který se konal v roce 1885, jež schvaloval vedoucí výletu, v našem případě profesor Steinhauser a další profesori, jež se vycházky zúčastnili. V roce 1885 se mezi studující rozdalo 30,70 zlatých. To ale nebyly jediné výdaje, které gymnázium za výlet vynaložilo. Mezi další patřily vydání za hudbu (18 zl.), za obědy pro církevní a městské hodnostáře (p. děkan, p. kaplan a p. starosta, dohromady za 3,07 zl.), nosiči bubnu (2,50 zl.), příležitostnému školníkovi (2,00 zl.), dvěma policistům (1,40 zl.), na faře děvečkám (1,00 zl.), divadelníkům (1,26 zl.), na pumy a balóny (2,09 zl.) za šerpy (1,42 zl.). Nenadálým výdajem byl pravděpodobně ještě rozbitý buben, protože ve výlohách se poukazuje na další sumu, která se dávala právě na opravu ostrostřeleckého bubnu. Celková suma tedy činila 64,44 zlatých.²⁵⁷

Štědrost přátel gymnázia a studujících se projevovala velmi pěkně i při těchto vycházkách, opět se o tom můžeme přesvědčit v účtech z výletů. Na účtech z roku 1885 je zapsáno třináct dobrodinců, kteří přispěli částkami od 10 zl. (pivovarník Třebíčský a probošt Platzer) až po částku 1 zl. Přičetly-li se ještě příspěvky studujících, kteří podporovali finančním obnosem 16 zl. hudební produkci, celkové příjmy byly všeho všudy 65,00 zl., z čehož vyplývá, že gymnáziu zbylo 56 krejcarů, které věnovalo na fond pro chudé studující.²⁵⁸

²⁵⁵ STREJČEK: *Jindřichův Hradec*, s. 61–64.

²⁵⁶ SVOBODOVÁ, M. *Jindřichohradecké gymnázium v letech 1807 – 1918*. Jindřichohradecký vlastivědný sborník. Sv. 12, str. 13. Jindřichův Hradec: vydalo Okresní muzeum v Jindřichově Hradci, 2000. ISBN 80-86227-08-1

²⁵⁷ Srov. *Výletový účet z roku 1885*, s. 3. SOKA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542.

²⁵⁸ Srov. tamtéž str. 1–2.

Studentské výlety byly událostí nejen pro gymnazisty a profesory, ale i pro velkou část spřízněných duší v Jindřichově Hradci a okolí. Pobožnosti a následný zábavný program na vycházkách byly radostnou událostí pro všechny zúčastněné. Jen málokdy se výlet nevydařil podle všech představ studujících a profesorů, jako ten z roku 1872 do Stráže nad Nežárkou, při kterém studující stíhala jedna špatná příhoda za druhou. Zpočátku probíhalo vše pěkně, ale již příchodem do Stráže se výlet pokazil. Místo veselé hudby a hřmotné střelby vítal výletníky hlas smutečního zvonu. Od městské deputace se dozvěděli o právě v tu chvíli náhlém skonu zdejšího barona. „*Slušnost žádala, abychom bez hudby a zpěvu do města vešli. Pobyť ve Stráži v těchto okolnostech nebyl příjemný.*“²⁵⁹ Studující rychle odbyli služby Boží, posilnili se na cestu a ubírali se k domovu. Mezi tím se počasí tak zkazilo, že společná zábava s měšťany, konaná u Rudolfova, musela být rozpuštěna a každý rychle utíkal domů.²⁶⁰ Většinou však mívali studující štěstí na krásné počasí i vydařenou zábavu.

²⁵⁹ *Historia Regii Gymnasii Novodomensis*, SOkA JH, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, sign. IB 1, nečíslováno.

²⁶⁰ Srov. tamtéž, nečíslováno.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo postihnout církevní život gymnázia v Jindřichově Hradci v letech 1868 – 1914. Chtěla jsem nejen přiblížit církevní tradice a náboženskou výuku na tomto gymnáziu, ale zároveň přiblížit i duchovní osoby působící na gymnáziu, využití duchovního prostoru na půdě gymnázia, církevní soužití gymnázia s městským obyvatelstvem či duchovní i běžný život studenta. Mým záměrem bylo též zasadit toto téma do kontextu doby a dobových událostí v rámci samotného Jindřichova Hradce, českobudějovické diecéze, a oblasti středního školství na území Čech, potažmo celé monarchie.

V této práci jsem kriticky zhodnotila dostupnou odbornou literaturu, která se váže k jindřichohradeckému gymnáziu. Bohužel přímo k danému tématu práce se neváže žádná odborná monografie či moderní studie, proto jsem musela z dostupných materiálů vytrhávat kusé informace, a ty dále porovnávat s informacemi získanými v archivu. Ve Státním okresním archivu v Jindřichově Hradci jsem získávala převážnou část pramenných informací k tématu mé závěrečné práce. Jednalo se především o prameny z fondů Gymnázium Vítězslava Nováka a Kulturně historického archivu. Tyto prameny, kde to bylo možné, jsem pak porovnávala s novější odbornou literaturou. Výsledkem tohoto bádání a dalšího srovnávání s odbornou literaturou je komplexnější představa o církevním životě jindřichohradeckého gymnázia v letech 1868 – 1914, sepsaná v této diplomové práci.

V prvních třech kapitolách jsem si připravila „půdu“ pro kapitoly následující. Tyto úvodní kapitoly nás přivedly k celkovému pohledu na střední školství v kontextu náboženské situace v českobudějovické diecézi, popisují dějiny města i gymnázia jako sídla s tradicí duchovní i jako samaritánského činitele, na což plně navazuje ve zkoumaném období i gymnázium jindřichohradecké. Jako bližší vhléd k navazující kapitole změn ve městě zde jsou popsána léta šedesátá devatenáctého století. Zabývám se zde i stručnými dějinami

gymnázia od počátků až do roku 1868, které nám přibližují náboženskou tradici ústavu.

V následující kapitole jsem se věnovala životu gymnázia a gymnaziální mládeže z pohledu tzv. Disciplinárního řádu. Snažila jsem se zde vylíčit, jak působil na běžný i církevní život studentů. Tento řád však usměřňoval život studentů z mnoha hledisek daleko více, než školní řád mládež dnešní. Určoval pravidla k chování ve škole i v kostele. V mnoha důležitých hlediscích se od dnes vyžadovaných školních pravidel nelišil, ale jeho dodržování bylo jistě o poznání více kontrolováno. Dále, k podivu dnešních studentů, upravuje bydlení i chování ve volném čase a o prázdninách. Jsou zde naznačeny i tresty za jeho nedodržení a uveden příklad přestupku a postup řešení profesorským sborem.

Dalším tematický okruh je zaměřen na školní kapli sv. Víta. Jsou zde stručně popsány její dějiny a peripetie, jež měl ústav se znovuobnovením funkčnosti tohoto svatostánku. V ostatním textu je přiblíženo její využití při bohoslužbách běžných, svátečních i při slavnostních příležitostech.

Poměrně detailně je v práci zaznamenána výuka jednotlivých náboženství a to zejména katolického a židovského. O evangelické výuce jsem bohužel nesehnala dostatek podkladů k jejímu podrobnějšímu popisu. S tématem je též spojen a zevrubně popsán početní stav duchovního učitelstva a významní učitelé katecheté na gymnáziu dané doby a sumarizace studentů jednotlivých věrouk.

Navazující kapitoly se věnují tradičním i slavnostním církevním obřadům konaným v rámci života gymnázia a církevním inspekcím a vizitacím. Dozvídáme se zde, z jakých všech důvodů se konaly služby Boží a za jakých okolností docházelo k církevním inspekcím a vizitacím. V této části jsem se zabývala většinou pravidelně, někdy i méně pravidelnými opakujícími se pobožnostmi, které se na gymnáziu slavily.

Poslední část jsem věnovala školním slavnostním událostem, ve kterých jsem se snažila, pokud to jen šlo, zdůrazňovat duchovní momenty těchto dějů. Mezi tuto „školní slávu“ patří téměř pravidelně se opakující každoroční celoškolní výlety, a také události ojedinělé, jako bylo svěcení školního praporu, abiturientské sjezdy či oslava významných výročí gymnázia.

V celé práci jsem se snažila nahlížet na gymnázium z nového, dosud nepublikovaného, „církevního historického“ pohledu. Jsem si samozřejmě vědoma toho, že jsem téma ani zdaleka nevyčerpala. Mnoha dílčím tématům jsem se záměrně nevěnovala pro nedostatek pramenů, nebo z té příčiny, že by má práce nakonec příliš dalece přesáhla stanovený rozsah formou i obsahem.

Pro budoucí výzkum se otevírá zejména možnost věnovat se tématu postupného opadání náboženskosti a církevních tradic na gymnáziu té doby a probádání archivů, ve kterých by se jistě daly nalézt další poznatky k církevnímu životu zejména městských obyvatel, tedy často i studentů či pedagogů na gymnáziu. S tímto samozřejmě souvisí podrobnější prozkoumání katalogů studentů, které jsem neměla přímou potřebu důkladně probádat, jelikož to téma práce nevyžadovalo. Dalším zajímavým námětem ke zpracování by mohla být posloupnost a biografie jindřichohradeckých proboštů, kteří s církevním chodem na gymnázia měli často co do činění.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

A) Prameny nevydané

Akademie a oslavy gymnázia v letech 1848–1908. SOkA JH, fond GVN, karton 50, inv. č. 839, sign. III 1, nečíslováno.

Dopis mudr. Fára po 50ti letech. SOkA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542, nečíslováno.

Historia Regii Gymnasii Novodomensis, SOkA, fond GVN, inv. č. 87, kniha č. 5, nečíslováno.

Inventář „Gymnázium Vítězslava Nováka“, SOkA JH, fond GVN, Jindřichův Hradec, inv. č. 62, číslováno.

Pozvánky k hudebním akademiím, SOkA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542, nečíslováno.

Pozvánky k výletům. SOkA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542, nečíslováno.

Protokol I. č. 263/ 1883 sepsaný dne 19. září 1883 v první řádné poradě sboru učitelského. SOkA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542, nečíslováno.

Protokol č. 1 sepsaný v přijímací zkoušce B. B., žáka IV. třídy stát. gymnásia v XIX. okresu ve Vídni dne 17. září 1900, SOkA JH, fond GVN, karton 39, inv. č. 832, nečíslováno.

Protokol o výslechu Z. K., žáka VI. třídy, SOkA JH, fond GVN, karton 39, inv. č. 832, nečíslováno.

Protokol z mimořádných porad o chování žáků z 21. června 1896 až 6. února 1897. SOkA JH, fond GVN, karton 39, inv. č. 832, nečíslováno.

Schválení trestu Z. K. zemskou školní radou, SOkA JH, fond GVN, karton 39, inv. č. 832, nečíslováno.

Specifikační výkaz č. 370/1892, SOkA JH, fond GVN, karton 39, inv. č. 832, nečíslováno.

Výletový účet z roku 1885. SOkA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542, číslováno.

Z historie Jindřichohradeckých Majáles. SOkA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542, nečíslováno.

Založení spolku Štítový. SOkA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542, číslováno.

Zákony k výletu, SOkA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542, nečíslováno.

B) Prameny vydané

Disciplinární zákony pro c. k. gymnasium Jindř.-Hradecké s některými předpisy pro rodiče žákův a pro odpovědné dozorce. SOkA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542, číslováno.

Slavnost' svěcení nového práporu c. k. vyššího gymnasia v Jindřichově Hradci dne 25. června 1880, s. 5. SOkA JH, fond KHA, karton 218, inv. č. 1542, číslováno.

Výroční zprávy c. k. vyššího gymnásia v Jindřichově Hradci za školní rok 1869 až 1914–1915. SOkA JH, fond GVN, nesignováno.

C) Dobový tisk

Ohlas od Nežárky. Týdenník pro poučení i zábavu, pro zájmy obecné a společenské. Ročník I. – XXXIII. Rychlotisk A. Landfrasa Syna v Jindř. Hradci, nečíslováno.

Literatura

ČORNEJOVÁ, I. *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. 2. vyd. Praha: Hart, 2002. ISBN 80-86529-30-4.

HORA – HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí. Osmý díl, (Slavné příběhy a osobnosti druhé poloviny 19. století)*. Praha: Via Facti, 2000. ISBN 80-238-5709-2.

HORA – HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí. Devátý díl, (Velké příběhy Habsburků na sklonku jejich vlády)*. Praha: Via Facti, 2002. ISBN 80-238-8971-0.

HORA – HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí. Desátý díl, (Velcí umělci konce 19. století: A. Dvořák, J. V. Myslbek, J. Neruda, M. Aleš)*. Praha: Via Facti, 2004. ISBN 80-239-3027-3.

HORA – HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí. Jedenáctý díl, (Český svět na konci 19. století)*. Praha: Via Facti, 2007. ISBN 978-80-239-6717-3.

HRADECKÝ, A. *Evžen Karel Černín z Chudenic: jeho život, dílo a odkaz*. Jindřichův Hradec: A. Hradecký, 1997. ISBN nevedeno.

JIRÁSKO L. *Jindřichohradecká jezuitská kolej*. Protisk České Budějovice: Národní muzeum fotografie, 2006. ISBN nevedeno.

JIRÁSKO, L. *Jindřichův Hradec*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-878-2.

Jindřichohradecko: Česká Kanada. Jindřichův Hradec: Místní národní výbor, 1949. ISBN nevedeno.

Jindřichohradecký vlastivědný sborník. Sv. 12. Jindřichův Hradec: Okresní muzeum v Jindřichově Hradci, 2000. ISBN 80-86227-08-1

Jindřichův Hradec 1293–1993: sborník statí k dějinám města. České Budějovice: Inpress, 1992. ISBN neuvedeno.

KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 2. ZVON, Praha 1991. ISBN 80-7113-003-6.*

KUČA, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. díl, H – Kole. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-85983-14-1.*

MARDETSCHLÄGER, F. *Kurz gefasste Geschichte des Bistums und der Diocese Budweis zur Jubiläumsfeier ihres hundertjährigen Bestehens, Budweis: F. Zdarssa, 1885.*

Minulost našeho státu v dokumentech. Praha: Svoboda, 1971. ISBN neuvedeno.

MUK, J. *Život v Jindřichově Hradci před 100 lety. Jindřichův Hradec: Spolek přátel starého Jindřichova Hradce, 1938. ISBN neuvedeno.*

MUK, J. *Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka. Jindřichův Hradec: Čsl. Socialistická akademie, 1970. ISBN neuvedeno.*

MUK, J. *Průvodce po Jindřichově Hradci. Jindřichův Hradec: Okresní muzeum, 1972. ISBN neuvedeno.*

MUK, J. *Jak kdysi vypadal Jindřichův Hradec. Jindřichův Hradec: Landfras, 1937. ISBN neuvedeno.*

NOVOTNÝ M. A KOL. *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006. ISBN 80-7040-883-9.

Ohlas od Nežárky. Jindřichův Hradec: Karel Veselý, roč. 1994–2001. ISBN neuvedeno.

ORTH, J. E. *Nástin historicko-kulturního obrazu Jindřichova Hradce od konce 15. století až k povstání stavovskému*. Jindřichův Hradec: Landfras, 1879.

Paměti kvadriána P. O. Kröpfela. Jindřichův Hradec: Landfras, 1927.

PROKOP, R. *390 let jindřichohradeckého gymnázia*. Jindřichův Hradec: Spolek přátel starého Jindřichova Hradce, 1984. ISBN neuvedeno.

ŘEZNÍČKOVÁ, K. *Študáci a kantoři za starého Rakouska: české střední školy v letech 1867–1918*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-163-9.

STREJČEK, F. *Jindřichův Hradec let osmdesátých: Vzpomíná Ferdinand Strejček*. Jindřichův Hradec: Landfras, 1916. ISBN neuvedeno.

ŠETKA, R. *Jindřichův Hradec před šedesáti lety v dobách persekuce českého národa: Příspěvek k poznání vývoje našeho národního zápasu a odboje*. Jindřichův Hradec: Boukal, 1927. ISBN neuvedeno.

TEPLÝ, F. *Dějiny města Jindřichova Hradce: část všeobecná. Díl I/1 – 2*. Jindřichův Hradec: Obec Hradecká, 1927. ISBN neuvedeno.

TEPLÝ, F. *Dějiny města Jindřichova Hradce: část všeobecná. Od nejstarší doby až do vymření rodu pánů z Hradce. Díl I/1*. Jindřichův Hradec: Obec Hradecká, 1927. ISBN neuvedeno.

TEPLÝ, F. *Dějiny města Jindřichova Hradce: část všeobecná. Dějiny města za vlády pánů z Hradce linie Telecké 1453 – 1604. Díl 1/2.* Jindřichův Hradec: Obec Hradecká, 1927. ISBN neuvedeno.

TEPLÝ, F. *Dějiny města Jindřichova Hradce. Díl 1/3.* Jindřichův Hradec: Obec Hradecká, 1936. ISBN neuvedeno.

TEPLÝ, F. *Dějiny města Jindřichova Hradce. Díl 1/4.* Jindřichův Hradec: Obec Hradecká, 1936. ISBN neuvedeno.

TEPLÝ, F. *Dějiny města Jindřichova Hradce: část kulturní. 2. díl.* Jindřichův Hradec: Obec Hradecká, 1929. ISBN neuvedeno.

TEPLÝ, F. *Dějiny města Jindřichova Hradce: část kulturní. Díl 2/1.* Jindřichův Hradec: Obec Hradecká, 1929. ISBN neuvedeno.

TEPLÝ, F. *Dějiny města Jindřichova Hradce: část kulturní. Díl 2/2.* Jindřichův Hradec: Obec Hradecká, 1936. ISBN neuvedeno.

TEPLÝ, F. *Dějiny města Jindřichova Hradce. Díl 2/3.* Jindřichův Hradec: Obec Hradecká, 1934. ISBN neuvedeno.

Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska. Sv. 18. Jindřichův Hradec: Muzeum Jindřichohradecka, 2006. ISBN 80-86227-25-1.

WINTER, Z. *Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století; 1. díl.* Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění, 1895. ISBN neuvedeno.

WINTER, Z. *Život církevní v Čechách: kulturně historický obraz z 15. a 16. století*. Sv. 2. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1896. ISBN neuvedeno.

Zlatá růže, roč. 1992 – 1995.

Slovníky

Anglicko-český česko-anglický velký knižní slovník. Brno: Lingea, 2002. ISBN 80-903381-4-3.

Universum A - M. Euromedia Group, k. s. – Knižní Klub: Praha 2006. ISBN 80-242-1755-4.

Universum N - Ž. Euromedia Group, k. s. – Knižní Klub: Praha 2006. ISBN 80-242-1755-4

Elektronické dokumenty

[http://knihovnahk.cz/clavius/l.dll?ha~1000301615.](http://knihovnahk.cz/clavius/l.dll?ha~1000301615)

[http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=karcer.](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=karcer)

[http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=exhortace&typ_hledani=prefix.](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=exhortace&typ_hledani=prefix)

[http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/o/4110-03--
skladba_obyvatelstva_podle_nabozenskeho_vyznani_pohlavi_a_podle_veku.](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/o/4110-03--skladba_obyvatelstva_podle_nabozenskeho_vyznani_pohlavi_a_podle_veku)

[http://cs.wikipedia.org/wiki/Te_Deum_laudamus.](http://cs.wikipedia.org/wiki/Te_Deum_laudamus)

[http://cs.wikipedia.org/wiki/Ars_longa,_vita-brevis.](http://cs.wikipedia.org/wiki/Ars_longa,_vita-brevis)

[http://cs.wikipedia.org/wiki/Viribus_Unitis.](http://cs.wikipedia.org/wiki/Viribus_Unitis)

Seznam zkratk

SOkA JH	Státní okresní archiv v Jindřichově Hradci
Fond GVN	Fond Gymnázium Vítězslava Nováka
Fond KHA	Fond Kulturně historický archiv
Inv. č.	Inventární číslo
Sign.	Signatura

Abstrakt

Zušťáková, L.: *Výuka náboženství a náboženské tradice s tím spojené na gymnáziu v Jindřichově Hradci v letech 1868–1914*. České Budějovice 2008. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin a patristiky. Vedoucí práce Rudolf Svoboda.

Klíčové pojmy: gymnázium v Jindřichově Hradci, výuka náboženství, církevní tradice a obřady, Disciplinární řád, gymnaziální kaple

Diplomová práce se zabývá především výukou náboženství a církevními tradicemi udržovanými na gymnáziu v Jindřichově Hradci v letech 1868–1914, tedy v období Habsburské monarchie, od rozdělení škol na české a německé, do začátku První světové války.

První část popisuje dějiny středního školství, českobudějovické diecéze a dějiny města a gymnázia na pozadí habsburské monarchie. Dále se přímo věnuje gymnáziu v Jindřichově Hradci. Ukazuje pohled na církevní i běžný život studentů z pohledu Disciplinárního řádu, historii a využití gymnaziální kaple v duchovním životě gymnázia. V následující části přibližuje gymnaziální vyučující, kteří zastávali roli duchovních kazatelů, a zároveň seznamuje s výukou jednotlivých věrouk v daném období. V poslední části jsou zapsány poznatky ze služeb Božích a slavnostních církevních událostí. Práce ukazuje gymnázium v Jindřichově Hradci jako ústav světský, ale s přihlédnutím k duchovní tradici, silně nábožensky založený.

Práce je sepsána především na základě výzkumů v archivu a srovnáváním těchto poznatků s odbornou literaturou.

Abstract

Zušťáková, L.: *Religious Education and Related Religious Traditions at Jindřichův Hradec Grammar School between 1868 and 1914.*

Key Words: Jindřichův Hradec grammar school, religious education, church traditions and ceremonies, Disciplinary code, grammar school chapel

The Diploma thesis is primarily focused on religious education and church traditions kept at the Jindřichův Hradec grammar school between 1868 and 1914, during the rule of Habsburg monarchy, from separation of schools to Czech and German, until the beginning of World War I.

The first chapter describes the history of the secondary education and the České Budějovice diocese, and the town's and the grammar school's history against the background of Habsburg monarchy. It is further directly dedicated to the Jindřichův Hradec grammar school. It shows the view of the religious and everyday life of students from the perspective of the Disciplinary code. Furthermore, it describes the history and uses of the grammar school chapel in the grammar school's spiritual life.

The next chapter is dedicated to the grammar school's teachers who also held the role of spiritual priests. At the same time, it familiarises us with teaching of individual doctrines in the given time period.

The last chapter deals with acquired information about church services and festive church events. The thesis characterizes the Jindřichův Hradec grammar school as a secular institution, however, when the church tradition is taken into account, the grammar school has a strong religious foundation.

The thesis is primarily compiled on the basis of researches in the archive and the comparison of the acquired information with secondary literature.